O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV.№

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ • Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • 2003-yil, 5-sentabr, • № 36 (3715)

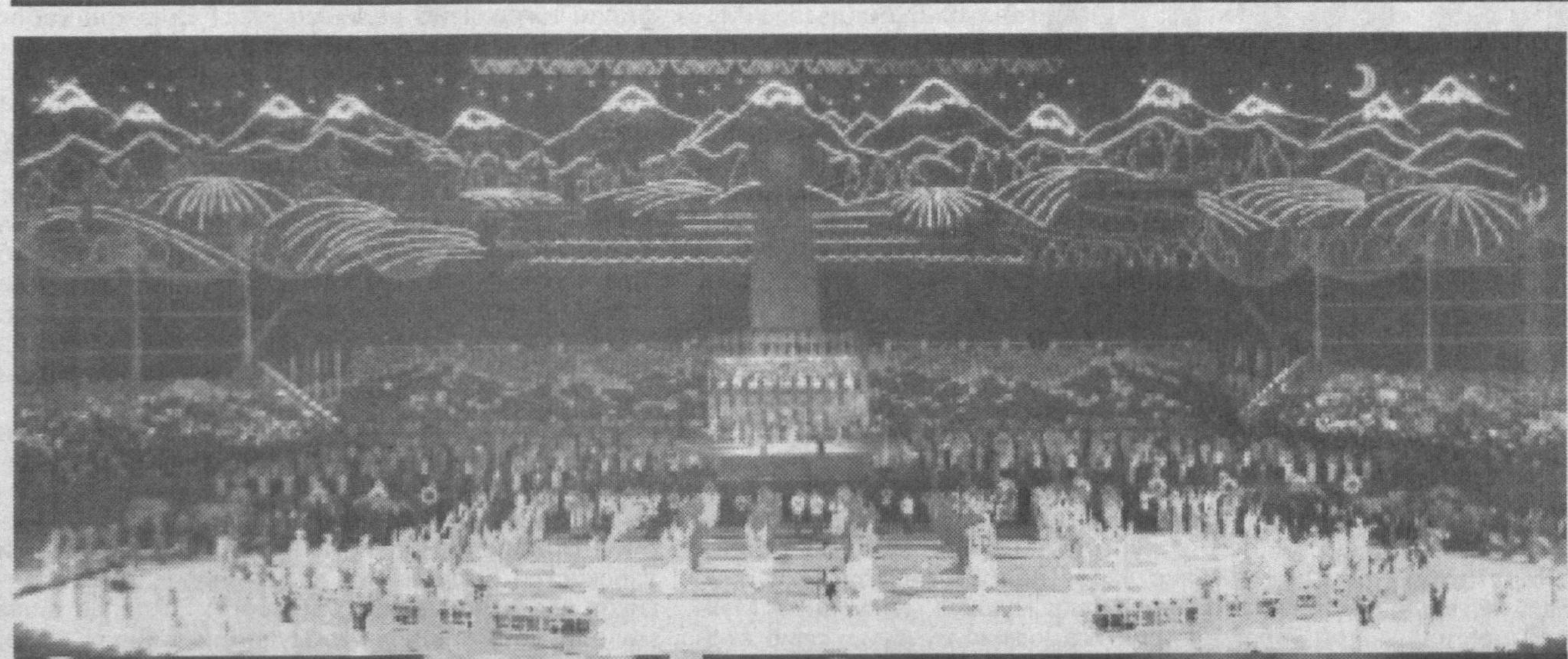

ОЗОДЛИК НАШИДАСИ

Ҳа, жаҳонда мамлакатлар кўп. Ўша мамлакатларда нишонланадиган байрамлар ҳам кўп. Лекин ҳеч бир юртда Мустақиллик байрами биздаги каби кенг миқёсда нишонланмаса керак. Далил дейсизми? Марҳамат: Истиқлол шодиёналари сал аввалроқ — ёш ижодкорларнинг Зомин анжуманидан бошланди. Эндигина қўлига қалам олиб қалб торларини чертаётган иқтидор соҳиблари шеъру ҳикоялари тингланди, рағбатлантирилди. Сўнг эса "Ниҳол" совринини топшириш маросими кўнгилларга шукуҳ бахш этди. Шу орада Элликқалъа анжуманини ёдга олиб ўтмоқ жоиз. Бу каби шодиёналар "Шарқ тароналари"га уланиб кетди. Ундан сўнг "Шаҳидлар хотираси" ёдгорлик мажмуидаги зиёрату тиловатлар. Ва Мустақиллик майдонидаги тантаналар, боғу хиёбонлардаги, вилоятлардаги халқ сайиллари... Бу байрам "мажмуи" ўша эртаклардаги қирқ кечаю кундуз давом этадиган тўйларни эслатмайдими?

"Биз ҳеч кимдан кам бўлмаганмиз, кам бўлмаймиз ҳам" шиорини олға сурди Юртбошимиз. Эслайсизми, "Огонёк" журналида сурати босилган юпун ўзбек боласининг, русча ибора билан айтганда, "Пахта қули"нинг заъфарон юзларини? Бугун ўша болалар тоғни талқон қиладиган паҳлавонга айланган!

Муҳаммадқодир Абдуллаев Ўзбекистон байроғини рингда ҳилпиратиб мардона қадам ташлаганида — дунёнинг бир чеккаси — Австралияда музаффар ҳолат тасвирини кўриб миллионлаб томошабинлар кўзига ёш олгани шак-шубҳасиздир.

"Паҳлавон зот талашмайди, ор талашади" — бу Ўзбекнинг сўзи. Ана шу сўзни алпқомат йигитларимиз айнан Истиқлол шарофати ила исбот этдилар.

Мустақиллик шодиёналари телевидениенинг турли дастурлари орқали намойиш этилди. Биз Туркия дастурида байрам тантаналарини кўрдик. Кадрлар ортидан турк қардошимиз ҳар вилоят чиқишини шарҳлаб турди. "Ҳар бир вилоятнинг ўзига хос урф-одатлари, анъаналари бор", — деди у, — "Хоразмлик ҳар икки кишидан бири санъатчи..."

Дарҳақиқат шундай. Ҳар бир вилоят Истиқлол шарофати боис ўз анъаналарини асраб қолди. Бу турли шаклдаги, турфа ранг-тусдаги гулларни эслатади. Гарчанд, Ўзбекистон дунё харитасида у қадар катта жойни ишғол этмаса-да, маънавий ҳудуди чексиздир. Зотан, биз бир вақтлар дунёни лол қолдирган буюк шахсларнинг ворисларимиз.

Юртбошимиз деганларки: "Кимки Ўзбек номини, ўзбек миллатининг куч-қудратини, адолатпарварлигини, чексиз имкониятларини, унинг умумбашарият ривожига қўшган ҳиссасини, шу асосда келажакка ишончини англамоқчи бўлса, Амир Темур сиймосини эслаши керак".

Дарахт япроқлари янглиғ авлодлар алмашинаверади. Лекин Истиқлол байрами абадий қолади. Бизнинг бахтимиз шунда бўлдики, Озодликни ўз кўзимиз билан кўрдик. Истиқлолнинг мучал тўйини кўрдик. Йиллар ўтади. Мустақилликнинг чорак асри тўйини кўрармиз, худо хоҳласа. Кимлардир, ҳозирги ёшлар — эллик йиллик тантаналарига етиб борар. Ана ўшанда тамомила бошқача бўлажак. Негаки, Истиқлол маъно-мазмуни йил сайин тадрижий сувратда ўсиб бормоқда.

"Нимадан норозисиз?"

"Ҳеч нарсадан! Зотан, Истиқлолдан буюкроқ неъмат йўқдир бу дунёда".

Қодирийлар, Фитрату Чўлпонлар, Файзулла Хўжаевлар чироғини ёқиб юришнинг ўзи улкан бахт!

Мустақиллик байрами чоғида юзлаб, минглаб қиёфалардан шуни ўқиш мумкин эди. Бу Озодликнинг бетимсол нашидасидир.

"Ойнаи жаҳон"да ҳар куни ўнлаб лавҳалар намойиш этилади. Аммо буларнинг барчасини эслаб қолишнинг имконияти йўқ. Телевизор мурватини бурасам, Президентимиз Ислом Каримовнинг Қатағон қурбонларини ёд этиш куни муносабати билан "Шаҳидлар хотираси" ёдгорлик мажмуида бўлиб ўтаётган маросимдаги иштироки хусусида лавҳалар кўрсатилаётган экан.

Кадр: Президентимиз ёдгорлик мажмуини зиёрат этишга келган Қаҳрамон ёзувчи Саид Аҳмадга бир неча савол билан мурожаат этмоқдалар. Юзларида табассум. Атоқли адиб скамейкада ўтирибди. Кўзойнагини ушлаганича сукутга чўмган. Балки шу ажойиб лаҳзаларда Қодирий, Фитрат, Чўлпон каби буюк устозлари сиймосини хотирот "тасмаси"дан ўтказаётгандир? Эҳтимол, дориломон кунларга етганидан мутаассир бўлиб кўз ёшларини зўрға тийиб тургандир?

"Нимадан норозисиз?" — дейди Президент. Шунда атоқли ёзувчи Истиқлолдан кейинги мамлакат зафарлари ҳақида тўлқинланиб гапиради. Ҳа, гоҳида одам тўлиб-тўлиб йиғлаб олгиси келади. Негаки, шоир топиб айтганидай, "бу кунларга етганлар бор, етмаганлар бор"...

Гоҳида шундай китобларни ўқийсизки, кўнгил бузилади. Маҳзунликдан ўзга чора қолмайди. "Ойдин кунлар армони" (М.Ҳасаний, И.Усмонов) китобини ўқиб мен шундай ҳолга тушган эдим. Китоб қаҳрамони Файзулла Хўжаев ўз ҳаётини тамомила Озодлик йўлига тиккан экан. Ўқиймиз: "1917 йилги феврал рус буржуа инқилобидан сўнг ҳаётини ўз халқига бағишлади. Икки бор Бухоро амири Саид Олимхон унга ўлим жазоси тайинлаган. 1918 йили Оренбургдаги оқ гвардиячилар ҳарбий дала суди томонидан отувга ҳукм этилган..." Ўқиймиз: "У шахсий отамерос хазинасидан 25 пуд қуйма олтин, 4,8 миллион дона тилла танга, 5 пудга яқин кумуш, одамларнинг ўзидан 7 миллион атрофида қарздорлик вакил-ваколатлари маблағини ва бошқа жуда кўплаб мол-мулкини шўро ҳукумати ихтиёрига топширган..."

Ана шундай саховат ҳам бағритош Шўро ҳукумати кўнглини юмшата билмади. Негаки, бу мол-мулк ва фидойи инсон интилишлари Истиқлол йўлида нисор этилаётганди. Буни "қизиллар" юрак-юракдан ҳис этишарди, албатта. Истиқлол орзусида ёнгани учун ҳам Файзуллани отиб ташладилар, қавму қариндошларини, наинки узоқ-яқинларини, балки "Хўжаев" фамилиялик (мазкур китобда битилганидай) барча кишиларни кўз кўриб, қулоқ эшитмаган азоб-уқубатларга дучор этдилар.

Мана, Файзула Хўжаевнинг суддаги энг охирги жумласи: "Агар мен ўз ҳаётимдаги ушбу сўнгги соатда, мен шафқат сўрамайман деб айтсам, ёлғончи бўламан. Мен яшашни истайман".

Шўро ҳукумати миллат гулларини Оллоҳнинг иноятги — яшаш ҳуқуқидан маҳрум этишди. Қодирий "Обид кетмон"ида ёзганидай большавойлар ҳеч қандай қонун-қоидани тан олмайдиган Дажжоли алайлаънанинг нақ ўзи эди!

Яна Юртбошимизнинг 1993 йилнинг апрелида бир гуруҳ ёзувчилар билан учрашувида айтган гаплари ёдга тушади: "... Ўзбекистонда 1965 йилдан буён қанча олтин қазиб олингани маълум. Кейинги 15 йилда терилган пахтанинг ҳам ҳисоб-китоби аён. Ўзим ҳисоблаб чиққанман: шу давр мобайнида камида 35 миллиард долларлик бойлик — пахта ва олтин марказ эҳтиёжи учун олиб чиқиб кетилган. Бошқа нарсалар ҳали бу ҳисобга кирмайди..."

Чор Россияси истилосидан сўнг, Шўроларнинг мустамлакачилик сиёсати замонида "марказ"га ташилган бойликлар сарҳисоб қилиб кўрилса, рақамлар ҳам камлик қилиб қолса керак. Мана, юҳо мустабидликнинг кўринишлари!

Хўш, биз Юҳодан халос бўлган эканмиз, нега хурсанд бўлмайлик? Нега Мустақиллик майдонида шодиёна уюштириб шукронамизни дунёга намойиш қилмаслигимиз керак экан?!

"Жаҳон — кенг, дунёда мамлакат кўп, лекин бу оламда бетакрор она-юртимиз, Ўзбекистонимиз яккаю ягона. Бу гўзал юрт, бу муқаддас замин фақат бизга ато этилган. Шу улуғ туйғу ҳар биримизнинг дилимизга жо бўлиши, ҳаётимиз мазмунига айланиши лозим", дедилар Президентимиз Ўзбекистон Мустақиллигининг 12 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги нутқида.

Баҳром РЎЗИМУҲАММАД

РЕГИСТОНДА ҚАЛБЛАР ТУТАШДИ

Сўрдим: сен қаердансан?
Табассум-ла дер: эй, жон,
Ярмим Туркистондандир,
Ярмим эса Фарғона.
Ярмим суву тупроқдан,
Ярмим эса жону дил,
Ярмим дарё соҳили,
Ярмим бари дурдона.
Дедимки: дўст бўлайлик,
Ахир мен қариндошинг,
Дедики: менга тенгдур
Қариндошу бегона.

Жалолиддин РУМИЙ

Ўтган ҳафта, 25 август куни кечқурун жаҳон меросининг дурдонаси бўлмиш кўҳна Самарқандда турли давлатларнинг ранго-ранг байроқлари ҳилпираши, гўзал мусиқа ва қўшиқлар садолари остида IV халқаро "Шарқ тароналари" фестивалининг тантанали очилиш маросимида иштирок этдим. Шарқ ва Ғарбни боғлаб турган қадимий Ипак йўлининг чорраҳасида жойлашган Регистон майдони яна бир бор турли тилда сўзлашувчи инсонларга сўз билан ифода этиб бўлмайдиган туйғуларни умумий тил — куй ва қўшиқ воситасида ифодалаш, ўзаро яқин ҳамкорлик алоқалари ўрнатиш имконини берди.

Орадан уч кун ўтиб, 28 август куни кечқурун дунёнинг бошқа бир четида, Македонияда мен шеърият фестивалида иштирок этдим. Унда турли миллат ва тилга мансуб шоирлар ўз туйғуларини шеърият воситасида ифода этдилар. У дунё халқларини ўзаро ҳамфикрликка, биродарликка ундовчи анжуманга айланди.

Аммо Самарқанддаги гўзал

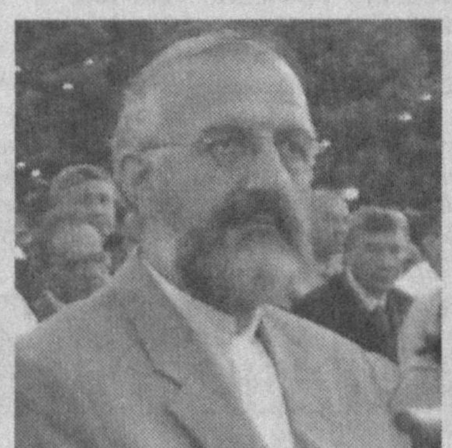

фестивал таассуротлари ҳануз хаёлимдан кетмаган эди. Шу сабабли тезда яна орқага қайтдим. Кечаси билан самолётда учиб, Македониядан Самарқандга, ажойиб фестивалнинг Ўзбекистон мустақиллиги байрамидан бир кун олдин ўтказилган якунловчи тадбирида иштирок этиш учун етиб келдим. Яна дилбар оҳангларни тинглаб, инсониятнинг тинчликка ва ҳамфикрликка интилиши куй ва қўшиқларда нақадар таъсирчан акс этишининг гувоҳи бўлдим. Зеро, куй ва шеърият инсониятнинг таржимонсиз мулоқот қилиш воситасидир.

Сўзимни яна Мавлоно Жалолиддин Румий ҳикматлари билан якунламоқчиман. "Бир тилда сўзлашиш, — дейди буюк шоир, — яқинликка олиб келади. Чунки бошқаларга кўнглини ёролмаган одам қамоқдаги тутқунга ўхшайди. Эҳ, дунёда кўп одамлар бир-бирлари билан турли тилларда сўзлашиб, ўзаро англашадилар, аммо баъзилар бир тилда сўзлашсалар ҳам бегонага ўхшайдилар, бир-бирларини англамайдилар. Аслида тил ҳар қандай шароитда ҳам ўзаро бир-бирини англаш воситаси бўлса-да, қалбларнинг бирлиги бир тилда сўзлашишдан афзалроқдир. Сўзсиз ва бирор ишорасиз юзлаб ва минглаб кишилар бир-бирларини қалбан англайдилар".

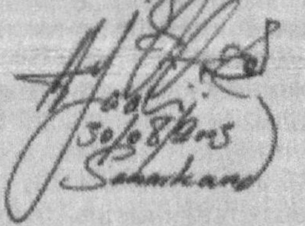

Аҳмад ЖАЛОЛИЙ,
ЮНЕСКО Бош анжумани президенти

4

МУАММОГА ЯПОНЧА НАЗАР

Акира Куманони ўқиб...

Ҳар бир одамнинг оламдаги воқеликка нисбатан хос кўзқараши бўлгани каби ҳар миллатнинг ҳам муайян жаҳоний муаммога ўзгача, ўзига хос муносабати мавжуддир. Японлар нодир дунёқараш, жонли ҳаётий фалсафа ва табиий гўзалликка асосланган яшаш тарзига эга ноёб миллат. Японлар XX асрда Ғарбнинг интеллектуал ва иқтисодий гегемониясини шубҳа остига қўя олган толмас ижодкор халқдир.

Япония давлати ва япон халқи мустақил Ўзбекистон ва ўзбек халқи томон самимий интилаётганига жаҳон гувоҳ. Давлат ва ҳукумат халқнинг ботиний талаб-эҳтиёжини намоён этувчи восита эканини ҳисобга олсак, мазкур интилиш замирида теран маъно мавжудлиги аёнлашади. Евроосиё ҳудудининг олис гўшасида жойлашган ва энг улкан уммон қуршовида бўлган Япония тоғ ва саҳролар билан ўралган, жаҳон уммонларидан анча олисда қўним топган Ўзбекистон кўп ва қатор муҳим жиҳатлари билан бир-бирини тўлдирадиган мамлакатлар дейиш мумкин. Қалбан яқин, ботиний дунёсида ҳар иккиси учун муштарак майдон мавжуд бўлган халқларгина шундай жаҳд билан бирбири томон интиладилар одатда.

Яқинда "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" газетасида босилган "Шарқ ва Ғарб муаммоси долзарбми?" (2003 йил, 30 июн, № 25) мақоласи муболағасиз айтиш жоизки, илмий ва маданий ҳаётимизда ноёб ҳодиса. Мақола (уни газета фикрига қўшилган ҳолда рисола, деб ҳам аташ мумкин) муаллифи Акира Кумано Япониянинг Ўзбекистондаги фавқулодда ва мухтор элчиси Акио Каватонинг адабий тахаллусидир. Ҳақиқатан ҳам расмий давлат ваколатига эга бўлган инсоннинг муҳим умумбашарий аҳамиятга молик мақоласи она тилимиз — ўзбек тилида босилиши ва катта қизиқиш уйғотиши мамлакатимиз ва миллатимизнинг глобал муаммолар таҳлилига яқиндан аралашаётганидан далолат. Ҳамда нисбатан яқинда мустақилликка эришган Ўзбекистон ўзга мамлакатга деярли ҳеч қачон қарам бўлмаган Япониянинг янги даврдаги илмий интеллектуал даражасига яқинлашув умидини уйғотади.

Маълумки, Япония дунёнинг энг шарқий, кунчиқар мамлакати. Айни шу туфайли унинг "Шарқ-Ғарб" муаммосига муносабати айрича муҳим аҳамият касб этади. Сарлавҳада қўйилган саволга келсак, муаллиф Акира Куманога қўшилган ҳолда унга ижобий жавоб бериш лозим. Яъни Шарқ ва Ғарб муаммоси долзарб, ҳатто ғоят долзарб. Бинобарин, жаҳонда рўй бераётган кейинги сиёсий воқеалар, терроризм, Ироқ, Афғонистон масалалари алалоқибат Шарқ ва Ғарбнинг ўзаро муносабатларидаги ечилмаган тугунларга бориб тақалади. Фикри ожизимизча, Шарқ-Ғарб муаммоси глобал миқёсда маънавий-фалсафий кўламда кўриб чиқилиши лозим. Айтиш жоизки, бу соҳада анчадан буён қатор уринишлар қилинаётгани, умумжаҳон анжуманлари ўтказилаётгани маълум. Бу ҳақда, айтайлик, россиялик олима М.Т.Степанянц "Қиёсий фалсафа" (Москва, 2000) тўпламига кирган "Қиёсий дискурс тажрибаси: "Шарқ-Ғарб" файласуфлари анжуманлари" мақоласида атрофлича фикр юритилган. Шу ерда ёзилишича, "Сиёсий ақл-идрок тақозо қилади: Шарқ билан муайян "келишувга" эришган тақдирдагина Ғарбнинг умумжаҳон таъсири сақланиши мумкин. Шу тариқа маданийлар синтезига талаб-эҳтиёж пайдо бўлади".

Мақоланинг кириш қисмида қўйилган "Россиянинг Шарқ ёки Ғарбга мансублиги борасидаги руслар орасида олиб борилаётган мунозара долзарбми?", деган саволга икки хил жавоб бериш мумкин. Бу Россиянинг ўз келажак тақдири учун долзарб бўлиши мумкин, лекин умумжаҳон миқёсида мазкур масала у қадар долзарб эмас. Россия Ғарб ва Шарқ маданиятларининг кесишув нуқтасида жойлашган, унинг ўзига хослиги шу қадарки, Акира Кумано формулавий аниқлик билан ёзганидек, "Россия — Россия, демак, у Европа ҳам, Осиё ҳам эмас". Бу фикр япон олимининг теран диалектик тафаккуридан дарак беради.

Мақоланинг "Тарих ва мафкура талқини" қисмида Россия тарихига қисқа ретроспектив назар ташланиб, ундаги ижобий жиҳатлар ҳисобга олинган ҳолда манфий, номатлуб томонлар, тарихий йўқотишлар ҳақида қатор жиддий фикрлар ўртага ташланади. Айтайлик, қуйидаги фикрга рус сиёсатчилари ва олимлари жиддий эътибор қаратишлари лозим. "Россия олдида улкан вазифа турибди. Ўзини Ғарбий Европага мансубман, деб ҳисоблашга асос йўқ. У қисқа вақт ичида бой берилган тўрт юз йилнинг ўрнини тўлдириши зарур: айниқса, маънавий, иқтисодий соҳаларда..."

Мақолада улкан Евроосиё ҳудуди ҳақида қатор жўяли фикрларни ўқиймиз. Муаллиф Евроосиёда яшаган кўчманчи миллатларнинг бир-бирига ўтказган таъсирлари, ҳатто Хитой маданияти ҳам ташқи таъсирдан холи эмаслиги ва Эрон тамаддуни ҳам, кўчманчи миллатлар ҳам бир хил даражада Россияга таъсир кўрсатгани ҳақида гапириб, ёзади: "Эҳтимолки, фақат Ғарбий Европа ва Япония Шарқдаги кўчманчи миллатлар таъсиридан холи бўлган".

Бу фикр айрим мулоҳазалар уйғотиб, кичик бир баҳсга чорлайди. Агар гап Ғарбий Европа ҳақида борадиган бўлса, ҳеч бўлмаса, эрамизнинг V асрида хунларнинг Атилла (уни Л.Н.Гумилёв "контакт ҳолатлар индикатори, кўрсаткичи" деб атаган эди) етакчилигида Ғарб заминига юришини эсга олайлик. Бундай юришлар, қандай шаклда бўлишидан қатъи назар босқинга учраган халқ турмуши ва тарихий онгига таъсир этмаслиги, муайян из қолдирмаслиги мумкин эмас. Японияга келсак, оддий мантиққа кўра ҳам оролда яшаган японлар материкдаги кўчманчи халқлар билан, — уларнинг аксар қисми туркий қабилалар бўлиб, Олтой тиллари оиласига мансуб эди, — қайбир даражада муносабатга кирмаслиги эҳтимолдан узоқдир. Гап шундаки, рус ва Европа олимлари япон, рус ва Ғарб маданиятлари орасидаги алоқа (генетик ёки типологик) ҳақида кўп ёзишган, лекин менинг билишимча, японлар ва туркий халқлар орасидаги таъсир ва ўзаротаъсир борасида кам ёзилган, балки ёзилмаган ҳам. Ваҳоланки, икки этнос орасидаги алоқа анча узвий дея тахмин қилиш мумкин. Зотан, фақат жиддий илмий тадқиқотларгина бунга аниқлик кирита олади, холос. Лекин бир далил эсимда. 1985 йили мамлакатимиз пойтахти Тошкентда олтойшуносларнинг умумжаҳон анжумани бўлиб ўтган эди, унда бир япон тилшунос олими (афсуски, номи ёдимда йўқ) ўз маърузасида япон тилининг Олтой тиллари оиласига мансублигини исботлашга ҳаракат қилган эди. Агар ушбу тезис фанда қатъий исботини топадиган бўлса, туркий халқлар, жумладан, ўзбеклар японларга қариндош миллат бўлиб чиқиши аниқ.

Давоми иккинчи бетда.

АДАБИЁТИМИЗНИНГ АМЕРИКАДАГИ ТАРҒИБОТЧИСИ

Кеча Вашингтон университети профессори, Марказий Осиё тиллари ва маданияти Ёзги дастури раиси, машҳур туркшунос олима Илзахоним Сиртаутас Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида меҳмон бўлди.

ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИДА

Уюшма раҳбари, Ўзбекистон Қаҳрамони Абдулла Орипов хорижлик меҳмонга Истиқлолдан кейинги даврда ўзбек адабиётида, умуман, маънавий ҳаётимизда юз берган катта ўзгаришлар, хусусан, "Жаҳон адабиёти" журналининг ташкил топганлиги, Олий адабиёт курси фаолияти, адабий алоқалар жабҳасидаги янгиликлар тўғрисида гапириб берди.

— Ўзбек китобхони Америка адабиётини қисман билади, — деди ўз сўзида Абдулла Орипов. — Бироқ бугунги америкалик ёш ёзувчиларни нима қизиқтиради? Улар қандай умуминсоний ғояларни илгари сурмоқдалар? Қизиқишлари қандай? Американинг ҳозирги адабиётида қайси мавзу етакчилик қиляпти? Адабиёт инсон қисмати, унинг орзу-ўйлари инъикоси экан, океан орти ижодкорларининг бу борадаги ўй-фикрлари қай тарзда бадиийятда намоён бўлмоқда? Айни пайтда Америка адабиётида қандай услуб, анъана етакчилик қиляпти? Шунингдек, мазкур қитъа китобхонларининг талаби, айтиш жоизки, дунёқараши ҳам ўзбек ўқувчиларини, хусусан, адибларини қизиқтириши шубҳасиз. Ўз ўрнида эса мустақиллик даври ўзбек адабиёти ҳам америкалик ёзувчиларнинг эътиборини тортиши табиий ҳол. Демак, ўз-ўзидан кўринадики, икки халқ адабиётининг бир-бирига яқинлашуви маънавий жиҳатдан энг хайрли иш деб қаралмоғи керак.

Ардоқли шоиримизнинг шундай фикридан сўнг Илзахоним Америка ва Ўзбекистон ёзувчилари орасида алоқа боғлашда, икки халқ адабиёти тарғиботида кўмак беришини таъкидлади.

Шуни айтиш жоизки, бевосита Илзахоним раҳбарлигида "Ўзбек кичик ҳикоялари" тўплами ўзбек ва инглиз тилида нашрга тайёрланаяпти. А.Қодирий, Чўлпон, Ғ.Ғулом, А.Қаҳҳор, М.Осим, Шуҳрат, С.Аҳмад, Ў.Ҳошимов, М.Али, Х.Дўстмуҳаммад, Ш.Бўтаев каби йигирма нафардан ортиқ адибларимизнинг кичик ҳикоялари тўпламдан ўрин олган. Шунингдек, таржимон давра суҳбати чоғида ўзбек адибалари ижодидан алоҳида китоб тайёрлаш ниятида эканлигини ҳам айтиб ўтди.

— Интернет орқали боғланишимиз осон бўлади, — деди у. — Вашингтон университети Интернетда ўз веб-сайтига эга. Биз Интернетдан фойдаланиб ўзбек ёзувчилари билан мулоқотга киришамиз.

Бир пиёла чой устида бўлиб ўтган суҳбат анча давом этди. Муҳаммад Али, Сирожиддин Саййид, Минҳожиддин Мирзо, Собир Ўнар сингари шоир ва ёзувчилар Ўзбекистон ва Америка ёзувчилари орасида мустаҳкам алоқа боғлашга доир фикр-мулоҳазалар билдиришди.

КАТТА ТЕАТРНИНГ ЯНГИ МАВСУМИ

Алишер Навоий номидаги давлат Академик катта театри 4 сентябр куни ўзининг 74-мавсумини Сулаймон Юдаковнинг "Майсаранинг иши" операси билан очди. Итальян бастакори Пьетро Масканьининг "Қишлоқ шаъни" асари премьераси ҳам тез орада томошабинларга ҳавола қилинади.

Яқин кунларда томошабинлар ҳукмига ҳавола қилинадиган Пуччинининг "Богема" асари Италия элчихонаси билан ҳамкорликда тайёрланди.

Япониянинг "Тойота сити балет ширкати" билан қарийб беш йилдан бери ҳамкорлик қилаётган театр жамоаси Япония шаҳарларида бир неча марта гастролда бўлдилар. Шундай сафарларнинг бирида ҳамюртларимизнинг спектаклларини япон императори оиласи бориб кўргани, маҳоратларини эътироф этганини театр артистлари фахр билан эслаб юрадилар.

Шу кунларда Япониядан 25 кишилик санъаткорлар жамоаси ташриф буюриб, Минкуснинг "Дон Кихот" асарини репетиция қилишаяпти. Асар 5-6 сентябрда Тошкентда, 7 сентябрда Самарқандда намойиш этилади.

Куни кеча Мустақиллигимизнинг 12 йиллиги муносабати билан Президентимизнинг фармонига биноан тақдирланган юртдошларимиз орасида театр ижодкорлари ҳам бор. Андрей Шалберкин ва Руслан Гаффаров "Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист" унвонига сазовор бўлдилар. Театр режиссёри, Ўзбекистон халқ артисти Фаридун Сафаров "Меҳнат шуҳрати" ордени, концертмейстер Бахтиёр Матниёзов эса "Шуҳрат" медали билан тақдирландилар.

С.ЁДГОРХЎЖАЕВА

ЭЗГУЛИКНИНГ ЭЪЗОЗИ

Хотира уйғонсагина гўзал, деган гап давраларда кўп айланади. Дарҳақиқат шундай. Бу дунёда тирик жон борки, бир кунмас бир кун фано оламини тарк этади. Шарқ ривоятларига кўра, ўша чоғдаёқ инсоннинг фаришталар ёзиб турган аъмол дафтари ёпиларкан. Эндиги битиклар келгуси наслларнинг эслаб, ёдга олишига боғлиқ бўлар экан. Ана шунинг учун ҳам бирор дарахт ўтказиб, боғ-роғ яратган ё қудуқ қазиган ёки бўлмаса кишиларни оғир дарддан халос этган, фойдали китоблар ёзиб қолдирган, хуллас, эзгуликка камарбасталар аъмол дафтарида хуш битиклар пайдо бўлаверади, дейдилар.

Шу боис Шарқ йилномаларини битган муаррихлар келгуси авлодлардан дуо илинжида бўлгани ҳам маълум. Ўша ҳодисотлар баёни башарият хотирасидан буткул унутилиб кетмаслиги учун ҳам махсус фармон асосида ёзилган ва кўз қорачиғи каби асраб-ардоқланган. Зотан, бу йилномалар — миллатнинг дуру жавоҳирларга бергисиз бойлиги. Алҳол, эслаб туришда ҳикмат кўп. Эсланган марҳумнинг руҳи шод бўлади, деган гаплар наслдан-наслга ўтаётгани бежиз эмасдир.

Биз икки асрни кўрган авлодмиз. Наинки икки аср воқелиги, балки минг йиллик алмашинувига гувоҳ ҳам бўлдик. Шу нуқтаи назардан қаралганда, тарихга берган баҳомиз келгуси насллар

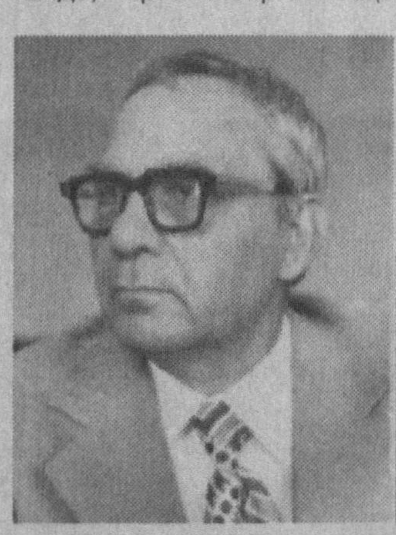

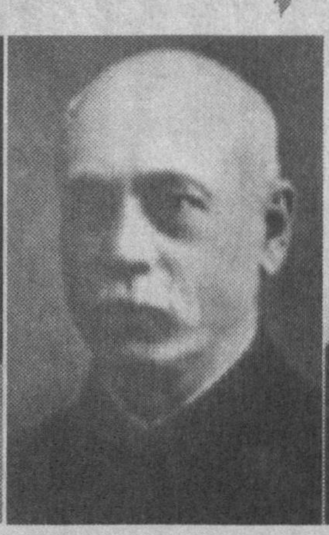
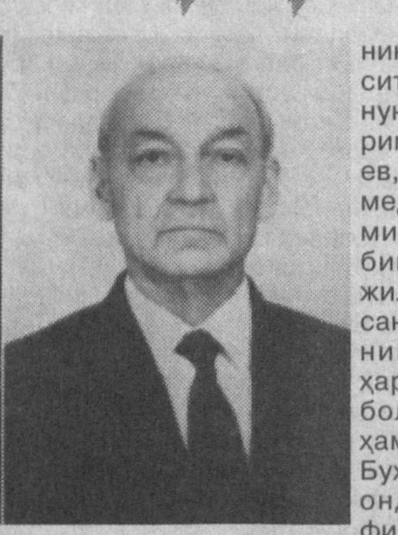

учун асқотади. Дарҳақиқат, бу улуғ воқеликлар ичида яшамоқдамиз. Бизнинг Истиқлолимиз эса шу воқеликларнинг гултожидир.

Жуда кўп фидойи инсонлар бу саодатли кунларга етиб кела олмади, баъзилари муборак Истиқлолнинг дастлабки йилларини кўришди. Уларнинг мустақиллик йўлидаги фаол ҳаракатлари, интилишлари мудом ёдимиздадир. Улуғ байрам арафасида ана шундай аждодларимиздан бир гуруҳи Президентимиз Фармонига биноан "Буюк хизматлари учун" ордени билан тақдирланганида ҳам рамзий маъно бор. Гарчанд улар жисман орамизда йўқ бўлсалар-да, руҳан биз билан биргадир, илмий-ижодий мерослари шогирдлари, издошлари фаолиятида давом этаётир. Биз мукофотланган марҳум устозларимиз қаторида академик Иброҳим Мўминов номини чуқур мамнуният ила тилга оламиз. Негаки, бу файласуф олим истибдод қиличи қайралган замонларда Соҳибқирон Амир Темур ҳақида тўғри сўз айтишга ўзида жасорат топа билди. Ана шунинг учун ҳам маломат ўқларига нишон бўлди. Жабру ситам тортди. Файласуф олимнинг Мирзо Бедилнинг сўфиёна қарашларига оид тадқиқотлари, "Ўзбекистон ижтимоий-фалсафий тафаккури тарихидан" асари ва ўнлаб рисолалари уни XX аср ўзбек фалсафа фани отаси дейишимизга асос бўла олади.

Яна академиклардан Восит Воҳидов, Маҳмуд Мирзаев, Рихард Шредернинг шундай улуғ сийловга лойиқ кўрилгани барча элдошларимизга манзур келган бўлиши керак. Негаки, бу олимлар бутун умрини эл-юрт саодати йўлига бахшида этишган.

Восит Воҳидов номини нафақат Марказий Осиё минтақасида, балки жаҳон тиббиёти доираларида яхши танишади. У Тошкент Тиббиёт институти умумий жарроҳлик кафедраси мудири ҳамда Тошкент Жарроҳлик илмий маркази директори сифатида беморларни оғир дардлардан халос этиб, умрига умр қўшган. У Ўзбекистонда биринчи бўлиб юрак, ўпка, қон томирлари ва қизилўнгачда жарроҳлик амалиёти ўтказган. Ана шу хизматлари эвазига Жаҳон жарроҳлар уюшмасининг ҳақиқий аъзолигига сайланган. "Ўзбекистон тиббиёт журнали" бош муҳаррири сифатида соғлом турмуш тарзини тарғиб этгани ҳам таҳсинга сазовордир.

Ҳазрат Навоий демишки:

Кимки бир кўнгли бузуғнинг хотирин шод айлагай,
Онча борким Каъба вайрон бўлса обод айлагай.

Восит Воҳидов ҳаётдан умидини узаётган қанчадан-қанча беморлар кўнглини "обод айлагани"ни ҳисоблаб чиқсак, унинг нажоткор мақомидаги сиймоси кўз ўнгимизда намоён бўлади.

Нафақат тиббиёт, балки санъат ҳам инсон умрининг узайишига восита бўлади. Инчунун, буюк актёрларимиз Сойиб Хўжаев, Раҳим Пирмуҳамедовни эсларканмиз, беихтиёр лабимизда табассум жилва қилади. Хусусан, Сойиб Хўжаевнинг афандинамо ҳаракатлари "Тошболта ошиғ"ини ва ҳамда "Насриддин Бухорода", "Стадионда учрашамиз", филмларидаги ролларини хотирга келтирсак, уни асримизнинг Афандиси дейишга асос топамиз. Касбдошларининг айтишига қараганда, рол бажараётиб бу буюк актёр беихтиёр ўзидан сўз қўшиб ҳам юбораверар экан. Ана шу жиҳатлари билан ҳам С.Хўжаев такрорланмас истеъдод эгаси бўлиб қолди.

Эслайсизми, ўша кинони: хотини дейдики: Сиз ҳам ота бўлиб ўғлингизга насиҳат қилсангиз-чи, ахир?

Ота даставвал Юсуфбек ҳожи оҳангида гап бошлайди:

— Ўғлим...

Сўнг эса аслига қайтиб тезлашади:

— ...овқатингни ичмайсанми?

Бу каби нодир кадрлар нафақат ўзбек киноси олтин ганжинасидан, балки авлодлар хотирасидан ҳам муҳим жой олган.

"Мен учун ролнинг катта-кичиги бўлмайди", деган экан ўша актёр — эллик йил ичида элликка яқин рол ижро қилган Раҳим Пирмуҳамедов.

Мукофотланган санъаткорлар рўйхатида Раззоқ Ҳамроевнинг ҳам номи бор. Р.Ҳамроев Наманганда театр ташкил этиш ташаббускорларидан бири бўлиб санъат оламига ташриф буюрган. 1946 йилда эса Муқимий номидаги театрга ишга келади. Қарийб ўн етти йил мобайнида бош режиссёр вазифасида фаолият кўрсатади. У бағрикенг, саховатпеша ўзбек кишиси феъл-атвори қирраларини оча билди. Айниқса, "Ўткан кунлар" фильмида яратган Мирзакарим қутидор образи то ҳануз ёдимизни тарк этмаган. Алишер Навоий тимсолини қиёмига етказиб ўйнаганида унинг маънавий дунёси қўл келган, албатта. Раззоқ Ҳамроев профессор сифатида Санъат институтида ўттиз йилдан ортиқроқ вақт мобайнида фаолият кўрсатган. Айни замонда довруғ қозонаётган актёрларнинг аксарияти унинг шогирди саналади.

Ана шундай шогирди кўп адиблардан икки нафари — Асқад Мухтор ва Шуҳрат юксак мукофотга лойиқ кўрилгани айни муддао бўлди. Негаки, XX аср ўзбек адабиётини бу икки сиймосиз тасаввур қилиш мушкул. Хусусан, А.Мухтор ўзбек шеъриятига янгича йўналиш олиб кирган шоир сифатида тарихдан жой олган. Ўнлаб назмий, насрий асарлари бир томону "Гулистон" журналига муҳаррирлиги бир томон. Асқад Мухтор бу журнал таҳририятини бошқарган чоғида кўплаб ёш ижодкорларга раҳнамолик қилди. Уларга ижод сир-асроридан сабоқ берди. Ана шу боис адабий давраларда номи кўп эсланади.

Шуҳрат ўзбек насри ривожига ҳисса қўшган адиб сифатида қадрли. У ўз романларида ватанпарварлик хусусиятларига урғу берди. Ватанни севиш фазилатларини улуғлади. Худди шу жиҳатдан адиб Қодирий, Чўлпон билан ўтган асрнинг етмишинчи йиллари авлоди ўртасида "кўприк" вазифасини ҳам адо этгани маълум. Ҳа, унинг насрдаги йўли ўзгача эди. Алҳол, шеъриятидаги самимий руҳ кейинги авлод вакиллари ижодига катта таъсир ўтказган. Усмон Азим каби замонамизнинг улкан шоирларига "оқ фотиҳа" берган устоз ҳам Шуҳрат домла бўлади.

Ўзбек профессионал мусиқаси асосчиларидан бири, атоқли бастакор Толибжон Содиқов миллий мусиқамиз ривожига улкан ҳисса қўшган эди. У "Лайли ва Мажнун", "Гулсара", "Зайнаб ва Омон" операларини Р.Глиэр билан ҳамкорликда ўзбек куйлари асосида яратган. Шу тариқа ўзбек опера санъатини юксак поғоналарга кўтарган.

Унинг "Баҳор", "Булбул" (Миртемир сўзи) "Сарви гул", "Жонон кўринур" (А.Навоий ғазаллари) романслари мусиқа хазинасидаги ёрқин дурдоналардирки, шу боис машҳур хонандалар тарафидан ижро этиб келинмоқда. Т.Содиқов ўзбек мумтоз мақомларини ва халқ қўшиқларини йиғишда фаол иштирок этган. Ўзбекистон Бастакорлар уюшмаси ташкилотчиларидан бири, 1934 -1948 йилларда ташкилий қўмита ва уюшманинг биринчи раиси эди.

Яхшидан боғ қолади, деганлари рост. Бунинг ўз ва рамзий маънолари мавжуд. Юқорида "Буюк хизматлари учун" орденига муносиб кўрилганлар сафида фан ва маданият соҳасида "боғ" яратганларни ҳам таъкидлаб эсладик. Номи тилларда достон бўлган академик Рихард Шредер диёримизда боғ яратган олимлардан машҳури саналади.

Асли Москвада туғилган бу инсон йигирманчи аср бошида Олмония, Швейцария мамлакатларида ишлаб, 1903 йилда тақдир тақозоси боис Тошкент яқинидаги Туркистон қишлоқ хўжалик тажриба станцияси (ҳозирги Р.Р.Шредер номидаги Ўзбекистон боғдорчилик ва узумчилик илмий-тадқиқот институти) раҳбари бўлди. Иқтидорли олим мевали ўсимликлар мажмуасини ташкил этиб, олма, нок ва бошқа неъматларнинг икки юздан ортиқ навини ўрганиб чиқди. Унинг бевосита интилишлари натижасида мамлакатимизнинг турли гўшаларида ўнлаб, юзлаб боғу роғлар яшнаб турибди. Р.Шредер яратган мева навлари шуҳрати асрдан-асрга ўтгани ҳам бежиз эмас.

Академик Маҳмуд Мирзаев Шредер издоши эди. У Р.Р.Шредер номидаги илмий-тадқиқот институти директори лавозимида ишлаган. Тоғлик туманларда боғдорчиликни ривожлантиришга оид юздан зиёд асарлар ёзган.

Мазкур мақоламизда юксак мукофотга сазовор бўлган ўн нафар марҳум инсонлар номини яна бир карра эсладик. Улар турли жабҳаларда хизмат қилишди, турли соҳалар бошини тутишди. Лекин мақсадлари битта эди: Ўзбек диёри шуҳратига шуҳрат қўшиш, шу элу юрт эртанги кунини бундан-да ёруғроқ кўриш. Шу фидойи инсонлар исми-шарифини тилга оларканмиз, деймизки, охиратларини Оллоҳ обод этган бўлсин!

Мурод ХИДИР,
Гулчеҳра УМАРОВА,
Баҳром РЎЗМЕТОВ

КИЧИК ВАТАННИНГ КАТТА ҚУВОНЧЛАРИ

Маҳалла бизнинг кичик ватанимиз. Ўзбек хонадонини маҳалласиз, қўни-қўшничиликсиз тасаввур қилолмаймиз. Бу фақат ўзбекларнинг ўзигагина хос. Дунёнинг бошқа жойида бундай турмуш тарзини учратмаймиз. Азалдан ҳар бир хонадондаги қувончу ташвишлар маҳалла билан баҳам кўрилади, муаммолар ҳам маҳалла кенгашлари ёрдамида ҳал этилади. Яхши-ёмон кунларда маҳалладошларнинг кўмагига таянамиз. Шу боис бўлса керак, кейинги пайтларда маҳаллага эътибор давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Оқибатда, маҳаллаларимиз янада ободонлашиб, кўркамлашиб бормоқда.

Шундай маҳаллалардан бири Тошкент шаҳар Акмал Икромов туманига қарашли "Ўриқзор" маҳалласидир. Маҳалла ҳудудида 1500 ўринли мактаб, 500 ўринли болалар боғчаси ҳамда оилавий тиббиёт шаҳобчаси бўлиб, улар доимо аҳоли хизматида. Бундан ташқари, маҳаллада Агротижорат касб-ҳунар коллежи ҳам жойлашган. Кўплаб ёшларимиз ушбу билим даргоҳида турли касб йўналишлари бўйича таҳсил олишади.

Қисқаси "Ўриқзор" маҳалласи замонавий, шинам бинолари, савдо ва ўқув марказлари, тоза-озода кўчалари билан савлат тўкиб турибди.

Маҳалла аҳли ҳуқуқшунослик фанлари доктори, профессор Омина Каримова, Ўзбекистон Телевидениесининг сиёсий шарҳловчиси Қобилбек Каримбековлар номларини фахр билан тилга олишади. Ана шу жонкуяр инсонлар ва маҳалла оқсоқоли Раҳимжон Нодировнинг саъй-ҳаракатлари билан маҳаллада кўплаб тадбирлар ўтказилди.

Яқинда шундай тадбирлардан бири бўлди. Маданият ишлари вазирлиги Халқ ижодиёти маркази, Республика "Оила" илмий амалий маркази, Акмал Икромов туман Оқсоқоллар кенгаши ва "Маҳалла" хайрия жамғармаси, "Ўриқзор" маҳалла фуқаролар йиғини ҳамкорликда мустақиллигимизнинг 12 йиллигига бағишлаб "Оила маънавияти — келажак пойдевори" мавзуида бадиий-мусиқий анжуман ўтказди.

Тадбирда Халқ ижодиёти маркази раҳбари ўринбосари Ўткир Тоҳиров, "Оила" маркази директори Васила Каримова ва бир неча маҳалла фаоллари оила, маънавият, ҳуқуқ ва маҳалла фаровонлиги мавзуларида сўзладилар.

"Обод маҳалла йили" муносабати билан "Ўриқзор" маҳалласида амалга оширилаётган ишлар ҳақида маҳалла оқсоқоли Раҳимжон Нодиров шундай деди: "Бизнинг мақсадимиз фақат ободонлаштириш ишлари билан чекланмай, аҳолининг сиёсий онгини ошириш, ҳуқуқий билимларини мустаҳкамлашга ёрдам беришдир. Биз ҳар бир оила, мактаб ва коллеж билан ҳамкорлик қиляпмиз. Кишилар маънавиятини санъат орқали, ижодкорлар ёрдамида юксалтириш тарафдоримиз."

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими, профессор Ҳожиакбар Ҳамидов, Хоразм вилояти бадиий ҳаваскорлик ансамбллари, фарғоналик аскиячилар Жўрахон, Ҳотамбой, Мамасиддиқ қизиқлар ўз қўшиқ ва ҳангомалари билан тадбирга файз киритдилар.

Ҳулкар МАМИТОВА

АКС-САДО

МУАММОГА ЯПОНЧА НАЗАР

Боши биринчи бетда.

Япония ва Ўзбекистонни минглаб чақирим масофа ажратиб турган эса-да, икки мамлакат ва икки миллатни кўзга кўринмас бир маънавий ип туташтириб тургандай туюлади. Икки халқ менталитетида теран бир ўхшашлик бордек. Акира Кумано: "Ҳа, японлар мантиқ эмас, балки туйғу ва эҳтирослар билан яшайдиган миллат", — деб ёзар экан, бундай хислат бизга ҳам хос экани, ўзбек ҳам мантиқни, совуқ-қуруқ мантиқни у қадар назар-писанд қилмаслиги, ҳис-туйғу ва эҳтиросга бой шоиртабиат халқ эканимизга амин бўламиз.

Мантиққа нописандлик мистик тафаккур ва эзотерик таълимотларнинг қон-қонига сингиб кетган. Японлардаги дзэн-буддизм ва биздаги тасаввуф бу соҳада якдил. "Мистицизм ўз табиатига кўра мантиқий таҳлилни рад этади, мантиқийлик эса ғарбона ақл-идрокнинг бош белгисидир", деб ёзади ушбу таълимот билимдонларидан бири Д.Судзуки "Дзен-буддизм асослари" китобида. Шоён ҳақиқатни, сўфийлик гносеологиясида ҳам мантиқ илоҳий ҳақиқатни (пировардда Ҳақни) англашда энг қуйи босқич ҳисобланади, холос.

Жаҳоний динлардан бири бўлмиш буддизм Японияга бизнинг ҳудуд, ҳозирги Сурхондарё орқали ўтганлиги қатор қадимшунослик қазишмалари натижасида ўз исботини топмоқда. Жанубий ҳудудларимизда бир пайтлар ҳукм сурган Кушон давлатининг таянч дини буддизм бўлгани фан аҳлига маълум. Ушбу далиллар жиддий илмий муқоясалар қилишга ҳамда туби теран хулосалар чиқаришга имкон яратади. Бинобарин, халқнинг теран онги, қолаверса, Ватанимиз замини маданий тупроқ қатлами ўз бағрида кечган бирор муҳим ҳодисани ҳеч қачон унутмайди. Шу боис ҳам япон ва ўзбек мумтоз адабиёти намуналарида типологик, зарур бўлса генетик ришталарни излаш ва аниқлаш илмий мантиқ ва илмий интуицияга зид эмас.

Япон заминида ўзлашиб, чуқур илдиз отган буддизм дзэн-буддизм тарзида японларнинг маиший, диний ва бадиий-эстетик тафаккурига сингди ҳамда ушбу халқнинг узвий қадриятига айланди. Дзэн-буддизм ақида ва тамойиллари билан танишган одам унинг бизнинг тасаввуфга яқинлигидан лол қолади. Бунинг икки қондош ҳодиса эканига ишонади. Шунда уни Ҳазрат Алишер Навоийнинг тасаввуф қомуси ҳисобланмиш "Лисонут-тайр" достонида дзен-буддизмга яқин, ҳатто хос ғоялар мавжудлиги ва кўплиги у қадар ҳайрон қолдирмайди.

Масалани шундай синоатда ўрганиш даҳо шоиримиз ижодини янада чуқурроқ — Навоийни Навоий теранлигида англашга имкон туғдирса ажабмас.

Бевосита мақола мавзусига қайтсак. Япония олис тарихан Россия билан қўшни эмас. Рус ерларининг Шарққа томон кенгайиши натижасидагина улар қўшнига айланишган, бу нарса фақат XVII асрга келиб якунланган, холос. Бундай қўшничилик японлар учун доим ҳам ёқимли бўлмаган. Дарҳақиқат, Акира Кумано ёзганидек, "Россияликларда эса ҳамон қамал қилиш туйғуси кучлидир... Япония ва Россия маданият соҳасида кўп нарсани ўзаро баҳам кўришларига қарамай, улар сиёсий қарашлар бобида мухолифлардир". Бу — мардона айтилган гап, аниқ баҳо.

Акира Кумано рус ва Россия маданиятининг маънавий салоҳиятини тан олган ҳолда, аксар рус зиёлилари тафаккуридаги ожиз нуқта, "Ахиллис товони"ни аниқ белгилайди: "Аммо ҳамон Россия зиёлилари ўзининг эски маслагига барҳам бермаса, ўз тарихи ва бошқа мамлакатларга кўзини очиб қарамаса, фақат ўзи ҳақида ўйлашдан тўхтамаса, унда зиёлилар ва кенг омма орасидаги узилишни бартараф қилиб бўлмайди".

Бу — муаммога японча назарнинг ёрқин бир кўринишидир.

Мақолада ҳозирги дунёда кечаётган маданий танглик ҳақида ҳам мулоҳаза бор. Муаллиф ёзганидек: "Бутун дунёда кечадиган маданий танглик ҳақидаги мунозарага гоҳида Ғарбга муносабатларнинг йиғиндиси сабаб бўлади". Ушбу ўринда А.Кумано тамоман ҳақ. Бу улкан муаммони кичик ўзанга тиқишдан бошқа нарса эмас. Масала ғоят катта ва жиддий. Дунёда маданий танглик рўй бермоқда, бунинг дастлабки аломати — содир бўлаётган сиёсий, ижтимоий воқеаларга ҳеч ким ёки ташкилот томонидан маънавий-ахлоқий баҳо берилмаётир. Бу нохуш жараён учун ҳам Шарқ, ҳам Ғарб мамлакатларидаги афкор омма, хусусан зиёлилар бирдай масъул. Лекин ҳозир жаҳондаги воқеалар тизгини Ғарб (айниқса, СССР ва социалистик лагер емирилгандан сўнг) қўлида экан, тизгинни қўлда тутиш фақат шараф эмас, улкан масъулият ҳам эканини унутмаслик лозим.

Сўзим якунида Акира Кумано мақоласидан яна бир кўчирма олишдан ўзимни тия олмадим. Мана у: "Фақат европаликлар фанни юксалтира олганлар, деган даъво кибру ҳаводан ўзга нарса эмас. Аслида улар ўз тарихи ҳақида билимининг йўқлигини намоён этдилар". Бундай фикр XX асрда кўз кўриб қулоқ эшитмаган фан-техника мўъжизасини кўрсатган япон миллати вакилига, япон олимига узукка кўз қўйгандек ярашади.

Сувон МЕЛИ,
ЎзРФА Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институтининг катта илмий ходими

ҚУТЛАЙМИЗ!

БЕҲАЛОВАТ УМР

Таниқли тарихчи олим Ҳамид Зиёев 1923 йилда Тошкент шаҳрида таваллуд топган. Отаси Мулла Зиё Аҳмад ўғли мадраса таҳсилини олган билимдон киши эди. Ҳамид ака Тошкент Педагогика институтини битириб, 1946 йилдан бошлаб Тарих институтида фаолият кўрсатди. 1953 йили Москвадаги Шарқшунослик илмий-тадқиқот институтида "Шарқий Туркистонда 1826 йилги қўзғолон" мавзуида номзодлик дессертациясини ёқлади. "Ўрта Осиё ва Сибир" китоби учун эса тарих фанлари доктори унвонига сазовор бўлди. 1964-96 йилларда "XIX асрнинг иккинчи ярми — XX аср бўлимига" бошчилик қилди. Айни пайтда 1965-85 йилларда Тарих институти директорининг илмий ишлар бўйича ўринбосари лавозимида ишлади. Олим иккинчи жаҳон урушининг қатнашчиси ва ногирони. Ҳозирда Тарих институтининг етакчи илмий ходими бўлиб хизмат қилмоқда.

Ноёб ва хилма-хил архив манбаларини қидириб топиш ва илмий муомалага киритишда серғайрат олимнинг хизматлари беқиёс каттадир. У собиқ шўро ва бугунги МДҲнинг 25 давлат архивидан ниҳоятда кўп маълумотларни қўлга киритди. Шунингдек, олим маҳаллий манбалардан ҳам кенг фойдаланди. Илм соҳасида бундай кенг кўламли ва бой маълумотлардан фойдаланиш ва таҳрир қилиш камдан-кам учрайдиган ҳодисадир. Ҳамид аканинг фаолияти ғоят кўп қиррали бўлиб, хилма-хил илмий йўналишлардан ташкил топган. У қадимги ва Ўрта аср тарихига доир илмий ишларнинг ҳам муаллифидир. Олим ўзининг "Ўзбекистон мустақиллиги учун курашлар" асарида ўзбек халқининг милоддан аввалги асрларда ажнабий босқинчилар билан бўлган жангларини ёритди. Унда халифаликнинг ва мўғулларнинг тажовузкорликлари ва ҳукмронлигига қарши олиб борган озодлик ҳаракатлари ҳам ўз ифодасини топган.

Тарихчининг Амир Темур фаолиятига бағишлаган ишлари ҳам катта кўламга эга. Маҳаллий манбалар асосида ёзилган бу асарларда Соҳибқирон буюк давлат арбоби, моҳир лашкарбоши ва тараққийпарвар шахс сифатида гавдалантирилган. Темурийлар давлатининг инқирозга учраши ва шайбонийхонлар томонидан босиб олинишига доир масалалар ўрганилган. Бухоро, Хива ва Қўқон хонликларининг сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий аҳволини ўрганар экан, тўғри хулосага келинади. Тошкентда сақланаётган Қуръони каримнинг қаерда ва қай тарзда қўлга киритилганига доир янги маълумотлар таҳлил қилиниб, жумбоқ бўлиб келаётган масала ниҳоясига етказилди. Олимнинг Нақшбанд таълимотининг Сибирга тарқалишига тегишли асари ҳам зўр қизиқиш билан ўқилади. Умуман айтганда, у Ўрта аср тарихини акс эттирувчи ишлари — "Тарих ўтмиш ва келажак кўзгуси" (2000), "Тарихнинг очилмаган саҳифалари" (2003) ва бошқа асарларида жой олган.

Ҳамид ака Марказий Осиёнинг қадимги ва Ўрта асрларда Сибир, Волга ва Ўрол бўйлари билан сиёсий, иқтисодий ва маданий алоқаларини ўрганишга муносиб ҳисса қўшди. Олимнинг кўрсатишича, ўша жойларда Хоразм-Хазар империясининг ташкил топган даврлари кечган. Шу тариқа ўзбеклар яшайдиган маъволар юзага келиб, ислом динини ва маданиятини ривожлантиришда муҳим ўрин тутган.

Сибир, Волга ва Ўрол бўйлари Чор Россияси томонидан босиб олингандан кейин ҳам Марказий Осиё билан алоқаси давом этган. Тадқиқотчи мана шу XVI-XIX асрларда кечган ўзаро алоқалар тарихини ўрганиб, "Ўрта Осиё ва Сибир" (1963), "Ўрта Осиё ва Волга бўйлари" (1965), "Узбеки в Сибири" (1967), "Ўрта Осиё ва Ўрол бўйлари" (1973) ва "Экономические связи Средней Азии с Сибирью"(1985) сингари асарларини чоп эттирди.

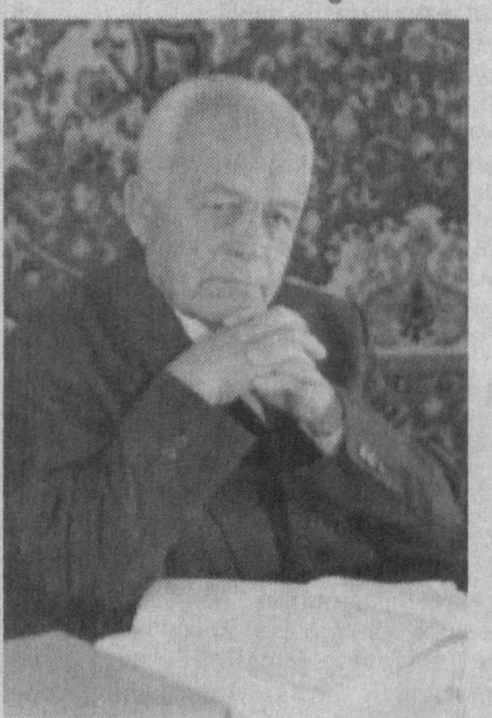

Олимнинг 2003 йилда чоп этилган "Сибир, Волга ва Ўрол бўйларидаги ўзбеклар" китоби кўп жиҳатдан қизиқарлидир. Ўша ҳудудлардаги ўзбекларнинг Туркистон заминидан бориб ўрнашганлиги нафақат оддий кишиларга, балки тарихчиларнинг ўзларига ҳам маълум эмас эди. Шу боис бу илмий ишлар "Тарих фанидаги кашфиёт" деб баҳоланган эди. Ўша асарда ўзбекларнинг Сибир, Волга ва Ўрол бўйларига ўрнашишларининг сабаблари ҳамда турмуш тарзи батафсил ёритилган.

Олим Туркистон ўлкасининг Чор Россияси томонидан босиб олинишини чуқур ва атрофлича ўрганиб, "Туркистонда Россия тажовузи ва ҳукмронлигига қарши кураш" (1998) номли йирик асарини яратди. Унда Бухоро, Хива ва Қўқон хонликларининг инқирозга учраб, ҳарбий кучлари заифлашиши ва тахт учун курашлар Чор ҳукуматига жуда қўл келганлиги ҳам уқтирилган.

Асарда ўзбек ва бошқа туб аҳоли вакилларининг Ватан мустақиллигини сақлаш учун қаҳрамонона жанг қилгани ва ўн минглаб ватандошларининг қони тўкилгани ва, шунингдек, халқ озодлик курашининг барча босқичлари атрофлича иншо этилган. Босқинчилар ғалабаси ва ватан ҳимоячиларининг мағлубияти сабаблари кўрсатиб берилган. Бухоро ва Хива хонликларини Россия протекторатига айлантириш, Туркистон генерал-губернаторлигининг тузилиши ва бошқа масалалар ҳам қамраб олинган.

Тадқиқотчиларнинг "Ўзбекистонда пахта яккаҳокимлиги учун кураш" (1999) китоби Чор ҳукумати мустамлакачилик сиёсатининг йирик омилларидан бирини асослаб беришда муҳим ўрин тутади. Унда деҳқонларнинг оғир ҳаёти ва қашшоқланиши ўз аксини топган. Айтиш мумкинки, олим мустамлакачилик даврида кўтарилган миллий-озодлик курашлар тарихини астойдил ёритишдан куч-қудратини аямади. Бу масалага бағишланган рисола ва мақолаларни бостирди. Илмий анжуманлар уюштириб, маърузалар ўқиди. Уларни сохталаштиришга қарши қаттиқ курашди. "Ўзбекистон мустақиллиги учун курашлар" асарининг талай қисми Фарғона водийсида 80-90 йилларда кечган курашларга, 1892 ва 1898 йиллардаги озодлик қўзғолонларига бағишланган. 1916 йилги қўзғолонларга, Туркистон мухторияти ва "босмачилик" ҳаракатига кенг ўрин берилди. Жадидларнинг фаолияти ҳам четлаб ўтилмаган.

Ҳамид ака Ўзбекистон мустақиллиги ва тараққиётига бағишланган қатор асарларини эълон қилди. Унинг "Истиқлол — маънавият негизи" (1999) ва "Ўзбекистон мустақиллиги учун курашлар" китобларида Президент Ислом Каримов бошчилигида 1991 йил 31 августда мустақилликнинг қўлга киритилишига доир масалалар кўриб чиқилган. Маълумки, 31 август воқеаси "бир томчи қонсиз" осонлик билан амалга оширилди, деган нотўғри фикрлар мавжуд. Аслида шахсан Юртбошимиз ички ва ташқи сиёсатни билимдонлик билан юритиб, қаттиқ курашлар воситасида мақсадга эришди. Мана шу курашлар туфайли хавф-хатар ва қонли тўқнашувларнинг олди олинди. Муаллиф тўғри кўрсатишича, вазият шу даражада мураккаб ва хатарли эдики, ҳокимият бамисоли шернинг оғзидан тортиб олиниб, мустақилликка эришилди, дейиш мумкин. Мустақиллик ва тараққиётнинг ўзига хос хусусиятлари ва тарихий аҳамияти билимдонлик билан битилганлигини қайд қилиш лозим.

Мустақиллик ва озодликнинг қадр-қимматини "социализм" тузумининг фожиали оқибатларига таққосламасликнинг иложи йўқ, албатта. Коммунистик партиянинг ашаддий мустамлакачилик ва улуғ миллатчилик сиёсатини фош этиш шу куннинг талабидир. Шу боис олим ўша мудҳиш даврдаги сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий тузумнинг моҳиятини синчковлик билан ўрганиб, қулдорлик тузуми ҳукм сурганлигини тўла исботлади.

Ҳамид ака моҳир устоз ва мураббий сифатида ҳам танилди. Республикамиз олий ўқув юртларида қадимги Юнонистон ва Рим, Шарқ мамлакатлари ва Марказий Осиё тарихи бўйича маърузалар ўқиди.

У юқори малакали илмий ходимларни етиштиришга ҳам алоҳида аҳамият берди. Зеро, 40 дан ортиқ фан номзодлиги ва докторлик диссертацияларига раҳбарлик қилди. Эндиликда унинг шогирдлари Тошкент, Фарғона, Наманган, Қўқон, Самарқанд, Бухоро, Термиз, Қарши, Хоразм, Москва, Қозон, Алмати, Бишкек ва бошқа жойларда ишламоқдалар.

Олим кўп диссертацияларга расмий оппонентлик қилди. Юздан ортиқ диссертация ишларига тақриз ёзди.

Сарҳисоб қилиб айтганимизда, Ҳамид Зиёев собиқ совет даврида 14 китоб ва 172 мақола, мустақиллик йилларида эса 12 китоб ва 190 дан зиёд мақола чоп эттирди. У 500 номдаги китоб, рисола, мақола ва тақризларнинг муаллифидир.

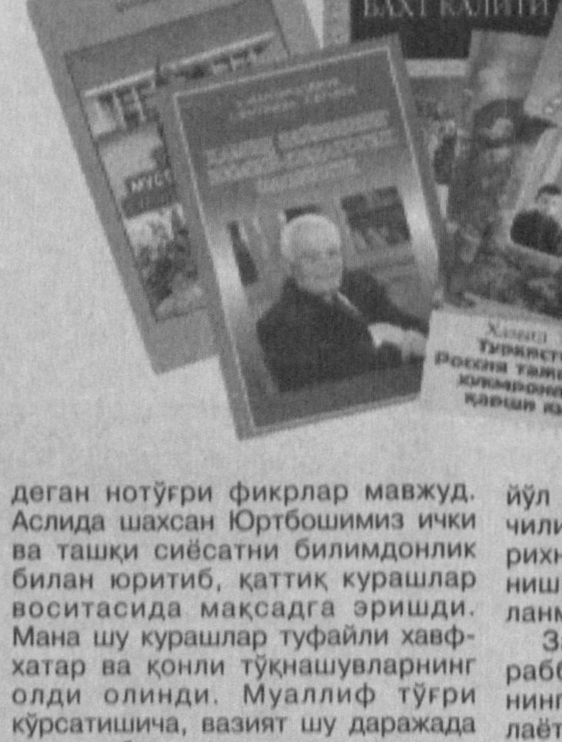

Бундан кўриниб турибдики, Ҳамид аканинг серқирра фаолияти айниқса мустақиллик йилларида самарали кечди. У ўтмишда тарих фани соҳасида йўл қўйилган жиддий хато ва камчиликларни бартараф қилиб, тарихни холис ва атрофлича ўрганиш борасида тиним билмай изланмоқда.

Забардаст олим, устоз ва мураббий Ҳамид Зиёевга ўз умрининг қутлуғ 80 баҳорини қаршилаётган кунларида биз мустаҳкам сиҳатлик ва бардамлик тилаб қоламиз.

Дилором АЛИМОВА,
ЎзРФА Тарих институти директори, тарих фанлари доктори, профессор

ЎЗБЕК РОМАНИ: КЕЧА ВА БУГУН

Йўлдош СОЛИЖОНОВ

РОМАН КАШФИЁТЛАР МАНБАИДИР

Роман эпик тур жанрлари орасида имкониятларининг ғоят кенглиги, ҳажмининг чекланмаганлиги, шаклининг ранг-баранглиги, мазмунининг чуқурлиги билан ажралиб туради. Мана шу хусусиятларига кўра бу жанрни уммонга қиёслаш мумкин. Уммон кашфиётлар манбаидир. Унинг бағрига чуқурроқ шўнғиган сари дуру гавҳарлар хазинаси очилаверади. Аммо бу бойликка осонлик билан етиб бўлмайди.

Ҳозирги пайтда айрим ижодкорлар роман жанри имкониятлари кенглигидан фойдаланиб, унга хоҳлаган нарсани олиб киришга, истаган мақомда ҳикоя қилишга, қурби етганча "семиртириш"га уринмоқдалар. Натижада бундай асарлар бир уюм воқеалар тафсилотидан иборат бўлиб, ундан асосий нарсани топиш қийин кечаяпти.

Одатда ҳар қандай бадиий асар халқ учун ёзилади ва халқ қабул қилсагина мангуликка дахлдор бўлиб қолади. Асарнинг узоқ умр кўриши учун, аввало, унда ҳар қандай даврда ҳам долзарблигини йўқотмайдиган, инсон кўнглини ларзага соладиган муаммо бўлиши шарт. Муаммо қўя билиш ва уни ҳал этиш романнинг савияси қай даражада эканлигини кўрсатувчи мезондир. Сўнгги йилларда ёзилган "Фано даштидаги қуш", "Мувозанат", "Капалаклар ўйини", "Миркомилбой" каби романларга жанр талаблари ва имкониятлари нуқтаи назаридан ёндашсак, бу жанрнинг бугунги савияси, ички ва ташқи қиёфаси тўғрисида бирмунча тасаввур ҳосил бўлади.

Жамиятимизда кечаётган янгиланиш жараёнини бадиий тадқиқ этиш сўнгги йиллар адабиёти ва санъатининг асосий мавзуи ҳамда бош муаммосига айлангани сир эмас. Шунинг учун ҳам кўп ёзувчиларимиз ўз асарларида инсоннинг ўзлигини англаш, ўзини кашф этиш, эътиқод ва имонлилик, нафс ва ёвузликка қарши кураша билиш қобилиятини кўрсатишни асосий мавзу қилиб оляптилар. Истеъдодли адиблар Асад Дилмуроднинг "Фано даштидаги қуш", Улуғбек Ҳамдамнинг "Мувозанат" романларида айнан мана шу муаммолар кўтарилган. Уларни ечиш учун А.Дилмурод мистик-романтик, У.Ҳамдам эса шарқона анъанавий тасвир йўлларини танлашган.

Икки китобдан иборат "Фано даштидаги қуш" романида рамзий-маъжозий тил устунлик қилади. Шу боис асарнинг ғоявий моҳиятини англаб етиш учун бугунги китобхон тасаввуф таълимотидан ҳам хабардор бўлмоғи талаб этилади. Романдаги ҳар бир образ, ҳар бир исм, ҳар бир детал, атама, ибора шу қадар рамзий қолипга ўраб бериладики, уларни тўла тушуниб етиш хийла қийинчилик туғдиради. Ёзувчининг замон ва маконни аниқ кўрсатмай, ривоят билан реал воқеликни аралаш тарзда тасвирлаши бу қийинчиликни янада кучайтиради. Муаллиф романнинг "Ёртилик қонуни" деб аталган биринчи китобида нобоп муҳит одамларни ўзлигидан жудо қилиб — яримта шахсга айлантириб қўйиши, оқибатда улар қаршилик кўрсатиш, ўзини ҳимоя қилиш қобилиятидан маҳрум бўлиб қолишини зиёли профессор Саидбек Умар тимсоли орқали илгари сурмоқчи бўлган.

Бироқ романда қабоҳат ва жаҳолат, ёвузлик ва разилликка қарши курашувчи қутблар вакилларининг фаолияти кўзга аниқ ташланмайди. Улар Саидбек Умар хаёлоти ҳамда ўйларининг соясида қолиб кетгандек туюлади. Натижада роман конфликти жиддий тўқнашувлар, зиддиятлар шаклида намоён бўлмай, шунчаки хотирада пайдо бўлган тафсилотлар, маълумотлар тусини олган, холос. Иккинчи китобда роман ғоясини очиш учун киритилган Эна Кўкбўрининг "қабоҳат олови ичида жизғанак бўлиб ёнган" Қуйруқсой қишлоғидан Чақалоқни қутқариб чиқиши ҳақидаги ривоят парчаланиб, боблар ва бўлимларга сочиб юборилгани боис, баёнда талай чалкашликлар юзага келган. Масалан, бир эпизодда Эна Кўкбўрининг "мажнунтоллар соясида" Чақалоқни эмизаётгани "Ушбу лаҳза гўё олам энтикар ширингина, аста қовушар азал ва абадга дахлдор икки қутб: энг улуғ бахтга эришганини қайта туяр таранг сийнага талпина бошлаган мурғак дил..." дея тасвирланса, уч-тўрт саҳифадан кейин бу воқеалар Саидбек Умар хаёлида тикланар экан, "Ғамгин оҳангда Бўзтой пичирлар: "Жўра, эшитдингми, ҳамон эммапти Чақалоқ!" дея хабар беради. Афсуски, бир-бирини инкор қиладиган бундай маълумотлар романда талайгина.

Хуллас, "Фано даштидаги қуш" романида рамзларнинг ҳаддан зиёд кўплиги, жимжимадор товланишлари кўзни қамаштириб, фикр ва туйғуни чалкаштириб юборади. Назаримизда, танланган рамзларнинг яхлит, бир бутунлиги яхши натижа беради, аксинча, майдалашиб, бўлиниб кетганда, асар ғояси ўқувчига тўла ва таъсирчан етиб бормайди.

Шу жиҳатдан қараганда, "Мувозанат" романининг ҳикоя усули ўқувчига яқин ва тушуниш учун осонроқ. Унда замондошимизни ўйлантирадиган дард, юрагини ларзага соладиган, фикрлашга ундайдиган залворли гап бор. Эврилиш замонида нафсини тийиб, ўзлигига қайтишга уринган Юсуф китобхоннинг яқин кишиси бўлиб қолади. Амир ва Гулшода қисмати бефарқ қолдирмайди, Саид билан Миразимнинг яшаш тарзи нафрат уйғотади. Романдаги ҳар бир образнинг ўз ўрни, ўз тақдири, ўз "мен"и бор. Муҳими, "ўйиндан ташқари" ҳолатда биронта ҳам персонажни учратмайсиз.

Ёзувчининг асосий нияти романнинг 96-бобида очилади. Унда мувозанатнинг асосий шарти, таянч нуқтаси маърифат эканлиги тўғрисида фалсафий мушоҳада илгари сурилади. Мувозанат, аввало, инсоннинг ботинида бўлиши керак. Романдаги ҳар бир қаҳрамоннинг ҳаётда эришган камоли ёки фожиаси ташқи ҳаётнинг таъсири туфайли юзага чиқади, ботинидаги вазнсизлик оқибатида рўй беради. Вазнсизлик изтиробларига бардош бера олган инсонгина мувозанатга эриша олади. Шу жиҳатдан Юсуф образи характерлидир. У энг қийин вазиятларда ҳам бойликка бўлган нафсни, қийналиб бўлса-да, енга олади ва "кўнглида ўзидан мамнунлик, қониқиш ҳисларини" кечиради.

Романнинг бош муаммоси ва Юсуфнинг характерини очишда ёзувчи икки тимсолдан усталик билан фойдаланган. Асар аввалида берилган ва Юсуфнинг хаёлида доимо жонланадиган "Лолазорми, тоғми?" деган баҳс ечимда ўз жавобини топган. Юсуф энди тоғни, тоғ бўлганда ҳам Улуғ тоғни забт этишни истайди. Бу тимсоллар Юсуф эришган пировард мақсадни ўзида яққол акс эттиради. Романдаги ҳар бир персонаж ўқувчига шу жиҳатдан етарли сабоқ бера олади.

Тўхтамурод Рустамнинг "Капалаклар ўйини" асарида романбоп муаммо етишмагандай туюлади. Натижада воқелик инфляцияси юзага келган: битта қиссага хамиртуруш бўла оладиган материални атай романга айлантиришга уриниш оқибатида иккинчи даражали эпизодлар кўпайиб кетган.

Асар ғояси "зироат ва зиравоsoučuшунослик куллиётининг" —

Асар ғояси "зироат ва зираворшунослик куллиётининг толиби Бадал Армон"нинг "Кетаман! Барибир бош олиб чиқиб кетаман!" деган гапи орқали илгари сурилади. Эпиграфда ва асарнинг ечимида келтирилган бу ибора ўқувчи хаёлида "Нега? Қаёққа?" деган саволларни туғдиради. Китобни жиддий мутолаа қилган ўқувчи "Нега?" деган саволига аранг жавоб топса ҳам, "Қаерга?" деган саволга жавоб ололмайди.

Бу асарда ҳам, худди "Фано даштидаги қуш" романидаги сингари замон ва макон аниқ чегаралаб олинмаган. Персонажлар, сиртдан қараганда, бизнинг замондошларимиз эканлиги сезилиб турса-да, аслида уларнинг оёқлари заминдан узилгандек, ҳавода муаллақ учиб юргандек таассурот қолади. Қолаверса, асар қаҳрамони Бадал Армоннинг нега айнан зироат ва зираворшунослик факултети талабаси сифатида танлангани ҳам айтилмоқчи бўлган фикрга дахли йўқдек туюлади. Чунки асарда табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида бир оғиз ҳам гап учрамайди. Маълум бўлишича, турмушдаги ахлоқсизликлар Бадал Армоннинг ғашига теккан: ота-онаси аллақачон ажралиб кетишган — "отасини ўйлаб, онасини куёвга узатиш" ака-укаларнинг чекига тушган (бироқ бу ажралишнинг сабаби мавҳумлигича қолаверади); спортчи дўсти Насим курсдоши Гулнозни ҳомиладор қилиб қўйган, аммо Гулноз ўз тақдирига бепарво; Тош тоғанинг биттаю битта қизи бир кундаёқ камгап, индамас мардикор йигит билан қочиб кетади; "Азимбаққолнинг меросхўр қақажони сочи аломат кузалган, кўзлари нуқул ўйнаб турувчи келгинди ошиқ йигит билан" осонгина қўлтиқлашиб кетади; афғон уруши кўп йигитларни майиб-мажруҳ қилиб, ҳаёт лаззатидан маҳрум этади ва ҳоказо. Аслида буларнинг ҳар бири алоҳида ҳикояларнинг материали бўлиб, улар ўртасидаги боғлиқликда зўрма-зўракилик сезилиб туради.

Бизнингча, ҳар бир романда бош қаҳрамон бўлиши шарт. Асардаги барча сюжет йўналишлари, эпизодлар, персонажлар у билан боғлансагина композицион яхлитлик таъминланади. "Капалаклар ўйини" шу жиҳатдан оқсайди. Очиғини айтганда, Бадал Армон бош қаҳрамон вазифасини бажаришга тайёр эмас. Унинг фаолиятидан ташқарида рўй берган воқеалар ва персонажлар талайгина. Бадал кўпинча кузатувчи ёки ахборот берувчи тарзида намоён бўлади. Унинг тенгқурлари тинимсиз равишда "отнинг қотили" (сигарет) билан "жоннинг қотили" (ароқ)ни истеъмол қиладилар ва бу билан фахрланиб юрадилар (афсуски, улар орасида Бадал Армоннинг ўзи ҳам бор!). Бадал Армон ўзи учун ана шу "бемаъно туюлган ҳаётдан бош олиб чиқиб кетишга аҳд" қилган эди. Аммо бундай жасоратга унинг характери мантиқан тайёр эмаслиги воқеалар тизимидан аён бўлиб қолади.

Аслида Бадал Армон, Ибод, Шоший, Сардор, Ғойиб, Насим образлари орқали ёзувчи қандайдир фикр айтишга интилади. Бироқ бу фикр ўқувчига аниқ-тиниқ етиб бормайди, негаки улар хотиралар юки остида қолиб кетиб, зиммасидаги вазифани охиригача етказа олишмайди. Оқибатда ёзувчи кўпроқ воқеалар етовига тушиб қолади. Асарда персонажлар ҳаётида, қисматида рўй бераётган ўзгаришлар моҳиятини очиш, бадиий таҳлил этиш ўрнига баёнчилик устунлик қилган. Асарда даврнинг долзарб масаласи — инсоннинг жамиятдаги ўрни қандайлигини ёритиш турса-да, бу муаммо етарли даражада очилмаган.

Олимжон Холдорнинг "Миркомилбой" романида ўзининг тадбиркорлиги, битмас-туганмас бойлиги ва жаҳонгашталиги билан нафақат Туркистонга, балки кўплаб Ғарб мамлакатларига ҳам танилган андижонлик Миркомилбой ҳаёти, фаолияти қаламга олинган. Миркомилбой шахси ҳақида турли миш-мишлар, бир-бирига зид гап-сўзлар кўп тарқалган, собиқ шўро мафкураси уни золим ва зиқна бой сифатида қоралаган. Мустақилликдан сўнг тарихимизга холисона ёндашиб, Миркомилбой сингари ўтмиш кишиларининг сурати ва сийратини таний бошладик. Шу жиҳатдан, у яшаган мураккаб давр ва фаолияти битта романга бемалол материал бера оларди. Бироқ ёзувчи ана шу имкониятлардан етарли фойдалана олмаган.

Роман XIX аср охирларида Андижоннинг обрўли бойларидан Ҳожи Мирмўминбой Мирнодирбой ўғлининг таъзия маросимини ифодалаш билан бошланади. Миркомилбой марҳумнинг катта ўғли эди. Кейин 1902 йилнинг 16 декабрида рўй берган Андижон зилзиласи тўғрисида ахборот берилади. Мана шу жойдан бошлаб Миркомилбой образи фаоллашади. У зилзиладан моддий ва маънавий зарар кўрганларга беминнат ёрдам беради, одамларнинг кўнглини кўтаради, уларнинг бошини қовуштириб, ўғрилик ва безориликка қарши курашади, ҳашар уюштиради. Бундан ҳамма хурсанд, барча миннатдор бўлади. Бойнинг обрўси ошгандан ошади, унинг фаолият доираси кенгаяди. Асарда унинг Қозон, Оренбург, Москва, Санкт-Петербург шаҳарларига, Англия, Германия, Франция, Туркия мамлакатларига саёҳат ҳамда олиб борган савдо алоқалари ифодаланади.

Сир эмаски, кейинги йиллар романларида бош қаҳрамонни бутун мураккаблиги, ички зиддиятлари, руҳий кечинмаларининг қарама-қаршилиги билан рўй-рост тасвирлашга эътибор кучаймоқда. Миркомилбой ҳам табиатан ана шундай мураккаб характер ва дунёқарашга эга бўлган шахсдир. Лекин романда Миркомилбой образи ёзувчи томонидан бир ёқлама тасвирланганини сезилиб туради. Гўё бой фақат яхшилик қилиш учун келган, яхши ният билан яшайдиган киши, ақлли, билимдон, ғоят тадбиркор одам, ҳеч қаерда қоқилмайди, ўзини йўқотмайди, руҳан тушкунликка тушмайди, ҳеч қандай хатога йўл қўймайди. У жуда камбағалпарвар ва сахий. Қароли Ғуломжонни севган қизи Мунисхонга уйлантириб, уларнинг тўйини ҳашаматли ўтказишга ҳаракат қилади. Тўйини ўз вақтида ўтказа олмай қолгани учун виждони қийналади. Ҳатто уларнинг тўйига қамоқхонадан яширинча атайин келиб кетади.

Аслида Миркомилбой ўта қайсар, қўрс, қаттиққўл, каттазанг одам бўлганлиги ҳақида кўп гаплар тарқалган. Ёзувчи Х.Дўстмуҳаммад "Миркомилбойнинг қазо бўлган намози" номли тарихий ҳикоясида ёзишича, бой "ўзига етганча қайсар ҳам эди". Бироқ романда фақат бир эпизодда даладан буғдой ўғирлаб (Х.Дўстмуҳаммад ҳикоясида бир қоп кўсак) кетаётган кишини суриштирмай-нетмай ургани ва бундан заррача ўкинмагани ифодаланади, холос. Ёзувчининг қайта-қайта уқтиришича, Миркомилбой Ўзбекистоннинг мустақиллиги учун XX аср бошларида жадидлардан-да кўпроқ ва самаралироқ кураш олиб борган.

Муаллиф ўз ғоявий ниятларини очиқроқ баён этишга ошиқиб, қаҳрамонларини замондан узиб олгандек. Барча боблар Миркомилбой фаолиятини ифодалашга бағишланган бўлса-да, унинг характери воқелик соясида қолиб кетган. Чунки муаллиф воқеа-ҳодисаларни тасвирлаш ўрнига, улар ҳақида гапириб беришни афзал кўрган. Асар воқеалари баёнида газета тили, репортаж усули устунлик қилганки, ўқувчи романга хос бадиий тасвирни учратмайди. Шунингдек, "Миркомилбой"да муаллиф нутқи билан персонаж нутқини ажратиб бўлмайди. Масалан, бойнинг болаликдаги дўсти оддийгина Ашурмат ўз тақдири тўғрисида илҳом билан "ҳаёт дарёси мени оқизиб, қирғоқлардан қирғоқларга урди, бошим айланиб, кўзим тинди" деб сўзласа, Миркомилбойнинг катта хотини Тўпахон: "**Бойбегимнинг** севимли **рафиқалари**, бу ёруғ дунёга аёл бўлиб келганимиздан, бойбегимиздай одамга хотин **бўлганимиздан,** қўш-қўш ўғил, қизлик **бўлганимиздан** хурсандмиз. Бу кунлар **ўтиб кетажак**. Умрнинг шундай лаҳзалари бўлиши табиий. Сиз билан биз эса ана шу **синовларнинг синовларига** дош беришимиз керак. Бизлар ўтиб кетгач, номимизни одамлар ҳурмат билан тилга олсинлар, шу боис дадилроқ, бардамроқ **бўлишларингиз даркор**", дея шоирона нутқ ирод қилади. Бу парчадаги айрим сўзлар такрорини айтмаганда ҳам, уларнинг қанчаси ортиқча ишлатилганига гувоҳ бўлиш мумкин.

Олимжон Холдор сўз қўллаш ва улардан жумла тузишга ғоят суст ёндашган. Мана бу парчага эътибор беринг: "Миркомилбой меҳмонлар**га** (аслида — "нинг") бўй-бастига қараб, Бухоро чев**а**раларнинг (**-и** эгалик қўшимчаси тушиб қолган) қўлидан чиққан зарбоф тўн, Марғилон чевар**а**лари тиккан белбоғ ва Андижон дўппиларни кий**гизди**". Бу қисқа парчадаги имло хатолари ҳамда услубий ғализликлардан ташқари, адибнинг сўз маъносини бузиб қўллашини ҳам кўрамиз. Наҳотки, Олимжон Холдордек ёши улуғ, тажрибали журналист касбни англатувчи "чевар" сўзи билан зурриётга дахлдор "чевара" сўзларини фарқлай олмаса?! Боз устига ҳар икки саҳифанинг бирида имло ва услубий хатоларнинг ҳаддан зиёд кўп учраши нафақат ёзувчининг, айни чоғда, китобга муҳаррирлик қилган Э.Маликнинг ҳам, масаҳҳиҳлар Н.Муҳаммадиева билан Ю.Бизаатованинг ҳам масъулиятсизлиги оқибатидир.

Тарихий шахс ҳаётига бағишланган асарда муаллифдан тарихий воқеа, факт ва рақамларга холисона, ҳушёрлик билан ёндашмоғи талаб қилинади. О.Холдор эса ўз ғоявий ниятини ифодалаш учун тарихий фактларни ҳам бемалол бузишга журъат қилаверади. Масалан, романда тилга олинган Андижон зилзиласи 1902 йилнинг 16 декабрида рўй беради. Ёзувчининг ҳикоя қилишича, "Зилзиладан чиққан, жуда ҳориб-чарчаган" халқнинг ҳолидан хабар олиш, кўнгил сўраш, руҳига мадад бериш ниятида "Анвойи гуллар чим-чатир бўлиб" очилган, "Булбул ва беданаларнинг хонишлари юракларни қитиқлайди"ган бир фаслда (демак, 1903 йилнинг май ойига тўғри келади) "Муқимий, Завқий, Таваллo, Тўйчи ҳофиз ва марғилонлик Жўрахон Султон ўғли" Андижонга келадилар. Гарчи Муқимийнинг 1903 йилнинг 25 майида оғир хасталикдан вафот этганлигини билсак-да, ўз қаҳрамони Миркомилбойнинг "илм ва фан, адабиёт ва санъат оламидан" ҳам хабардор киши, шоиру санъаткорларга меҳрибон ҳомий бўлганлигини исботлаш истагида муаллиф шундай эпизоддан фойдаланишга ҳаққи бор деб ҳисоблайлик. Аммо 1903 йилда туғилган, айнан ана шу воқеалар рўй бераётган бир пайтда йўргакда ётган марғилонлик Жўрахон Султоновнинг бу даврада қатнашуви, қўшиқ айтиши, тингловчиларнинг таҳсину олқишларига сазовор бўлиши ва уялибгина: "Устоз йўлларидан бориб, ўз қўшиқларим билан кимнингдир дардига даво бўлолсам, ўзимни ғоят бахтли деб ҳисоблайман. Халқим ва миллатим хизматига улуғ устоз каби доим шайман", деб бийрон гапириши жуда эриш туюлади. Ҳар бир адиб маълум ва машҳур тарихий шахслар тўғрисида бирон гап айтишдан аввал унинг таржимаи ҳолига бир назар ташлаб қўйса, минглаб ўқувчилари олдида хижолат бўлиб қолмайди.

Очиғини айтганда, бундай романларнинг кўпайишига адабий танқидчилик ҳам ё индамай туриш ёки Ғарб адабиёти "фазилатлари"ни ёпиштириб мақташ билан ўз ҳиссасини қўшиб келяпти. Айрим романнавислар хоҳлаган усулда қоғоз қоралаб, Ғарб адабиётининг модернизм, сюрреализм, экзисенциализм, абсурд каби метод ва оқимлари номи билан ўзини оқлашга уринмоқдалар. Адабий танқидчилик эса ана шундай оғишларга қўшилибгина қолмай, уларнинг қўлтиғига сув ҳам пуркаб турибди. "Асад Дилмурод ижодига бир назар" ташлаган адабиётшунос Маҳкам Маҳмуд Андижоний "Фано даштидаги қуш" китобига ёзган сўнгги сўзида ёзувчи услубини "маъжозий воқеа-ҳодисалар, тамсилий образлар орқали фалсафий мушоҳадалар заминида шаклланиб келаётгани"ни қайта-қайта таъкидлаб, асарнинг биронта ҳам камчилигини кўрсатмайди. А.Нурмонов, А.Абдуллаев ва Ҳ.Каримларнинг ёзишича, Олимжон Холдор ўзбек адабиётида биринчи бўлиб бой образини ижобий тимсол сифатида гавдалантиришга муваффақ бўлди. Улар "романнинг тили ширали" эканлигини ҳам алоҳида қайд қиладилар.

Тадқиқотчи З.Пардаева эса мақолаларида ҳамда "Бадиий эстетик тафаккур ва ўзбек романчилиги" номли монографиясида Т.Рустамнинг "Капалаклар ўйини" асарини ҳеч иккиланмасдан сўнгги йиллар ўзбек романчилигининг энг мўъжаз ютуқларидан бири, деб баҳолайди. Шуниси ҳам борки, З.Пардаева ўз мулоҳазаларини баён этишда фақат Ғарб адабиёти тамойилларига таянади ва анъанавий усуллар билан ҳам, ўзбек адабиётшуносларининг фикри билан ҳам мутлақо ҳисоблашмайди.

Адабий танқидчиликнинг бир ёқадан бош чиқармаслиги, айрим савияси паст асарларни ортиқча мақташга берилиши ҳамда бепарволик қилиши бадиий адабиётимизнинг жаҳон миқёсига чиқишига халақит беряпти. Адабий танқид бадиий адабиётнинг барометри экан, унинг ҳароратини ҳар доим мўътадил сақлашга масъулдир. Тўғри, В.Белинский айтганидек, фақат истеъдодли санъаткорлардан иборат адабиёт ҳам буюк бўла олмайди. Адабий жараёнда турли савиядаги қаламкашларнинг бўлиши табиий ҳолдир. Ана шунда истеъдод билан ёзилган асарларни аниқлаш ва баҳолаш осон бўлади.

Фарғона

ТАҲРИРИЯТДАН: "Ўзбек романи: кеча ва бугун" рукнида романчилигимиз тараққиёти, мазкур жанрда яратилган мумтоз намуналар таҳлили, бугунги адабий жараёнда романнинг тутган мавқеи, у билан боғлиқ маҳорат масалаларига бағишланган мақолалар газетамизда изчил ёритиб келинмоқда. Жумладан, "ЎзАС"нинг шу йилги 22 август сонида эълон қилинган "Эркин ижод имкониятлари" сарлавҳаси остидаги давра суҳбати ҳам бугунги романларимизнинг долзарб муаммоларини ёритишга бағишланган эди. Унда эътиборга олинган масалалар адабиётшунослар, ижодкорлар ва газетхонларда катта қизиқиш уйғотди. Бугун сизнинг эътиборингизга ҳавола этилган адабиётшунос Йўлдош Солижоновнинг мақоласи қизғин баҳс-мунозаралар уйғотади, деган умиддамиз. Олимнинг кузатишлари, айрим романларга муносабати, уларни баҳолашда келтирган далиллари барчада бир хил фикр туғдирмаслиги табиий. Масалан, "Фано даштидаги қуш" ёки "Капалаклар ўйини" романлари оддий китобхонда кучли қизиқиш уйғотмаслигининг бошқа сабаблари бордир. Бу каби асарларни таҳлил этишда, эҳтимол, бошқача ёндашиш талаб этилар...

Хуллас, ўзбек романининг кечаги ва бугунги кунлардаги ютуқ ҳамда камчиликларига бағишланган чиқишларимизни кузатиб, фикр-мулоҳазаларингиз билан қатнашасиз, деган умиддамиз.

"УМРИМ УЗУН БЎЛАР..."

ХХ аср ўзбек адабиётининг улкан намояндаларидан бири, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Асқад Мухторнинг чинордек бақувват асарларини ўқимаган, билмаган китобхон кам бўлса керак.

Асқад Мухтор заковати, ўйлари, туйғулари... буларнинг барча-барчаси ҳайратга интиқ қалбларимизни ҳаяжонга солиши шубҳасиз.

Мустақиллигимизнинг ўн икки йиллиги тантаналари арафасида Ўзбекистон фани ва маданиятининг ривожига улкан ҳисса қўшган бир гуруҳ марҳум фан, адабиёт ва санъат арбоблари қатори Ўзбекистон халқ ёзувчиси Асқад Мухторнинг "Буюк хизматлари учун" ордени билан мукофотланиши адибнинг барча мухлислари, адабиёт ихлосмандларини чексиз севинтирди.

"Бағоят маъруф устозим, ҳассос адиб Асқад Мухтор бениҳоя ориф ва камсуқум инсон бўлганликларини таъкидлаб ўтишим керак", деб ёзади ёзувчи Нусрат Раҳмат яқинда "Чўлпон" нашриётида чоп этилган "Асқад Мухтор дедилар..." номли рисоласида. Рисоладан Н.Раҳматнинг атоқли адиб билан "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" газетасида биргаликда ишлаган йиллари қилган суҳбатлари ўрин олган. Қуйида сизнинг эътиборингизга ана шу суҳбатдан бир парча ҳавола этаяпмиз.

ИЖОД ХУСУСИДА

...Дедим:

— Шеърият анчайин эскирди, деган ақидага муносабатингиз?

Дедилар:

— Шоир бўлиш — яхши, шоирлик даъво қилиш — ёмон. Кейинги пайтларда айнан даъвогарлар кўпайди. Истеъдодли шоир, яхши шеър ҳамон тақчил. Яхши шеър эса инсоннинг яшаши, курашиши учун зарурдан зарур. Зеро:

Бу дунё жўн, ҳа, бўлгани шу.
Ҳамма нарса худди алифбо.
Дарё: икки қирғоқ орасида — сув
Шунчаки сув, сув — H_2O.
Меҳнат: етти соат,
ҳар кун етти соат;
Тик туриб ютилган нонушта,
Номер илиш, кимгадир итоат.
Шундай бир хил, ёзда ҳам қишда.
Қизлар — фақат қизлар.
Қушлар — фақат қушлар.
Севги —
...қўй, бу ёғин айтмадим.
Хуллас, шундоқ эди олам ва ишлар
Сени танимаган пайтларим.
Сени танидиму, олам сирга тўлди,
Япроқни китобдай ўқий
бошладим.
Қалбимда булбуллар
сайрайдиган бўлди
Ойга қараб туриб, кўзим ёшладим.
Дарёда сув эмас, хотиралар оқар;
Дарё кечалари — узоқ ёшлигим
У соҳилдан ҳижрон бўлиб боқар
Илк бўсам,
вафосиз чилвир сочлигим.
Йўллар — гўё ўйлар,
безовта гувлаган,
Таралган лолазор қирлардан қуйи.
Ҳув, менинг сўқмоғим
тоққа ўрлаган,
Буниси — онамнинг ҳасратли ўйи.
Билак ҳам,
юрак ҳам толади ишда,
Сўнг кўчам ҳуснига тўймай кезаман.
Байроқ дастасида, станокда,
ғиштда
Минг-минг қўллар тафтин сезаман.
Юлдузлар — умримнинг пойдорлиги,
Ҳаяжон, мўъжиза тўла келгусим.
Кўзлар бахт-саодат ваъда қилар жим,
Қалбни талпинтирар беғуборлиги.
Ё сени танигач, ҳаётга қайтдим,
Ё олам бошқача бўлиб қолдими?
Йўқ, сен одамзодни шундай
улғайтдинг,
Кучга тўлдирдинг сен унинг қалбини.
Шундан — на заҳарли ўқ қўрғошини,
Ва на Астробод,
Сибир конлари,
Ва на Шоҳимардоннинг

тош бўронлари
Эга олди сенинг мағрур бошингни!
Сени танидиму қалбда сеҳрли ганж.
Олам гўзаллиги — қалбимнинг мулки,
Одам гўзаллиги — қалбимнинг мулки!
Сени танимаган шўрликлар аянч...

Умуман шеърият тақдири ҳақида фол бошласалар ёки уни ўзларича таҳлил қилсалар, ғашимга тегади. Баҳорги соф ҳавонинг таркибини ҳам текшириш мумкин. Аммо ундан кўра, шундоқ кўкрак тўлатиб нафас олган яхшироқ эмасми?..

Дедим:

— "Ватандан ажралган ҳамма нарсадан ажралади", дегандингиз...

Дедилар:

— Бу гапни аслида чет элда бир мушфиқ мусофирдан эшитган эдим. Дарҳақиқат, Ватанда бўлган ва умрини унга нисор этган фарзанд сарбаланд ва сарафроздир. Зеро:

Умрим узун бўлар
(Сезиб турар кўнгил)
Баракали бўлар, шубҳасиз
Кумуш чўққисига қарайман дадил:
Мен унга бормасман туҳфасиз...
Умрим бўлар узун
Бирор дақиқаси беҳуда кетмас
Аммо шу юртимни
Кўриб тўймоқ учун,
Севиб тўймоқ учун етмас,
йўқ, етмас!

ЁДНОМА

ШЕЪРИЯТ БОҒИДА БИР ГУЖУМ

Севги эса дўстликнинг олий кўринишларидан бири сифатида барча адиблар, шоирлар, мутасаввуфларнинг асарларида авж пардаларда куйланади. Эгам Раҳим "Висолинг" шеърида бу нафис маънавий неъмат ҳақида жўшқинлик билан бундай ёзади: "Ёр, висолинг дафтарин ҳар сатри бир достон экан. Ўқидим, дил баҳра олди, ўзга бир достон экан. Ҳар боқиш, ҳар лаҳза луқманг менга илҳом келтирур. Суҳбатинг, дил хаста бўлса, бир шифо, дармон экан. Ўйласам, шу боғда ёрим, сен ўзинг боғбон экан. Рашк этардим баъзи-баъзида хаёл оғушида. Тан олиб айтдим, кечирғил, ўйларим ёлғон экан".

Завқли ҳаёт нафосатини нозик ҳис эта олувчи одамларни шоиртабиат дейдилар. Хоразмлик хассос шоир Эгам Раҳимнинг "Янги қадам", "Салом сизга Хоразмдан", "Нур дарёси", "Қалбим қиссаси", "Бахт йўли" (Чоржўй-Қўнғирот темирйўл қурилиши ҳақида) шеърий тўпламларини ўқир эканмиз, Эгам аканинг нақадар завқли, нозик диддли, ҳаётсевар инсон эканлигини тушунамиз. Шоир дўстига меҳрини бундай изҳор қилади: "Кел, азизим, сайр этайлик, боғу бўстонимга кел. Кўз тутарман сенга ҳар он, тезда кел, ёнимга кел. Гул экиб, номингга деб гулдасталар шай айладим. Розиман сендан, фақат бир лаҳза фармонимга кел...".

Эътибор берсангиз, шоирнинг севимли дўстига "фармони" ҳам илтимос оҳангида айтилади. Шоир дўстига инсоний соғинчини самимий сўзларда ифодалайди: "Сайр этиб, боғу чаманларни саҳарлар чоғида. Ўтган онларни қадрлаб, гул, гулистонимга кел. Субҳидам бўлса сени ўйлаб кетарман, жонгинам. Ўртама, кетма йироқ, ҳар лаҳзаю онимга кел".

Шоир дўстликни Худонинг берган гўзал неъматларидан бири, афсуски, абадий эмас, ғанимат эканлигини ҳам англайди ва дўстига илтижо қилади: "Бу умр, мангуга эрмас, ўлчови, миқёси бор. Куч бўлиб, қудрат бўлиб, дард ила дармонимга кел..."

Дўст соғинчи ҳақидаги бу шеърни ўқиб, ҳар биримиз ҳаётимизнинг болалик чоғларида кашф этиб, бутун умр ардоқлаётган дўстларимизни эслаймиз. Биз ҳам болалик, ўсмирлик чоғларимизда топган дўстларимизни туғишган ака-укаларимиз, опа-сингилларимиздай меҳр ва ҳурмат билан излаб, эслаб яшадик.

Аммо шоир тўғри тушунгандай, севги фақат завқ-шавқ, шодлик келтириб қолмай, изтироб, қийноқларга ҳам ғарқ этади. "Эсингдами — дейди шоир, — Этганимда севгимни изҳор, Юрагимга солган доғларинг? Муҳаббатдан сўз очсам агар, Қўлларингни силкиб кетардинг. Баъзан эса, ўртаб, нақадар, таҳқир этиб, жеркиб кетардинг. Ранжиб эдим, лекин, ажабо, сенга меҳрим ошарди тағин. Кутиб сендан муҳаббат, вафо. Сезар эдим кўнглимга яқин...".

Кўпчилик шоирлар қатори Эгам Раҳим ҳам севги ҳақида кўп шеърлар ёзди. Бу шеърларда завқ-шавқ, самимият бор: "Тингла, дилбар, сенга айтар бир гапим бор, айтаман. Қўлларимда мутрибона янгратиб тор, айтаман. Айта олмай куйганимдан ҳажр ўтида неча кун. Андалибдек, "хониш айлаб, оҳ уриб зор айтаман. Зора лутфу ҳимматингни уйғотолса нолишим. Бахтлиман деб, шодлигимни элга ошкор айтаман...".

Шоирнинг табиат фасллари ҳақида ёзганларида ҳам нафосатга, гўзалликка шайдолик туйғулари самимий изҳор қилинади. "Ҳар фаслнинг ўз нашъаси бор. Ҳар бир фасл умрнинг нақши. Ёзми, кузми, қишми ё баҳор. Бирбиридан ҳусндор, яхши. Аммо нега барча дилларда ўзгачадир меҳр баҳорга?..".

"Баҳор ялласи" шеърида ҳам шоир — инсонпарварлик, ҳаётсеварлик, гўзалликка шайдолик туйғуларини изҳор қилади: "Ҳар шаҳар, ҳар қайси қишлоқда баҳорнинг ҳусни бор. Еримиз, осмонимиз ҳам мангу олган лоларанг".

Агар Эгам Раҳим ҳаёт бўлганида 85 ёшга кирарди. Истиқлолгача, бугунги ёруғ кунларга етиб келганида, аввалгидан эркинроқ, ҳурфикрлироқ шеърлар ёзган бўларди. У ҳозир ажойиб шеърлар ёзаётган хоразмлик шоирлар ижодий парвозига замин тайёрлаб берган ижодкорлардан биридир.

Маҳкам МАҲМУД,
Абдуқаюм ПАРДАЕВ

СУРАТЛАРДА: *1. Эгам РАҲИМ (чапдан биринчи) дўстлари даврасида; 2. Шоирнинг "Шарқ" нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси томонидан яқинда чоп этилган "ЖАЙҲУН НИДОСИ" китоби.*

КУЛИБ ЮРГИН ДОИМ, ЖОНГИНАМ

Табассуминг яхши кўраман,
Сен шод бўлсанг, мен қувонаман,
Ранжиб қолсанг куйиб-ёнаман,
Атрофингда мен парвонаман,
Кулиб юргин доим, жонгинам.

Ҳаёт қурдик тошиб-қувониб,
Яхши кунлар ишқида ёниб,
Шодон бўлдик ўзликни таниб,
Бахтли ҳаёт сувидан қониб,
Кулиб юргин доим, жонгинам.

Эсингдами осуда дамлар,
Янги уйга қўйиб қадамлар,
Кўтарилиб бошлардан ғамлар,
Қутлаб келди яхши одамлар,
Кулиб юргин доим, жонгинам.

Неки топсак биз уйга қўша,
Рўзғор қилдик бут жўша-жўша,
Тўйлар бердик биз қўша-қўша,
Туҳмат гаплар қолади бўш-а,
Кулиб юргин доим, жонгинам.

Фарзанд кўрдик тўрт арслондай,
Инсон асли фарзанд билан бой,
Фарзанд олар юраклардан жой,
Сен бамисол кўкда менга ой,
Кулиб юргин доим, жонгинам.

Бор ҳаётда бол ҳам, заҳар ҳам,
Қувонч-севинч ва баъзида ғам,
Сенинг билан ўтган ҳар бир дам —
Бирлигимиз ҳар дардга малҳам,
Кулиб юргин доим, жонгинам.

Сен дунёга келиб кўрганим,
Сен туфайли одам бўлганим,
Илҳом билан жўшиб тўлганим,
Ғамгин бўлсанг менинг ўлганим,
Кулиб юргин доим, жонгинам.

* * *

Айланаман жонингдан,
Куч олиб илҳомингдан,
Айтган ҳар каломингдан,
Юборган саломингдан.

Бахт учун шимардим енг,
Қизилқум бағримдек кенг,
Айтганинг қулоғимда —
Сўзларинг жонимга тенг.

Қоялар баланд-баланд
Юрагим меҳрига банд,
Уланган қувурлардек
Қалбимни қилдинг пайванд.

Барханлар тепа-тепа,
Севмайин сени нега?
Муносиб бўлсам басдир,
Сен ёрим ҳурматига.

Меҳнатда яратдик шон,
Муҳаббат, улуғ достон.
Қалбимиз ҳарорати
Чўлларни қилар бўстон.

Эгам РАҲИМ

Одамзот ҳаётининг доимий ҳамроҳи бўлган ва унинг маънавий дунёсини тўлдириб, доимо эзгулик ва покликка чорлаган илоҳий қудрат — мусиқа санъати, ўзбек халқининг буюк мутафаккир шоири Алишер Навоий таъбири билан айтганда, кўнгил қуввати, руҳ саодатидир.

Ислом КАРИМОВ

КЎНГИЛ ҚУВВАТИ, РУҲ САОДАТИ

Қадим ва навқирон, ер юзининг гавҳари бўлган Самарқанднинг юраги — Регистон майдони. 30 август, соат 18.30 "Шарқ тароналари" IV халқаро мусиқа фестивалининг ёпилиш маросими бошланишига ярим соат вақт қолган. Саҳнада ҳозиргина тузилган халқаро ансамбл репетицияни давом эттирмоқда. Озор хонандасининг дардли хониши Регистон узра майин таралаётир. Ўзбек, япон, ҳинд ва булғор миллий либосидаги раққосалар хиромон юриб, гўзал қоматларини намойиш қилганча бир маромда давра айланадилар. Фестивалнинг бош режиссёри Баҳодир Йўлдошев япон найчисига, ҳинд раққосасига нималарнидир англатмоқчи бўлиб, имо-ишоралар қилади. Унинг ҳамиша ташвишли чеҳрасида бу гал ним табассум жилоланади, шу ернинг ўзидаёқ ҳинд ва бангладеш барабани мақомига ўзбек ва япон раққосалари ижросидаги рақс шаклланади.

Бурчакда эса келинчаклар либосидаги ўн беш нафар сулув қиз меҳмонларга Самарқанд келинчаклари саломини йўллаётир.

Бутун майдон самарқандлик рассомларнинг шарқ ҳаёти ва турмушидан ишланган чиройли картиналари, ҳунармандларнинг миниатюра ҳайкалчалари, ёғоч ўймакорлиги, каштачилик ва наққошлик намуналари билан безатилган.

Шердор мадрасаси ёнида сўри, сўри ёнида бир жуфт росмана тандир. Оқ кўйлак-яктакли, Самарқанд дўппили йигитлар. Шу ернинг ўзида нон ясаб тандирга ёпмоқдалар. Кичик пештахталарда Шарқ ширинликлари, қандолат, новвот, парварда... Каштали, гулли, ёзувли Самарқанд нонлари. Улардан нарироқда Шарқ чолғу асбоблари ярмаркаси.

Томошабинлар ҳамон тўрт тарафдан оқиб келмоқда. Барчанинг юзида қувончли табассум, дилида ҳаяжон. Бошловчилар виқорли қадамлар билан саҳнага чиқиб келадилар. Саҳнага ҳакамлар ҳайъати, ЮНЕСКО Бош анжумани президенти Аҳмад Жалолий, ЮНЕСКОнинг Ўзбекистондаги вакили Майкл Барри Лейн жаноблари, фестивал ташкилий қўмитаси раиси Ҳамидулла Кароматов, вилоят ҳокими Шавкат Мирзиёев, Самарқанд шаҳар ҳокими Музаффар Ҳошимовлар таклиф қилинадилар.

"Шарқ тароналари" IV халқаро мусиқа фестивали ҳакамлар ҳайъатининг раиси Ким Шин Ван сўзини шундай бошлайди.

— Ассалому алайкум!

Аввало, қадим ва гўзал Самарқанд шаҳрида ҳайъат раиси сифатида қатнашиш мен учун катта бахт эканини таъкидламоқчиман. Жаҳондаги турли халқларни биродарлаштиришга хизмат қилаётган ушбу фестивал Ўзбекистон ҳукуматининг ҳиммати боис амалга ошаётир. Ўзбекистон ҳукуматига, фестивалнинг барча қатнашчиларига ўз миннатдорлигимни изҳор қиламан...

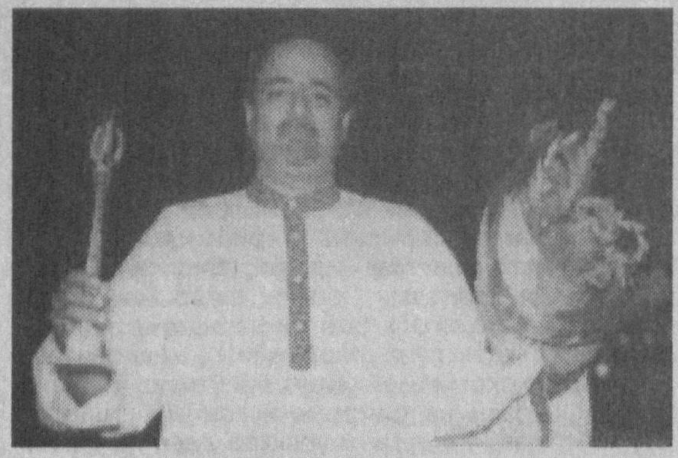

Ким Шин Ван жанобларининг қисқа ва сермазмун нутқи якунидаги "Оллоҳ менинг Ўзбекистонимни ўз паноҳида асрасин!" — сўзлари гулдурос олқишларга сабаб бўлди.

Фестивал боис бугун жаҳоннинг турли бурчакларида яшаётган одамлар ватанимизни "Менинг севимли Ўзбекистоним", дея, оғзидан бол томиб, тилга олмоқдалар. Австриядан ташриф буюрган Наримон Ҳужжатий: "Европада Самарқандни "Минг бир кеча" эртакларидаги каби шаҳар сифатида биладилар. Аммо унинг қаерда жойлашганини билмайдилар. Мана бу фестивал боис энди қанчадан-қанча европаликлар Самарқанд ҳақида аниқ тасаввурга эга бўлдилар", дейди.

Фестивал натижалари бўйича ғолиблар қуйидаги тартибда эълон қилинди: олий мукофот — Гран При Россиядан ташриф буюрган Тува Республикасининг "Уран-Хай" гуруҳига, 2 та биринчи ўрин: ўзбекистонлик Дилнура Мирзақулова ҳамда эронлик хонанда Фозил Жамшидийга насиб этди. Иккинчи ўрин тожикистонлик Озода Ашурова ҳамда озарбойжонлик Забит Набизадага, 2 та учинчи ўрин Бангладеш ва Афғонистон жамоаларига топширилди. Шунингдек, анъанавий қўшиқларни замонавий усулда ижро этганликлари учун Ҳиндистон ижодий жамоасига, мусиқа орқали интерактив намойиш қилгани учун Исроил ижодий жамоасига, замонавий маданиятни авлодларга етказишдаги хизматлари учун Абдуҳошим Исмоиловга ЮНЕСКОнинг махсус совринлари топширилди. Вилоят ҳокимининг махсус соврини Олмония ижодий жамоасига насиб этди. Шаҳар ҳокимининг "Офарин" мукофоти эса: Хитой, Тайван, Миср, Швецария, Қирғизистон, Непал, Қорақалпоғистон, Корея, Италия, Грузия, Молдова, Украина, Қозоғистондан ташриф буюрган жамоалар санъаткорларига топширилди.

Совринлар топширилгач, Ташкилий қўмита раиси Ҳамидулла Кароматов сўзга чиқиб, "Сиз азизлар кўпни кўрган мадрасалар жойлашган Регистон майдонига меҳмон бўлиб келган эдингиз, — деди — Бугун бизга дўст сифатида уйингизга қайтмоқдасиз. Аҳмад Жалолий жаноблари беш кун олдин: "Бизнинг Самарқанд, бизнинг ўзбек халқи", дегандилар. Самарқанд сиз учун ҳақиқатан ҳам дўстона шаҳар бўлиб қолишига ишонаман. Ҳакамлар ҳайъати ижозат берса, бу фестивалда ҳаммани ғолиб деб айтган бўлур эдим. Чунки бу фестивалда дўстлик ғалаба қилди."

Табриклар тугаб, "Шарқ тароналари" IV халқаро мусиқа фестивали ёпилишига бағишланган концерт дастури бошланди. Дастлаб ҳиндистонлик санъаткорлар саҳнага чиқиб келдилар. Прошант Анил Ибодат қўшиғини ижро эта бошлайди.

Зардўзи халат, қубба қалпоқ кийган қизлар патнисда ширинликлар ва Самарқанднинг иссиқ нонларини томошагоҳ бўйлаб юриб тарқатадилар.

Навбат афғонистонлик санъаткорларга келади. Афғон ғижжагининг мунгли фиғони юракларни титратади.

Эронлик хонанда Дарвешхон Алишер Навоий бобомиз мисраларини моҳур мақом услубида хониш қилади. Эрон рубоби ёқимли куй таратади. Одамлар сеҳрлангандай қотиб тинглайдилар. Оппоқ катта гардишли эрон доираси тилга кирганда одамлар жўшиб олқишлай бошладилар.

Саҳнага қозоқи тумоқ, қирғиз қалпоқларга ўхшаб кетадиган бош кийимлар, Бухоро музейларида сақланаётган зар тўнларга ўхшайдаган яктаклар кийиб, белини каштали белбоғлар билан боғлаган тувалик санъаткорлар чиқиб келадилар. Уларнинг олдинги чиқишларидан баҳраманд томошабинлар гулдурос қарсаклар билан қарши оладилар. Россиядан ташриф буюрган "Уран-Хай" ансамбли "Энасой" қўшиғини ижро этади. Саҳна бироз қоронғилашиб, қўшиқчилар турли жонзотларнинг ўрмон тунидаги овозларини ифода этадилар. Бу овозлар умумий куй ўрнида ўкирган шамол садоси билан омухта бўлиб бўлакча бир кайфият ҳосил қилади. Сўнг булбул ва саъва хониши янграйди. Бутун Регистон майдонини "Эне сайим, сайим, сайим" деган қўшиқ садолари тутади. Одамлар оёққа қалқиб олқишлайдилар. Тувaликларнинг чиқишлари ўзбек халқ бахшиларининг ижросига ҳам ўхшаб кетади. Бизда яккахон тарзда ижро этилса, уларда ана шу бахшилар ансамблга уюшиб, жўр овозда куйларканлар. Бизнинг бахшилар ҳам анъанавий термаларни ана шундай замонавий шаклларда ривожлантирсалар бўларканку, деган фикр хаёлимдан ўтади. Бу йўналишда Маҳмуд Намозов тажрибаларидан бошқа ҳеч иш қилинмаган бизда. Маҳмуд Намозовда ҳам айрим штрихлардан фойдаланилган, холос. Тувaликлар эса боболар санъатига замонавий либос кийдириб довруғ таратмоқдалар. Халқаро фестивалда Гран При соҳиби бўлмоқдалар. Ҳавас қилса арзийди.

Халқаро мусиқа анжумани тугаб фестивал байроғи туширилади. Одамларнинг бир-бирларидан ажралгилари келмайди. Регистон майдони рақс тушаётган турли миллат ва элатга мансуб шодхандон одамларга тўлиб кетади.

Анжуман давоми Самарқанд ҳокимлиги ёзган тўкин дастурхон атрофида давом этади. Одамлар енгил-елпи тамаддиланиб саҳнага ошиқадилар. Шарқона кийиниб олган олмониялик, швецариялик, италиялик, украиналик йигит ва қизларни ҳақиқий шарқликлардан фарқлаб бўлмайди. Регистон ҳовлисидаги фаввора атрофи қўл ушлашиб доира ясаганча чин дилдан рақс тушаётган одамлар билан тўлиб тошган. Бу шодлик ва бирдамлик, ҳамдўстлик базми ярим тунга қадар давом этди.

Қўшиқлар орасидаги танаффусдан фойдаланиб японийлик раққоса, беғубор табассуми билан дилларга завқ-шавқ солувчи Ҳироко Икедони гапга соламан:

— Мен киотоликман, — дейди у. — Самарқанд ҳам Киотодек тарихий ҳамда яшил шаҳар, Самарқанднинг табиати, одамлари, таомлари, айниқса, палови менга жуда ҳам ёқди. Бироз ёғлироқ экан, холос. Самарқанд қизлари тўқиган каштани сотиб олдим, бизда Шимолий Японияда Шен қабиласи ҳам шундай кашталар тўқийди. Мен ўзим кимоно тикаман. Кимонога гуллар соламан ва саҳнада кияман. Мен ижро этаётган рақс — зонтик ва елпиғич билан ўйналадиган рақс саккиз юз йиллик тарихга эга. Ҳозир бу рақс Шимолий Японийдагина сақланиб қолган. Бу фестивал менга шу япон санъатини қирқдан зиёд халқлар орасида намойиш қилиш имконини берди. Ўзбекистон ҳукуматига, фестивал қатнашчиларига ўз миннатдорлигимни изҳор қиламан.

Ориф ҲОЖИ

СЎЗ — ФЕСТИВАЛ ҚАТНАШЧИЛАРИГА

Фозил ЖАМШИДИЙ, "Сабо" ансамбли бадиий раҳбари (Эрон):

— Биз шарқликларнинг куй-қўшиқларимизга бирдек хос бўлган муаттар шаббода — бу садодир. "Шарқ тароналари" деб аталмиш бу гулистонга бизнинг "Сабо" ансамблимиз ҳам ўз гулдастаси билан келди.

Дастуримизни Эрон мумтоз мусиқаси — етти мақом ва дастгоҳларидан бири бўлмиш "Мағоме Моҳур" йўли билан бошларканмиз, ўзбек халқининг буюк шоири Амир Низомиддин Алишер Навоийнинг қуйидаги ирфоний ғазалини эронлик Дарвишхон мусиқаси билан ижро этдик:

Май симирар фариштaлар
ичра гул,
Бегоналар қайдин билсин
бунинг нашъасин.

Фоний, ул ой юзликнинг висоли
бизга насиб эрмас,
Бенасибларга насиб этган
ул насибадан кўнгил шод.

"Моҳур" йўлида тушиб, яна Мир Алишер Навоийнинг рубоийсини ижро этган ҳолда Мавлоно Жалолиддин Балхийнинг ушбу ғазалини оҳангга соламиз:

Биз сенинг ишқинг кўйида
бало асиримиз,
Йўқ кимсаким, биз каби
ошиқу бечора бўлсин.

Биз фестивал кунлари Эрон шимолидаги ям-яшил Мозандароннинг куй-қўшиқларини ҳам хониш қилдик. Эроннинг марказий, ғарбий ва шарқий минтақаларига хос тўрт куйни ижро этдик. Мозандароннинг маҳаллий тили, шевасию лаҳжасида шарқона қўшиқларни куйладик.

Эроннинг улуғвор фольклор мусиқаси — Эрон ғарбидаги минтақа ва Курдистон қўшиқлари оламига ҳам анжуман аҳлини ошно қилдик. Сўнгра "Исфаҳон" йўлида яна Мир Алишер Навоий ғазали билан баралла айтган ва айтаётган қўшиғимиз мисралари қуйидагича:

Деди, йўлим супургил, —
ул кумуш бадан,
Дедим, жоним тасаддуқ.
Деди, давом эттил, энди
сувлар ҳам сепгил,
Дедим, жоним тасаддуқ

Келинг, кўнгилни шод этгувчи қўшиқларнинг тотли болидан тўйгунча ичайлик ва буюк шоир Алишер Навоийнинг ирфоний шеърларидан баҳраманд бўлайлик.

АГАР ЖАҲОН КУЙЛАСА

28 август куни Алишер Навоий номидаги Самарқанд давлат университетида "Шарқ тароналари" IV халқаро мусиқа фестивали доирасида илмий-амалий анжуман бўлди. Таниқли мусиқашунос олимлар ва ижрочилар иштирокида ўтган анжуман "Шарқ қўшиқчилик санъати: ижод ва талқин муаммолари" мавзусига бағишланди.

Конференцияда Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазири Баҳром Қурбонов, ЮНЕСКОнинг Ўзбекистондаги вакили Барри Лейн сўзга чиқиб, анжуман ғояси, ЮНЕСКОнинг маданият борасида олиб бораётган тадбирлари хусусида маълумот бердилар.

Илмий анжуманнинг иккинчи босқичида маданият хилма-хиллиги мавзусида давра суҳбати бўлди. Бу мавзунинг танланиши бежиз эмас. Маълумки, 2003 йил ЮНЕСКО томонидан "Маданий хилма-хиллик" йили деб эълон қилинган. Ўзбекистонда ўтаётган "Шарқ тароналари" ва "Бойсун баҳори" фестиваллари айнан шу шиор руҳига мосдир.

Илмий-амалий анжуманда мусиқашунослардан японийлик Тору Накамура, озарбойжонлик Рафин Эмрани, тожикистонлик Абдували Абдурашидов, тайванлик Тсай Тсюнг Те, ўзбекистонлик Т.Ғофурбеков, Ирода Ғаниева, Р.Абдуллаев маъруза қилдилар. Барча маърузалар ўзбек, рус ва инглиз тилларида ўқилди.

Шоир айтганидек:

Тугаб кетар аламлар,
Мингга кирар одамлар,
Бўлмас эгри қадамлар —
Агар жаҳон куйласа!

"Шарқ тароналари" халқаро мусиқа фестивали миллий қўшиқчилик санъатимизни, қолаверса, бутун жаҳон мусиқа санъатининг янада юқори поғоналарга кўтарилишида нақадар нуфузли анжуман эканлигини намоён этди. Самарқанд Давлат университетида бўлиб ўтган илмий-амалий анжуманда миллий қўшиқчилик санъатимизнинг жаҳон миқёсига чиқишида, албатта, ўз самарасини беради.

Миллий консерваториямиз профессори Т.Ғафурбеков: "Сенсан севарим" ҳамда "Қоши ёсинму дейин" сингари мумтоз қўшиқлар телевидениеда янграётганда титрда "Ушбу мумтоз қўшиқ — давлат ҳимоясида" деб ёзиб қўйилса, қўшиқчиликка бўлган эътибор янада ортади, деса, ёш мусиқашунос Ирода Ғаниева: "Мусиқа, аввало, халқларни бирлаштиради. Қолаверса, мана шундай ажойиб анжуманлар туфайли ёшларнинг миллий қўшиқчилигу санъатимизга бўлган меҳру эътибори янада ошади", дея мусиқа санъатининг инсон камолотида тутган роли ҳақидаги қимматли фикрлари билан ўртоқлашдилар.

Олқор ДАМИН

СЎЗ — ФЕСТИВАЛ ҚАТНАШЧИЛАРИГА

"Шарқ тароналари" мусиқа фестивалини ёритган журналистлар орасида Туркиядаги "Йеничағ"(Янги давр) газетаси мухбири, ёзувчи Арслан Текин ҳам бор эди. У мамлакатимизда илгари ҳам кўп бор меҳмон бўлган, Туркия матбуотидаЎзбекистон ҳақида туркум мақолалар эълон қилган эди. Яқинда эса унинг "Ота юртга сафар" номли китоби Истанбулда чоп этилди. Арслан Текин фестивал ҳақидаги таассуротларини мухбиримиз билан ўртоқлашди:

— Мен фестивалда илгари ҳам иштирок этганман. У йилдан-йилга оммалашиб, иштирокчилари кўпайиб, савияси юксалиб бораяпти. Ўзбекистон номининг дунёга ёйилиши, маданият бешиги бўлган Ўрта Осиё мусиқа санъатининг янада кенгроқ танитилишида анжуманнинг аҳамияти катта. Фестивалнинг Самарқанддек дунёга машҳур шаҳарда ўтказилишида ҳам катта маъно бор. Мен Туркиядан келган ягона мухбир бўлганлигим сабабли барча тадбирларда иштирок этдим, ташкилотчилар ва қатнашчилар билан суҳбатлашдим, матбуот конференцияларида ўзимни қизиқтирган саволларга жавоб олдим. Таассуротларим бир дунё. Уларни газетамиз саҳифалари орқали ватандошларимга етказаман.

Ўзбекистон биз учун иккинчи ватан. Чунки илдизларимиз шу ердан. Шунинг учун уни "Ота юрт" деб улуғлаймиз. Ўзбекистоннинг турли соҳаларда эришаётган ютуқларини эшитиб, янги қурилган ва қурилаётган иншоотларни кўриб, беҳад қувондим. Бу бунёдкорлик ишларида ватандошларимнинг ҳам ҳиссаси борлиги менга ғурур бахш этади.

Анжуман жараёнида туғилган баъзи мулоҳазаларимни айтиб ўтмоқчиман. Фестивалда халқнинг асрлар мобайнида куйлаб келган оҳанглари ижро этиладими ёки бастакорларнинг халқ оҳанглари йўлида яратган асарларими? Қатнашчилар қандай таклиф этилади? Уларни ким танлайди? Бу хусусда менинг назаримда қатъий мезонлар белгиланиши лозим. Хизмат кўрсатиш соҳасини ҳам янада такомиллаштириш зарур.

Мен буларни бир дўст сифатида айтаяпман. Аслида бой таассуротлар билан қайтмоқдаман. Бундай катта анжуманни ташкил этиш, неча-неча давлатдан келган санъаткорларга мезбонлик қилиш осон эмас. Ўзбекистон бу ишни аъло даражада бажарди. Бу ҳақда туркиялик газетхонларга кенгроқ ҳикоя қилиш ниятим бор.

Фестиваль мутасаддилари ҳақида ҳам илиқ сўзлар айтгим келади. Маданият ишлари вазирлиги ва бошқа алоқадор ташкилотлар, Самарқанд вилоят ҳокимлиги фестивалнинг юксак савияда ўтиши учун барча кучни сафарбар этдилар.

Фурсатдан фойдаланиб, мени анжуманга даъват этган "Жаҳон" ахборот агентлиги раҳбарияти ва жамоасига катта миннатдорлик билдираман.

УМУМИНСОНИЙ ТУЙҒУЛАР ТАЛҚИНИ

"Шарқ тароналари"нинг бу йилги фестивалида санъатини намойиш этган барча қатнашчилар ижросида Шарқ мусиқасининг асл ижодий йўналишига қайтиш кўзга ташланди. Олдинги фестивалларда "Шарқ тароналари"нинг асл мақсади, шарт-шароитларини аксарият иштирокчилар тўлиқ ҳис этмаганлари сезилиб турарди. Мазкур анжуман эса Шарқ мусиқасининг нафақат қадимийлиги, бетакрорлиги, айни пайтда ниҳоятда дилга яқин, қалб уммонлари билан чамбарчас боғлиқ экани ҳамда таъсир кучини ҳам намоён этди.

Фестивал расмий танловининг якунлари шуни кўрсатдики, бундай тадбирлар талабларига ижодий ёндашган одам, албатта, ютади. Албатта, танлов шарт-шароитларини ҳисобга олиш керак. Лекин мактаб ўқувчисига ўхшаб ўтилганларни айнан такрорламай, ўзидан ҳам нимадир қўшиш, янгилик яратиш фақат наф келтиради.

Бу борада тувалик санъаткорларнинг ""Энасой" қўшиғи диққатга сазовор. Зеро, уларнинг олий ўринни эгаллаганлари ҳам бежиз эмас. Тувaликларда мен бошқалардан, айтайлик, бизнинг мумтоз мусиқамиздан фарқ қиладиган бир жиҳатни кўрдим. Яъни уларнинг ижросида табиат ва мусиқа уйғунлашиб кетган. Дарёнинг шарқираб оқиши, қушларнинг сайраши, дарахтларнинг шовуллаши ва ҳоказолар мусиқа воситасида тақлид тарзида эмас, балки бадиий яхлит асар сифатида тақдим этилади. Беш кишидан иборат гуруҳ худди ягона одамдек куйлайди. Уларнинг ижросидаги уйғунлик, етуклик, мукаммаллик кишини ҳайратга солади. Тувалик ижрочиларда бир томондан миллий ўзига хослик яққол кўриниб турса, иккинчи томондан умуминсоний ғоялар уйғунлиги сезилади.

Биринчи ўринни қўлга киритган ўзбекистонлик ёш ижрочи Дилнура Мирзақулова санъатда изланиш, янгиликка интилиш яхши натижа беришини яна бир бор исботлади. Мен унинг ижросида устоз ҳофиз Маъмуржон Узоқов ижодига хос жиҳатларни ҳис этдим. У ҳофизга хос овозни, ижро услубини айнан ўзлаштирмайди, балки ижодий ёндашади. Ижро асосан ички, маънавий эффектга қаратилган. Овоз тиниқ, ижро ўзига хос, бинобарин, Дилнурада уста ҳофизлар қаторидан ўрин олиш учун салоҳият ва имконият мавжуд.

Биринчи ўрин эгаларидан яна бири — эронлик санъаткорлар Алишер Навоий сўзларини ўз мақомлари — дастгоҳлари усулига солганлар. Бу номер мазкур анжуман учун махсус тайёрланган. Тўртта чолғу ва битта овоздан иборат бу гуруҳ ижросида босиқлик, уйғунлик кўзга ташланди. Гуруҳ иккита тор — йўғон ва баланд овозли торлардан шундай усталик билан фойдаланадики, майин, оҳиста услубдаги ижро инсонга аста-секин таъсир этиб бориб, уни буткул ўз оғушига тортиб кетади. Уларнинг доирани чалиши менга машҳур Уста Олим Комиловнинг доирадан фойдаланишини эслатди. Бизда доира ҳаддан ташқари қаттиқ қиздириб юборилади. Улар эса доирани бироз қиздириб, унинг овозини майинлик билан таратишди. Иккинчи ўринни олган озарбойжонлик созандалар ижросида шиддат биринчи ўринда туради, тожикистонлик хонанда Озоданинг ижроси ҳам яхши, ўзига хос. Озода изланиши, қўшиққа ижодий ёндашишга ўрганиши керак.

Учинчи ўрин соҳиблари — афғонистонлик ва бангладешлик санъаткорлар ўз миллий анъаналари доирасида мусиқаларини, ижро йўллари ва услубларини сақлаб қола олганларини тўғри кўрсатиб беролдилар. Умуман, бу фестивал иштирокчиларининг асл мақсади ўрин олиш эмас, балки ўзаро ҳамкорлик, ҳамжиҳатликка интилиш, маданиятлар яқинлигини, барча мусиқий йўналишларда уйғунлик мавжудлигини намойиш этиш экани анжуман давомида яққол кўзга ташланди. Европадан келган ижрочилар ҳам, масалан, немислар ўзбек, тожик, афғон қўшиқларини, швецариялик йигит сеторда ҳинд рагаларини чин дилдан, самимий ижро этдилар. Венгриялик санъаткорлар ижросида ҳам Шарқ маданиятига уйғунлик сезилди. Барча иштирокчилар дилдан интилиб, зўр қизиқиш ва табиий завқ-шавқ билан ўз дастурларини намойиш этдилар. Шунинг учун ҳам ҳеч бир қатнашчи ижроси беэътибор қолмади. Юртдошимиз, бастакор Абдуҳошим Исмоиловга ёш авлодни тарбиялашдаги хизматлари учун фестивал соврини берилиши барчани мамнун этди. Фестивал сўнгидаги халқаро гуруҳ ижро этган куйни бир эсланг. Нақадар ажойиб. Бир кунда тайёрланди бу номер.

Бир сўз билан айтганда, бу анжуман мусиқа жаҳон халқларини бирлаштирувчи восита эканини яна бир бор намойиш этди. Куй-қўшиқлар турли тилларда янграса ҳам, дилдан чиқариб ижро этилди. Демак, халқлар турли тилларда сўзлашсалар ҳам, диллари муштаракдир.

Отаназар МАТЁҚУБОВ,
"Шарқ тароналари" IV халқаро мусиқа фестивали ҳакамлар ҳайъати аъзоси

ТЕАТР

САҲНАДАГИ ҲАЁТ

Оперетта театри актёри Александр Шульга суратига чизгилар

Тошкент Давлат мусиқали комедия театрининг етакчи актёрларидан бири Александр Шульга ҳаётда ғоятда камтарин инсон, ўзи тўғрисида гапиришни унчалик хуш кўрмайди.

Шундай бўлса-да...

Камина оперетта артистлари орасидаги энг таниқли кишилардан бири Александр Шульганинг ҳаёти ва ижодий фаолияти тўғрисида

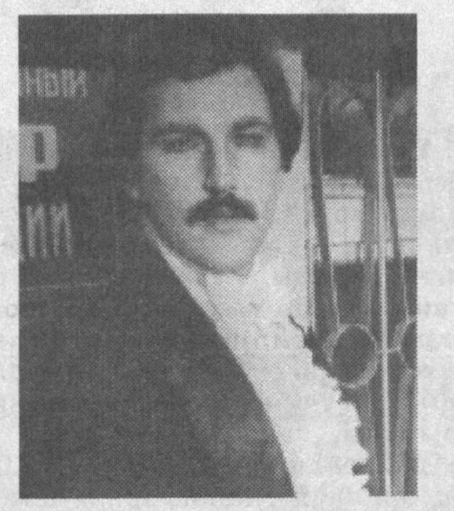

санъат ихлосмандларига сўзлаб беришни лозим топдим. Александр 1955 йили Охота денгизи соҳилидаги кичик бир қўрғончада туғилди. Уларнинг оиласида мусиқа ва адабиётга меҳр кучли эди. Саша ва унинг укаси мумтоз мусиқаларни, машҳур қўшиқчиларнинг пластинкаларини севиб тинглашарди. Ота-она ўз ўғилларига кўплаб болалар учун ёзилган асарларни ўқиб беришарди.

Саша болалигида кино артисти бўлишни орзу қиларди. Ўқиган китоблари қаҳрамонларининг кечинмаларини кино экранида акс эттиришни хоҳларди.

Мактабни битиргандан сўнг А.Шульга Тошкент тажриба-экспериментал механика заводи клубидаги И.И.Супруненко раҳбарлигидаги халқ театрига келади. Шу ерга қатнаб юрганида, тасодифан, газетада Тошкент санъат институтининг оперетта бўлимига қўшимча қабул бўлиши ҳақидаги эълонга кўзи тушиб қолади. Курсга ўша пайтда Тошкент оперетта театрига раҳбарлик қилаётган, хизмат кўрсатган санъат арбоби Лев Михайлович Вилькович бошчилик қиларди. Александр иккинчи курсда ўқиётганида ушбу театрга хор артисти бўлиб ишга киради. Хор таркибида асосан консерватория, маданият институти, мусиқа билим юртларининг талабалари ишлашарди. Уларнинг кўпчилиги спектакллардаги кичикроқ ролларни ҳам ижро этишарди. Кўпгина бўлғуси истеъдодлар ижодий тақдирларини театр билан боғлашни орзу қилишарди. Бироқ тақдир тақозоси билан Александр олий ўқув юртини тугатгач кейин Молдовадаги мусиқа театрига таклиф қилинади ва Саранскка жўнаб кетади.

1982 йили театр бош режиссёри, Россияда хизмат кўрсатган санъат арбоби К.В.Васильевнинг таклифига биноан Тошкент театрига қайтиб келади.

Александр қарийб ўттиз йиллик ижодий фаолияти давомида бир юз ўттиздан ортиқ ролларни ижро этди. У яратган ҳар бир образ кескин характерли бўлиши билан бирга, теран маънавияти ва инсонпарварлиги билан ажралиб туради. Актёр ўзи яратган энг севимли образларини санаб ўтиши осон эмас. "Бундай қилиш фарзандлар орасидан энг севимлисини ажратишдек бир гап бўларди", — дейди у.

Шундай бўлса-да, В.М.Шукшин ҳикоялари асосидаги мусиқали комедиялардаги тракторчи Иван ва сантехник ("Тонг саҳарда уйғонишиб..."), Глеб Козулин, милиционер, Шурик ("Шилин малина") каби ролларни томошабинлар хотирасида ўчмас из қолдирганини эслаб фахрланади. Бу образлар турли-туман бўлса-да, уларни умумий бир мавзу — шукшинона афандисимон кишилар тимсоли бирлаштириб туради.

А.Шульга режиссёр Кирилл Васильев билан ишлаган даврларини шундай эслайди: "Васильев сингари режиссёр билан бирга ҳамкорлик қилиш бахтига муяссар бўлганимдан ғоят фахрланаман. У ҳам постановкачи, ҳам муаллиф бўлгани ҳолда, ижрочининг индивидуаллигини асло чекламасди. Ҳамма вақт ҳаёлот оламига эрк беришни рағбатлантириб турарди".

Кейинги ўн йил ичида актёр ижро этган роллар орасида "Ўғирланган келин"даги Платон, "Чапақай"даги шоҳ, "Лўлилар барони"даги Зупан, "Марица"даги Мориц Популеску, Ж.Оффенбахнинг "Гўзал Елена" опереттасидаги шоҳ Агамемнон ва бошқалар санъаткорнинг маҳоратидан далолат беради.

Қуйида актёрнинг сўнгги даврда яратган учта образига батафсилроқ тўхталишни лозим топдим.

Валентина Митрофанова томонидан қўйилган "Чўртанбалиқ амрисиз" мусиқали эртагида қадимги Рус руҳи улкан меҳр-муҳаббат ва донишмандлик билан акс эттирилган.

Эртакдаги энг ёрқин персонажлардан бири — Александр Шульга ижросидаги шоҳ образидир.

Подшоҳ — А.Шульга саҳнада ўзини худди уйидагидек ҳис қилади. Рус халқ юморига хос ҳазил-мутойибалар шунчалик усталик билан танланганки, залда кулгую қаҳқаҳа бир зум ҳам тинмайди. Айниқса, подшоҳ ҳаммомидаги саҳналар боплаб ижро қилинган! Мен спектаклни томоша қилгани борган кун ташқари ҳам, театр ичи ҳам анча совуқ эди. Оддий бир чойшабга ўраниб олган, бошидаги рўмолча бир чеккага сурилиб кетган подшоҳ ғоят кулгили кўринарди. У улкан тоғора ичра завқу шавқ билан ўмбалоқ ошар, гумашталари унинг устидан сув қуйишиб, ҳар икки томонидан чўп дасталар билан савалашиб "сийлашарди"ки, буни кўрган томошабинлар қиш совуғини ҳам бутунлай унутиб қўйишганди.

Мавсумнинг сўнгги премьераси — Жоржи Амаду романи бўйича саҳналаштирилган "Донна Флор ва унинг икки эри" спектаклида (театр бош режиссёри А.Кудрявцев саҳналаштирган, Н.Черемухина мусиқаси) Александр Шульга доктор Теодоро Мадурейга ролини ижро этган. Асарда қаҳрамоннинг ҳис-туйғулари орқали ўлмас муҳаббат мавзуи очиб берилган.

Александр Ф.Легарнинг "Қувноқ бева" опереттасида Монмартр қовоқхоналарининг доимий мижози, ҳаётини кайфу сафо билан таралабедод ўтказаётган шахснинг мураккаб кечинмаларини акс эттириши лозим эди.

Премьера куни Александрнинг ижроси гўё у кўп йиллар давомида айни шундай ҳаётни бошидан кечириб келаётгандек тасаввур уйғотди. Ғоят самимий ва ҳақиқатгўй граф Данило нафақат ўз монологлари, шу билан бирга, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Динара Миняева билан ҳамкорликдаги дуэтлари ҳам томошабинларнинг эътиборини тортди. Айниқса, қаҳрамоннинг севги изҳор қиладиган саҳнаси томошабинларга завқ бағишлади.

Александр Шульга актёрлик билан чекланиб қолмасдан, ўқитувчилик ҳам қилади. Эстрада-цирк коллежида саҳна нутқидан, 103-гимназияда эса кундалик мулоқот риторикаси фанидан таълим беради.

Актёр серунум ижодий фаолияти давомида имкониятларини ҳали тўла ишга солиб улгурмаган. У кўп мутолаа қилади, мусиқа тинглайди, адабиёт ва санъат оламини синчковлик билан кузатиб боради. Унинг эзгу орзуларидан бири — оперетта театри саҳнасига Ж.Оффенбах асарини яна бир бор олиб чиқиш.

Биз сермаҳсул ва камтарин актёрга эзгу режаларининг амалга ошишида омад тилаб қоламиз.

Евгения ДМИТРЕНКО

САРВАРАНИНГ РАНГИН ҚЎШИҚЛАРИ

ТАНИШУВ

Ҳақли равишда савол туғилади: қўшиқнинг ҳам ранги бўладими? Ҳа, санъат воситасида қўшиққа ранг бермоқ мумкин. Агарда Сўз ва Мусиқа, хонанда ҳолатлари муштараклик касб этса, томошабин гўёки она табиатнинг рангин манзараларини кўргандек завқланиб кетади. Қўшиқ кўзга "яркираб" кўрингандек таассурот қолади гўё.

Ўтган йил ниҳоясида, Янги йил арафасида Термиз гарнизонига ижодий сафар қилган эдик. Термизда худди кузак ҳукм сураётгандай. Дарахтлар сарғиш япроқларини тўкмаган. Майсалар гуркираб ўсиб ётибди. Полиздаги карамларни айтмайсизми? Кўм-кўк. Қиш қаҳри бу воҳани четлаб ўтиб кетганмикан дейсиз. Ўша паллаларда аскарлар даврасида бир ажойиб қўшиқ янграavailable:

Муҳаббат сен чиройлисан,
Муҳаббат сен гўзалсан.
Кел, кўришиб турайлик,
Гапирмайман, уялсанг.
...Сўнг кетамиз сездимки,
Мен орзуга етмадим.
Сени шундай севдимки,
Қўлингдан ҳам тутмадим.

Ўзбек аёлларига хос ибою ҳаё мужассам бу қўшиқ ўша ондаёқ томошабинлар қалбини забт этди. Аскарлар енг шимариб ўйинга тушишди. Хонанда жарангдор овоз ила шу қадар берилиб куйлардики, ҳамма бир лаҳза ошиққа айланди — гўзаллик ошиғига! У уялчан тоғ қизларига ўхшаб кетарди, табассуми ўзига ярашар, томошабин завқига завқ қўшарди.

Қўшиқ матни муаллифи билан қизиқсиндим. "Муҳаммад Юсуф" деди хонанда. Сўнг ажойиб қўшиқ ижрочиси Сарвара Одилова билан самимий суҳбатлашдик. Унинг дунёқараши кенг, суҳбатдошини ҳеч зериктирмас экан. Ўша вақтда билдимки, у адабиётни чуқур идрок этади, айтаётган қўшиғи маъносини чин юракдан ҳис қилади. Шу боисдан ҳам бутун вужуди билан куйлайди. Қўшиққа, мусиқага монанд келади ҳаракатлари.

Билдимки, Маннон Уйғур номидаги Тошкент давлат санъат институтини тамомлаган. Бир муддат "Илҳом" театрида ишлаган ҳам. "Ҳозир эркин ижодкорман, — деган эди ўшанда. — Ўз устимда мунтазам ишламоқчиман".

Нимадир ёзмоқни ниятладим. Лекин кўнгилда бир савол айланарди: ҳали у таниқлимас-ку? Унвонлариям йўқ. Қани, пича вақт ўтсин-чи. Шу орада ўша, бизни сеҳрлаган қўшиқ кўпчиликка деярли ёд бўлиб кетди. Мусиқа эшитилиши биланоқ "Ойнаи жаҳон"га талпинардик. Бошқа клипларини кўрдим. Амин бўлдимки, бу хонанданинг ижро услуби тамомила ўзгача.

"Ёшлик" журналининг жорий йилдаги иккинчи сонини олиб, бу борада янглишмаганимни тушундим. Муқовада Сарваранинг рангли сурати берилибди. Ўша ибо, ўша табассум. Энди ёзсам бўлар, деган хулосага келдиму, журнал орқали телефон номерини топдим. Дарвоқе... у бир-икки бадиий филмларда ҳам қатнашди. Масалан, "Қайтмас"да эпизодик ролда...

"Қўшиқларингизни эшитиб ҳайрон бўляпман. Сиз кимга ўхшатиб айтасиз? Устозингиз ким ўзи?" — дедим. Сарвара кулди: "Кимга тақлид қиласиз демоқчисиз-да?" "Йўқ, барибир, устоз санъаткорлар билан яқинлик бўлади-ку?" "Билмадим. Мен ўзимча куйлайман. Турк қўшиқларини кўп эшитаман лекин. Энди, кимга ўхшатиб айтишимни халқ аниқлайди. Қўшиқларим халққа ёқса — менинг бахтим".

Сарвара раҳматли дўстимиз Муҳаммад Юсуфнинг элдоши экан. Андижоннинг Пахтаобод туманида туғилиб ўсган. Саёз матнларни куйга солмайди. Балки бунга оиладаги муҳит ҳам сабабчидир? Отаси Сайфиддин ака республика телевидениесида ишларкан. Онаси бир вақтлар университетда хизмат қилган. Бу гапларни ён дафтарчамга ёзиб оларканман, "Адабиётга муносабатингиз қандай?" дедим. "Кўп китоб ўқийман, — деди у, — Пиримқул Қодиров, Ўткир Ҳошимов асарларини. Энг севган китобим Булгаковнинг "Уста ва Маргарита"си..."

Аксарият эстрада хонандалари русча китобларга меҳр қўйишади. "Булгаковни аслиятда ўқиганмисиз?" дедим. "Йўқ, ўзбекчада..."

Сўнг гапимиз киногa кўчди. Сарвара телевидениеда намойиш этилган "Қабоҳатга қўйилган тузоқ" филмида бош ролларда бири — Санобар ролини ўйнаган экан. Мен бу филмни кўрмаганман. Бироқ Сарваранинг ўзини тутишидан ундаги актёрлик қобилиятини илғаса бўлади.

Барибир, билгим келаверади. Бу жарангдор овоз соҳибасини санъатга ким йўллаган экан? "Отам — дейди у, — отам қўшиқ айтади. Унинг қўшиқлари мени маҳлиё қилган".

Хонанда яқин кунларда илк албомини чиқармоқчи экан. Шу хушхабарни эшитдиму, айни вақтида қўнғироқлашганимни англадим. Ҳа, Сарварадек камтарин, истеъдодли хонандаларни, албатта, элга танитиш керак. Эҳтимол, бир кунмас бир кун Сарвара ҳам Юлдуз Усмонова, Мавлуда Асалхўжаева, Севара Назархон сингари эстрада юлдузига айланар?

Унинг қўшиқларини эшитинг. Роҳатланаман десангиз, Сарвара хонишларини тингланг...

Б.РУЗМЕТОВ

Душанба 8.09

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.45 «Таҳлилнома».
8.45 «Камалак». Болалар учун кинодастур.
9.50 Мусиқий танаффус.
10.00, 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Тўртинчи ҳокимият».
10.25 «Чилангар Кова». Бадиий фильм.
12.05 Ўзбекистон телерадиокомпанияси эстрада-симфоник. оркестрининг концерти.
12.30 «Кўрсатувдан-кўрсатувгача».
«Болалар сайёраси»:
12.50 1. «Улғайиш поғоналари». 2. «Олтин тож». Телевизион ўйин.
13.50 ТВ клип.
14.10 «Яхшилик».
14.50 NHK тақдим этади: «Буюк Ипак йўли». Телесериал премьераси.
15.40 «Обод уйда пок одамлар яшайди».
16.00 «Қўшиқ-ла ҳаёт гўзал».
16.20 «Камила». Телесериал.
«Болалар сайраси»:
16.50 1. «Ён қўшни - жон қўшнилар». 1-қисм. 2. «Покахонтас». Мультсериал.
17.55 ТВ маркет.
18.10 «Ўзбектелефильм» намойиши: «Жаҳонни забт этган санъат».
18.30 Олтин мерос.
18.45 «Қалб гавҳари».
19.05 «Мулкдор».
19.25, 19.55, 20.25, 21.00 ЭЪЛОНЛАР.
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 Биржа ва банк хабарлари.
20.30 «Ахборот».
21.05 2003 йил - Обод маҳалла йили. «Кўпчилик қаторида».
21.25 ТВ клип.
21.35 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Камила». Телесериал.
22.05 Футбол. Ўзбекистон чемпионати. «Трактор»-«Бухоро».
22.55 «Япония: турмуш тарзи». Ҳужжатли телесериал.
23.15 «Ахборот-дайжест».
23.35-23.40 Ватан тимсоллари.

«Ёшлар» телеканали

16.00 Кўрсатувлар дастури.
16.05 Жаҳон жуғрофияси.
16.55 «Янги авлод» студияси: Уй вазифаси.
17.15 «Мульттомоша».
17.30 «Дунё эшиклари очилди бизга». Малайзия.
17.50 Ёшлар овози.
18.10 «Меҳр кўзда». Мактубларга шарҳ.
18.30 ТВ - анонс.
18.35 Тафаккур ёлкинлари.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 ТВ - анонс.
19.40 Қишлоқдаги тенгдошим.
20.00 Мусиқий лаҳзалар.
20.10 Сув - ҳаёт манбаи.
20.20 ТВ - адвокат.
20.25, 21.10, 22.35 Эълонлар.
20.30 «Гвадалупе». Телесериал.
21.15 «Ўтган кунлар. Энг янги тарих». Видеофильм.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: Интерфутбол.
0.25 -0.30 Хайрли тун.

«Тошкент» телеканали

17.10 Кўрсатувлар тартиби.
17.20 TTVда сериал. «Ақлдан оздирадиган ўйинлар».
17.50 Хориж хабарлари (рус тилида)
18.00, 22.10 «Экспресс» телегазетаси.
18.05 «Спорт ва болалар».
18.30, 20.00, 20.40, 21.50 «Пойтахт» ахборот дастури.
18.45 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.05 «Хориж хабарлари».
19.15 TTVда сериал. «Айрилиқ азоби».
20.20 «Халқ саломатлиги йўлида».
20.55 «Avto-news».
21.10 TTVда сериал. «Эдемга қайтиш».
22.15 Кинонигоҳ. «Олибсотар».
23.45-23.50 Хайрли тун, шаҳрим!.

«Халқаро» телеканал

БИРИНЧИ КАНАЛ.
6.00 – 7.00.
16.30 Кўрсатувлар тартиби.
16.35 «Вести».
16.45 «Мультсеанс».
17.00 «Евроньюс» янгиликлари.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.30 «Ҳазил кетидан ҳазил». Ҳажвий кўрсатув.
18.00 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
19.00 «Мени кутгил».
20.00 «Время».
20.30 «Икки тақдир». Сериал.
ЎзТВ-IV.
21.40 «Бизнес ревю».
21.45 «Олимпга интилиб».
22.00 Кинематограф. «Қайноқ тош». Бадиий фильм.
23.35 «Ахборот».
00.10 «Тунингиз осуда бўлсин!»

Сешанба 9.09

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35, 17.55 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
9.00 «Ўзбектелефильм» намойиши: «Бухоро-ҳунармандлар шаҳри», «Гўзаллик оламида».
9.20 «Шарқ тароналари».
9.40 «Ажаб саодат эрур».
10.00, 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Мулкдор».
10.25 «Одамлар орасидаги бўри боласи». Бадиий фильм.
11.45 Мусиқий танаффус.
12.05 «Бир кулишайлик».
12.20, 13.55, 14.40 ТВ анонс.
12.25 «Кўпчилик қаторида».
12.45 ТВ клип.
12.55 «Оталар сўзи - ақлнинг кўзи».
14.10 «Муносабат».
14.45 Футбол бўйича Ўзбекистон чемпионати. «Машъал»-«Дўстлик».
«Болалар сайёраси»:
15.35 «Ён қўшни - жон қўшнилар». 2-қисм.
16.25 «Камила». Телесериал.
16.55 «Ватанимга хизмат қиламан».
18.10 «Саргузаштлар ороли». Телешоу.
18.40 Репортаж.
18.45 «Олтин бешик».
19.05 «Тафсилот».
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 FCN «Ўзбекистон янгиликлари» (инглиз тилида)
20.30 «Ахборот».
21.05 «Истеъмолчи».
21.25 ТВ клип.
21.35 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Камила». Телесериал.
22.05 «Тарих кўзгуси».
22.25 ТВ клип.
22.35 «Ўч». Видеофильм. 1-қисм.
23.35 «Ахборот-дайжест».

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 ТВ - анонс.
9.20 Тонгги сериал: «Мурувват». Бадиий фильм 1-қисм.
10.05 ТВ – адвокат.
10.10 Саломатлик сирлари.
10.30 «Янги авлод» студияси: Катта танаффус, Ассалом, мактаб!
11.10 «Гвадалупе». Телесериал.
11.50 Ёшлар овози.
12.10 «Ўтган кунлар. Энг янги тарих». Видеофильм.
12.45 «Шарқ тароналари» фестивали оҳанглари.
12.55 ТВ - анонс.
13.00 Давр.
13.10 «Анпанман». Мультсериал.
13.35 «Янги авлод» студияси: Уй вазифаси.
13.55 Интерфутбол.
15.35 Қишлоқдаги тенгдошим.
15.55 «Эрамиздан аввалги дунё». Маърифий фильм 1-қисм.
16.20 Малайзия-Осиё нилуфари.
16.40 ТВ - анонс.
16.45 Кўрсатувлар дастури.
16.50 «Янги авлод» студияси: Дунё ва болалар.
17.10 Таянч.
17.30 Ватан ҳақида қўшиқлар.
17.40 Истиқлол умидлари.
18.00 ТВ – анонс.
18.05 «Умр дафтари»туркумидан: «Турғун Алиматов». Видеофильм 1-қисм.
18.30 Автопатрул.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр» - интервью.
19.50 ТВ – анонс.
19.55 Ҳандалак плюс.
20.00 Мусиқий лаҳзалар.
20.10 Ёшлар овози.
20.30 ТВ - адвокат.
20.40 «Гвадалупе». Телесериал.
21.25 Буюк ипак йўлларида.
21.45 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: 1.Нокаут, 2.Теннис.

«Тошкент» телеканали

17.20 TTVда сериал. «Ақлдан оздирадиган ўйинлар».
17.50 Хориж хабарлари (рус тилида)
18.00, 21.45 «Экспресс» телегазетаси.
18.05 «Ҳимоя».
18.30, 20.00, 21.10, 21.50 «Пойтахт»
18.45 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.05 «Хориж хабарлари».
19.15 Сериал. «Айрилиқ азоби».
20.20 «Умр ғанимат».
20.30 Сриал. «Эдемга қайтиш».
21.25 «Ҳамшаҳарлар».
22.10 Кинонигоҳ. «Севишганлар».

«Халқаро» телеканал

6.30 – 8.00.
16.35 «Вести».
16.45 «Томчи сувда ҳаёт жилоси». Ҳужжатли фильм.
17.05 «Евроньюс» янгиликлари.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.30 «Оддий Кулгу».
18.00 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
ЎзТВ-IV.
18.50 «Дилбарлар ва дилбандлар». Сериал.
19.30 «Ҳинд оҳанглари».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
20.00 «Время».
20.30 «Икки тақдир». Сериал.
ЎзТВ-IV.
21.40 «Бизнес ревю».
21.45 «Х-Спорт».
22.05 «FCN Ўзбекистон янгиликлари» (Инглиз тилида)
22.15 «Хроника».
22.25 Кинематограф. «Серкуёш водий таронаси». Бадиий фильм.
23.45 «Ахборот».

Чоршанба 10.09

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 , 17.55 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
9.00 «Ўзбектелефильм» намойиши: «Эҳтиросларга йўғрилган ўйин».
9.20 «Соғлом она - соғлом бола».
9.40 «Тафсилот».
10.00, 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Ойдан тушган малика». Бадиий фильм.
11.55 ТВ анонс.
12.05 «Портретга чизгилар».
12.25 ТВ клип.
12.35 «Турна патлари». Ёш томошабинлар театрининг спектакли.
13.40 «Истеъмолчи».
14.10 NHK тақдим этади: «Буюк Ипак йўли». Телесериал премьераси.
15.00 «Олтин бешик».
15.20 «Куйла, ёшлигим».
15.40 «Ягона оилада».
16.10 «Адабий жараён».
16.30 «Камила». Телесериал.
«Болалар сайёраси»:
17.00 1. «Қизиқарли учрашувлар». 2. «Боликнинг мовий осмони».
18.10 «Ҳунарманд».
18.30 Мумтоз наволар.
18.40 «Бир жиноят изидан».
19.05 «Умр мазмуни».
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 «Юзма-юз».
20.30 «Ахборот».
21.05 «Тараққиёт уфқлари».
21.25 Ўзбекистон халқ артистлари.
21.45 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Камила». Телесериал.
22.15 «Парламент вақти».
22.35 Болалар спорти: «Бир умр ҳамроҳим».
22.50 «Ўч». Видеофильм. 2-қисм.
23.35 «Ахборот-дайжест».

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 ТВ - анонс.
9.20 Тонгги сериал: «Мурувват». Бадиий фильм 2-қисм.
10.05 ТВ - адвокат.
10.10 «Янги авлод» студияси: Дунё ва болалар.
10.30 «Давр» - интервью.
10.45 Таянч.
11.05 Истиқлол умидлари.
11.25 «Гвадалупе». Телесериал.
12.05 Ёшлар овози.
12.25 Мусиқий лаҳзалар.
12.35 Озод юрт фарзандлари.
12.55 ТВ - анонс.
13:00 Давр.
13.10 «Анпанман». Мультсериал.
13.35 «Янги авлод» студияси: У ким? Бу нима?
13.55 «Меҳр кўзда». Мактубларга шарҳ.
14.15 Ёшлар телеканалида спорт дастури: 1 Нокаут. 2 Теннис.
15.15 Автопатрул.
15.35 «Довюрак Хочбар ҳақида ривоят». Бадиий фильм.
17.05 ТВ - анонс.
17.10 Кўрсатувлар дастури.
17.15 «Янги авлод» студияси: Оқ кабутар, Келинг, танишайлик.
17.50 Кўнгли покнинг уйи обод.
18.10 «Умр дафтари» туркумидан: «Турғун Алиматов». Видеофильм 2-қисм.
18.35 ТВ - анонс.
18.40 Каталог.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 ТВ - анонс.
19.40 Ёшлар овози.
20.00 Спорт-лото.
20.10 Мусиқий лаҳзалар.
20.20 Қутқарув «050».
20.35 ТВ - адвокат.
20.40, 21.25, 22.35 Эълонлар.
20.45 «Гвадалупе». Телесериал.
21.30 Чемпион сирлари.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: Интерфутбол.

«Тошкент» телеканали

17.20 TTVда сериал. «Ақлдан оздирадиган ўйинлар».
17.50 «Хориж хабарлари (рус тилида)
18.00, 20.45 «Экспресс» телегазетаси.
18.05 «Мусиқий меҳмонхона».
18.30, 20.00, 20.50, 21.45 «Пойтахт» ахборот дастури.
18.45 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.05 «Хориж хабарлари».
19.15 TTVда сериал. «Айрилиқ азоби».
20.20 «Аёл-она, мураббий, раҳбар» телеклуби.
21.05 TTVда сериал. «Эдемга қайтиш».
22.05 Кинонигоҳ. «Тақдир ҳазили».

«Халқаро» телеканал

6.30 – 8.00.
16.35 «Вести».
16.45 «Бугунги медицина».
17.00 «Евроньюс» янгиликлари.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.20 «Е. Петросяннинг Кулгу панорамаси».
17.50 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
18.50 «Икки тақдир». Сериал.
20.00 «Время».
20.30 «Ҳазил кетидан ҳазил». Ҳажвий кўрсатув.
20.50 «Футбол. Европа чемпионати 204. Россия – Швейцария. терма жамоалари.
ЎзТВ-IV.
22.50 «Ахборот» (рус тилида)

Пайшанба 11.09

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 , 17.55 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
«Болалар сайёраси»:
9.00 1. «Қизиқарли учрашувлар». 2. «Боликнинг мовий осмони».
10.00 , 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Тараққиёт уфқлари».
10.25 «Қирол шер». Мультфильм.
11.55 , 13.10 ТВ анонс.
12.05 «Бир жиноят изидан».
12.30 Ўзбекистон халқ артистлари.
12.50 «Умр мазмуни».
13.15 «КиноТеатр».
13.35 Болалар спорти: «Бир умр ҳамроҳим».
13.50, 15.20 ТВ клип.
14.10 NHK тақдим этади: «Буюк Ипак йўли». Телесериал премьераси.
15.00 «Оламни асранг!»
15.30 «Камила». Телесериал.
«Болалар сайёраси»:
16.05 1. «Шоирлар-болаларга». 2. «Цирк цирк, цирк». 3. «Қўнғироқгул». Мультфильм.
17.20 «Мувозанат».
17.40 «Харита». Халқаро шарҳ.
18.10 «Юрт ўғлонлари». Спорт дастури.
18.30 Репортаж.
18.35 «Сиҳат-саломатлик».
18.55 Бир жуфт қўшиқ.
19.05 «Ҳаёт ва қонун».
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 «Оқшом эртаклари».
20.15 FCN «Ўзбекистон янгиликлари» (инлиз тилида)
20.30 «Ахборот».
21.05 «Ўзбекистон - Ватаним маним».
21.15 «Нукус ва нукусликлар». Ҳужжатли фильм премьераси.
21.45 Телемулоқот.
22.25 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Камила». Телесериал.
22.55 ТВ клип.
23.05 «Ўч». Видеофильм. 3-қисм.
23.40 «Ахборот-дайжест».

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 ТВ - анонс.
9.20 Тонгги сериал: «Мурувват». Бадиий фильм 3-қисм.
10.05 ТВ - адвокат.
10.10 «Янги авлод» студияси: Оқ кабутар, Келинг, танишайлик.
10.45 «Мульттомоша».
11.00 Ёшлар овози.
11.20 «Гвадалупе». Телесериал.
12.00 Спорт - қитъаси (рус тилида)
12.30 Чемпион сирлари (рус тилида)
12.50 «Шарқ тароналари» фестивали оҳанглари.
13.00 Давр.
13.10 «Анпанман». Мультсериал.
13.35 Интерфутбол.
15.15 Мусиқий лаҳзалар.
15.30 Кўнгли покнинг уйи обод.
15.50 «Эрамиздан аввалги дунё». Маърифий фильм 2-қисм.
16.15 ТВ - анонс.
16.20 «Фарзандим-жигарбандим». Маҳалла ҳаётидан лавҳалар 6-қисм.
16.45 Кўрсатувлар дастури.
16.50 «Янги авлод» студияси: Шоҳсупа.
17.10 Ёшлар овози.
17.30 «Coscom»хабарлари.
17.40 Ракурс.
18.00 «Умр дафтари» туркумидан: «Турғун Алиматов». Видеофильм 3-қисм.
18.25 Табобат оламида.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр» – интервью.
19.50 ТВ -анонс.
19.55 Бир ўлкаки....
20.15 Мусиқий лаҳзалар.
20.20 Болалар спорти: аҳвол қандай?.
20.35 ТВ – адвокат.
20.45 «Гвадалупе». Телесериал.
21.30 Мезон.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: Интерфутбол.

«Тошкент» телеканали

17.20 TTVда сериал. «Ақлдан оздирадиган ўйинлар».
17.50 «Хориж хабарлари (рус тилида)
18.00, 20.35 «Экспресс» телегазетаси.
18.05 «Болажонлар экрани».
18.15 «Навниҳол».
18.30, 20.00, 20.40, 21.35 «Пойтахт» ахборот дастури.
18.45 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.05 «Хориж хабарлари».
19.15 Сериал. «Айрилиқ азоби».
20.20 «Бурч ва масъулият».
20.55 Сериал. «Эдемга қайтиш».
21.55 Кинонигоҳ, «Севишганлар рақси».

«Халқаро» телеканал

6.30 – 8.00.
16.35 «Вести».
16.45 «Бинафша».
17.05 «Евроньюс» янгиликлари.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.30 Премьера. Т. Доронина. «Шахсий ҳаёт». Ҳужжатли фильм.
18.00 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
ЎзТВ-IV.
18.50 «Дилбарлар ва дилбандлар». Сериал.
19.30 «Мусиқий серпантин».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
20.00 «Время».
20.30 «Икки тақдир». Сериал.
ЎзТВ-IV.
21.40 «Бизнес ревю».
21.45 «Юқори технологиялар олами».
21.55 «Соккер клуб».
22.15 «FCN Ўзбекистон янгиликлари» (Инглиз тилида)
22.25 Кинематограф. «Фаришта». Бадиий фильм.
00.10 «Ахборот».

Жума 12.09

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00 -8.35 «Ахборот».
8.35 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
«Болалар сайёраси»:
9.00 1. «Шоирлар-болаларга». 2. «Цирк, цирк, цирк».
10.00 , 12.00, 14.00 , 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Ўрмон китоби». Бадиий фильм.
11.55 ТВ анонс.
12.05 «Фанимиз истиқболлари».
12.25 «Юрт ўғлонлари». Спорт дастури.
12.45 «Нукус ва нукусликлар». Ҳужжатли фильм.
13.15 «Иқтидор». Интеллектуал телеўйин.
13.50 ТВ клип.
14.10 Телемулоқот.
14.50 NHK тақдим этади: «Буюк Ипак йўли». Телесериал премьераси.
15.40 «Мухлис ёхуд қўшиқ изидан».
16.00 «Камила». Телесериал.
16.20 «Яхшилар ёди».
16.40 «Сиҳат-саломатлик».
«Болалар сайёраси»:
17.00 1. «Ёш юлдузлар». 2. «Ўйла, Изла, Топ!» Телемусобақа.
18.10 «Олтин бешик».
18.30 «Тафсилот».
18.45 «Алпомиш авлодлари». Спорт дастури.
19.05 «Ҳидоят сари».
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 Бир жуфт қўшиқ.
20.30 «Ахборот».
21.05 «Муносабат».
21.35 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Камила». Телесериал.
22.05 «Фарз ва қарз».
22.20 «Қўшиғимиз Сизга армуғон».
22.35 «Ўч». Видеофильм премьераси. 4-қисм.
23.15 «Ахборот-дайжест».

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 ТВ – анонс.
9.20 Тонгги сериал: «Мурувват». Бадиий фильм 4-қисм.
10.05 ТВ - адвокат.
10.10 «Нукус». Телефильм.
10.25 «Давр»-интервью.
10.40 «Янги авлод» студияси: Шоҳсупа.
11.00 Ракурс.
11.20 «Гвадалупе». Телесериал.
12.00 Ёшлар овози.
12.20 Мусиқий лаҳзалар.
12.30 «Фарзандим-жигарбандим». Маҳалла ҳаётидан лавҳалар 6-қисм.
12.55 ТВ - анонс.
13.00 Давр.
13.10 «Анпанман». Мультсериал.
13.35 Бахтли болалик қўшиқлари.
13.45 «Coscom» хабарлари.
13.55 Интерфутбол.
15.35 Мезон.
15.55 «Бу менинг Ватаним» туркумидан: Қорақалпоғистон Республикаси.
16.35 ТВ - анонс.
16.40 «Учинчи сайёра». Маърифий дастури.
17.10 Кўрсатувлар дастури.
17.15 «Янги авлод» студияси: Ҳар соҳага саёҳат.
17.35 «Қайта ҳаёт бағишлаб». Ҳужжатли фильм.
17.45 Қорақалпоқ наволари.
17.55 ТВ – анонс.
18.00 Аскар мактублари.
18.20 ТВ Бинго миллионер. Телелотерея.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр» нигоҳи.
19.55 Қорақалпоқ ёшлари.
20.15 Азизим.
20.45 «Гвадалупе». Телесериал.
21.30 Қишлоқдаги тенгдошим.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ – анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: 1. Футбол плюс, 2. Ринг қироллари.
0.05 Автосалтанат.

«Тошкент» телеканали

17.20 TTVда сериал. «Ақлдан оздирадиган ўйинлар».
17.50 «Хориж хабарлари (рус тилида)
18.00, 20.35 «Экспресс» телегазетаси.
18.05 «Болажонлар экрани».
18.30, 20.00, 20.40, 22.55 «Пойтахт» ахборот дастури.
18.45 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.05 «Хориж хабарлари».
19.15 Сериал. «Айрилиқ азоби».
20.20 «Эътиқод».
20.55 «Дорихона эшитади». Бевосита мулоқот.
21.45 Сериал. «Қиш сонатаси».
23.15 Кинонигоҳ. «Ҳурматли жаноб».

«Халқаро» телеканал

6.30 – 8.00.
16.35 «Вести».
16.45 «Конан Дойль». Мультфильм.
17.10 «Евроньюс» янгиликлари.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.30 Ҳужжатли фильм.
ЎзТВ-IV.
18.00 «Дилбарлар ва дилбандлар». Сериал.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
18.50 «Мўъжизалар майдони».
20.00 «Время».
ЎзТВ-IV.
20.30 «Бизнес-ревю».
20.35 «Дурдаршан».
21.00 «Кун мавзуси».
21.15 «Хит парад».
21.45 Кинематограф. «Карнавал». Бадиий фильм.
00.05 «Ахборот».

Шанба 13.09

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон».
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
«Болалар сайёраси»:
9.00 1. «Ёш юлдузлар». 2. «Ўйла, Изла, Топ!» Телемусобақа. 3. «Лоф уришга ким уста?» Мультфильм.
10.10 «Ҳидоят сари».
10.30 «Бу турфа олам».
11.20 «Олтин бешик».
11.40, 13.3 5 ТВ анонс.
11.45 «Алпомиш авлодлари». Спорт дастури.
12.05 «Маърифат». Телеальманах.
12.25 «Бўрининг саргузаштлари». Мультфильм.
13.15 «Нафосат гулшани».
13.40 ТВ 1 кинотеатри: «Ғурур ва эҳтирос». Бадиий фильм. 1-қисм.
14.40 «Адабий жараён».
15.00 «Ғурур ва эҳтирос». Бадиий фильм. 2-қисм.
16.00 «Изҳор». Мусиқий телемонолог.
16.15 «Ягона оилада».
16.45 «Ўч». Видеофильм. 4-қисм.
17.25 ТВ клип.
17.35 «Аския».
17.55 «Саргузаштлар ороли». Телешоу.
18.25 «Рангин дунё».
18.45 Болалар спорти, «Маҳалламиз стадиони».
19.05 «Жиз-биз». Ҳажвий кўрсатув.
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 FCN «Ўзбекистон янгиликлари» (инглиз тилида)
20.30 «Ахборот».
21.05 «Обод уйда пок одамлар яшайди».
21.25 ТВ клип.
21.35 Футбол. Ўзбекистон чемпионати. «Трактор»-«Цементчи».
22.25 «Ахборот-дайжест».
«Тунги ёғду»:
22.45 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Сўнгги совға». Бадиий фильм (Корея)

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 «Давр» нигоҳи.
9.35 ТВ – анонс.
9.40 Жаҳон жуғрофияси.
10.30 Табобат оламида.
10.55 «Янги, авлод» студияси: Ҳар соҳага саёҳат.
11.15 «Гвадалупе». Телесериал.
11.55 Кутилмаган меҳмон.
12.15 Ринг қироллари.
13.05 Мусиқий лаҳзалар.
13.15 «Қойилмақом саёҳат». Бадиий фильм.
14.45 Қишлоқдаги тенгдошим.
15.05 «Ясон ва аргонавтлар». Кўп қисмли бадиий фильм 2-қисм.
15.50 Азизим.
16.15 Қорақалпоқ ёшлари.
16.35 Қорақалпоқ наволари.
16.45 «Экспедиция». Кўп қисмли ҳужжатли сериал.
17.35 Автосалтанат.
17.50 ТВ - анонс.
17.55 Кўрсатувлар дастури.
18.00 «Янги авлод» студияси: Бўш ўтирма.
18.15 «Мульттомоша».
18.40 Каталог.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр - репортаж».
19.45 ТВ – анонс.
19.50 Сув – ҳаёт манбаи.
19.55 Мусиқий лаҳзалар.
20.05 «Бахтли бўлмоқ шарти...» Бадиий-публицистик кўрсатув.
20.25 «Ясон ва аргонавтлар». Кўп қисмли бадиий фильм 3-қисм.
21.15 «Оҳанрабо».
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс.
22.45 Кинотақдим.
23.05 «Ёшлар» телеканалида премьера: «Бедорлик». Бадиий фильм.

«Тошкент» телеканали

17.20 Сериал. «Ақлдан оздирадиган ўйинлар».
17.50 «Мультчархпалак».
18.10, 20.20 «Экспресс» телегазетаси.
18.15 «Мисли гавҳар».
18.30 «Афиша».
18.50 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.10 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Санъат ошёни».
19.30 «Жаҳон географияси».
20.00 «Хусусийлаштириш: қадам-бақадам».
20.25 TTVда сериал. «Қиш сонатаси».
21.35 «Озод ва обод юрт».
21.55 «TV плюс».
22.25 Кинонигоҳ. «Ўтган тунда».

«Халқаро» телеканал

9.10 «Лаззат».
9.30 «Олевтин исмли Гафт».
10.20 «Табиатшунос билан саёҳат».
ЎзТВ-IV.
11.00 Болалар соати.
12.40 «Ишбилармон кишилар».
13.00-14.00. **Дўстлик видеоканали: «Бағри кенг Ўзбекистон»,**
«Бизнен мирас», «Немис шарҳи».
ЎзТВ-IV.
17.00 Кўрсатувлар тартиби.
17.05 «Билишни истайман».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.20 М. Задорнов, М. Галкин, К. Новикова «Кулгули одамлар». кўрсатувида.
19.00 «Ким миллионер бўлишни истайди?» Телеўйин».
20.00 «Время».
20.30 «Олтин граммофон».
ЎзТВ-IV.
21.30 «Бугунги Япония».
21.45 Кинематограф. «Совун кўпиги». Бадиий фильм.
23.15 «Ахборот».

Якшанба 14.09

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон».
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 «Камалак». Болалар учун кинодастур.
9.45 «Шарқ тароналари».
10.00 «Ватанимга хизмат қиламан».
11.00 «Она меҳри».
11.20 «Бу турфа олам».
12.10 , 13.55 ТВ анонс.
12.15 «Соҳибжамол ва махлуқ». Мультфильм.
13.35 «Санъатга бахшида умр».
14.00 NHK тақдим этади: «Буюк Ипак йўли». Телесериал. премьераси.
14.50 , 16.50 ТВ клип.
15.00 Футбол. Ўзбекистон чемпионати. «Насаф»-. «Қизилқум».
15.50 «Жаҳон цирки. Массимо».
«Болалар сайёраси»:
17.00 1. «Эртанги кун эгалари». 2. «Олтин тож». Телевизион ўйин. 3. «Қувноқ ёмғир», «Гул қўшиғи». Мультфильмлар.
18.10 «Қалб гавҳари».
18.30 «Қўшиғимиз Сизга армуғон».
18.50 «Бизнес ҳафта».
19.05 «Тўртинчи ҳокимият».
19.25, 20.00, 20.25, 21.00 ЭЪЛОНЛАР.
19.30 «Таҳлилнома» (рус тилида)
20.05 «Кўрсатувдан-кўрсатувгача».
20.30 «Таҳлилнома».
21.10 Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар.
21.30 «Яхшилик».
«Якшанба кинозали»:
22.10 «КиноТеатр».
22.30 «Ниқоблар». Бадиий фильм.

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 «Давр»-репортаж.
9.10 ТВ – анонс.
9.15 «Янги авлод» студияси: Бўш ўтирма.
9.40 «Оҳанрабо».
10.20 «Қилни қирқ ёриб...» Интеллектуал ўйин.
11.15 Чемпион сирлари.
11.35 Ўзбекистон давлат консерваторияси талабалари куйлайди.
11.50 Қувноқ стартлар.
12.20 «Мульттомоша».
12.35 «Ёшлар» телеканалида ҳарбий - ватанпарварлик дастури: 1. Аскар мактублари 2. Қутқарув «050».
13.10 ТВ - анонс.
13.15 Ёшлар овози.
13.35 «Ёшлар» телеканалида премьера: «Сайрга чиққан гўдак». Болалар учун бадиий фильм.
15.20 Сув – ҳаёт манбаи.
15.25 Буюк ипак йўлларида.
15.45 «Ясон ва аргонавтлар». Кўп қисмли бадиий фильм 3-қисм.
16.30 «Ниҳол» мукофоти совриндорлари куйлайди.
16.40 «Учинчи сайёра». Маърифий дастури.
17.30 Кўрсатувлар дастури.
17.35 «Янги авлод» студияси: Катта танаффус, Шум болалар.
18.10 Мультфильм.
18.20 Қўшқулоқ.
18.35 Спорт ҳафтаномаси.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 «Давр» - news.
19.20 ТВ – анонс.
19.25 Мусиқий лаҳзалар.
19.40 «Ясон ва аргонавтлар». Кўп қисмли бадиий фильм 4-қисм.
20.30 «Оҳанрабо» «Шарқ тароналари» фестивалида.
21.00 «Заковат» телеўйини.
21.50 Олтин мерос.
22.00 «Давр» ҳафта ичида.
22.35 ТВ – анонс.

«Тошкент» телеканали

17.20 TTVда сериал. «Ақлдан оздирадиган ўйинлар».
17.50 «Эртакларнинг сеҳрли олами».
19.30, 20.45 «Экспресс» телегазетаси.
19.35 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.55 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Хиванинг меъморий обидалари».
20.15 «Жаҳон географияси».
20.50 TTVда сериал. «Қиш сонатаси».
22.00 «Озод ва обод юрт».
22.20 Кинонигоҳ. «Бўйдоқ».

«Халқаро» телеканал

9.10 Д. Криловнинг «Йўлда ёзилмаган қайдлари».
9.30 «Ҳамма уйдалигида».
ЎзТВ-IV.
10.10 «Мультсеанс».
10.30 «Кайфият». Информацион дам олиш кўрсатуви.
11.30 «Фан-тайм».
11.40 «Экран зийнати ва қимматти».
12.05 «FCN». Ўзбекистон янгиликлари (инглиз тилида)
12.15 «Хусусийлаштириш: қадам-бақадам».
12.35 «Ошхонада инглизча гаплашамиз».
12.45 «Парле ву франсе?»
13.10 «Инглиз тили курси».
13.20 «Дорихона эшитади».
14.10 -15.30 Дўстлик видеоканали: «Дидар», «Ватан сурури», «Айчурек», «Корейс тилини ўрганамиз».
ЎзТВ-IV.
17.00 Кўрсатувлар тартиби.
17.05 «Бенжамин Франклин». Мультфильм.
17.30 «Дунёга назар».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
18.00 «Жавоҳир қўл». Кинокомедия.
ЎзТВ-IV.
20.00 «Тенгдошлар».
20.25 «Кинопрофи».
20.40 Кинематограф. «Сабрина». Бадиий фильм.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
22.40 Бокс. Оскар Де ЛаХойа – Шейн Мосли.
ЎзТВ-IV.
23.40 «Таҳлилнома».

Ёзувчи Мақсуд Қориевнинг акаси ҳақида ёзган эсдаликларини ўқиб чиқдим. Ҳаётий ва ўқишли қисса бўлибди. Энг муҳими, бу ерда ортиқча, ёлғондаками тўқима гаплар йўқ. Ўша оғир, фожиали уруш йилларидаги одамлар қисмати соддагина қилиб чизиб берилган.

Сиз эсдаликларни ўқий бошлайсизу, воқеалар кетидан эргашиб кетаберасиз ва ниҳоят қисса охирлагач, уни тезроқ тугаб қолганлигидан ачинасиз. Мақсуднинг мазкур эсдалик қиссаси акасига ва менинг қадрдон дўстим Маъруфга яхши ёдгорликдир.

Саид АҲМАД,
Ўзбекистон халқ ёзувчиси

Мақсуд ҚОРИЕВ

АКАМ ҚИССАСИ

1942 йил январь ойининг охирлари, қаҳратон қиш. Акам армияга жўнайдиган бўлиб қолди. Бутун оиламиз, акамнинг дўстлари билан кузатиш учун вокзалга чиқдик. Тумонат одам. Онам тинмай йиғлар, кўзларидан шашқатор ёш оқарди. Чунки тўнғич ўғли, ишонган боғи, суянган тоғи хатарли сафарга кетмоқда. Ундан умидлари катта эди. Бошимда дўппи, совуқдан жунжикиб қулоқларимни ишқалайман. Шу фожиали, қаҳратон қиш кечасида сен ёш бола нима қилиб юрибсан, дейдиган одам йўқ. Мен бўлсам ғуруриm кучли, акам гўё Ватанимизга хужум қилмоқчи бўлган ёвуз душманни даф этиш учун кетаяпти, деган фикр миямдан чиқмасди. Қани энди ёшим катта бўлса-ю, акам билан бирга кетиб, душманларни тирқиратиб қувсам, деб ўйлайман.

— Ҳой бола, сен нима қилиб юрибсан, ундан кўра сўлагингни артиб ол, — дейди бир киши.

Рўмолчам йўқ, енгимнинг учи билан бурнимни артиб, менга дашном берган қўпол одамдан жаҳлим чиқиб, унга ўқрайиб қарайман.

Кўзим акамда. Ажойиб шоир, дилбар йигит. Жингалак сочлари ўзига ярашган. Ёзган қўшиқлари элга манзур. Ҳов анави серсавлат, сочлари ўзига ярашган йигит мусиқачи, акамнинг шеърларига куй басталаган моҳир созанда Мамадазиз Ниёзов деган бастакор. Акамни жон-дилдан яхши кўради. Анови мағрур турган йигит эса акамнинг қадрдон дўсти шоир Туроб Тўла, у ҳам ажойиб ширинсухан йигит. Оппоқдан келган, хушбичим йигит бўлса, рақкослар устаси Али Ардобус, акам у билан колхоз-совхоз театрида бирга ишларди. Улар кўпинча бизнинг Себзордаги уйимиз болахонасида йиғилишарди. Ўша ерда ижодий учрашувлар, шеърхонликлар, хонаки мушоира кечалари ўтарди. Анави бурни катта, бўйи баланд, қадди-басти келишган йигит бўлса Саид Аҳмад деган ёзувчи. Шеър ёзмайди. Аммо дўстлар доирасида ҳаммани кулдириб, қизиқ-қизиқ ҳангомалар тўқиб ташлайверади. Мен ҳам унинг ҳазил-ҳузул гапларини ёқтираман. Қизиқ-қизиқ ҳикоялар айтади-ю, ўзи кулмай тураверади. Унинг туриши ҳам, юриши ҳам қизиқ.

Қаранг энди, шу қадрдон, вафодор дўстлар акамни сафарга кузатгани, шу қишли-қировли кечада вокзалга чиқишган. Бир-бирларидан айрилиша олмайди. Буларнинг тақдири не кечаркин? Яна қайтиб учраша олишармикин? Кўнглимни ўкситувчи бир аламни туяман. Ғамгин хаёллар бошимда айланади.

Шу вақт келишган бир қиз қўлида бир даста гул кўтариб, ховлиққанча келиб қолди. Уни кўриб акамнинг чеҳраси очилиб кетди, бехосдан «вой, Юлдуз келди», деб юборганини ўзи ҳам билмай қолди. Ҳамманинг кўзи Юлдузда, ҳайрон, шундоқ қаҳратон совуқ, кечада гул кўтариб келган бу ошуфтаҳол қиз ким бўлди экан ўзи? Кузатишга келганларнинг диққат-эътибори Юлдузда. Улар акам билан иккаласи сўзлашмасдан бир-бирларига қараганча сукут сақлашар, гўё шу жимжитлик сўнггида катта бир ички туғён, соғинчли фироқ ётгандек. Кўзлари гирён, юлдуздек милтиллайди, айрилиқ дардига зўрға чидаб учиб кетай, деб турибди, иложи бўлса лип этиб поездга чиқиб олса...

Урушнинг ўша оғир йиллари, бундай ўйлаб қарасам, акамнинг куч-қувватга тўлиб, ижод майдонига дадил кириб келаётган даврлари эди. Қарангки, ўша нозик, халқчил, табиат ва инсон муҳаббати, садоқатини, она Ватан мадҳини куйловчи дилбар қўшиқлари, энди машъум уруш мавзуларига айланиб кетадигандай туюларди менга. Акам кетгандан кейин дастлабки хатлари Бессарабиядан келгани ёдимда. Кўпинча онам номига мактуб йўллар эди. Уларнинг ичига юракни тўлқинлантирувга шеърлар ҳам қўшиб юборарди.

Мана ўша хатлардан бири:

«Азиз онажон, адажон, сиз азизларимга, меҳрибонларимга узоқ ўлкалардан салом йўллайман. Бу ерларга келиб қолишимни сира-сира ўйлаб кўрмаган эканман. Қарангки, қанча азоб-уқубатлар билан бир дашти-биёбондек жойга олиб келиб ташлашди. Совуқ қурғур жонингни олади, ҳартугул келишимиз билан иссиқ кийимлар беришди.

Ҳаво совуқ, келаётган шумхабарлар ундан ҳам совуқ. Ғарбий Украина билан Ғарбий Белорусияни забт этиб, эрта-индин бизга уруш бошлар эмиш, деган нохуш хабарлар юрибди. Нега уруш бўлар экан, у кимга керак? Ахир, бизнинг Ўзбекистонимиз кимга хавф солаётган эмиш, тушунмайман.»

Мактубнинг сўнггида менга ёзилган тўрт энлик хат ва акамнинг «Тўрт томчи кўз ёши» деган ниҳоятда таъсирли шеъри ҳам бор эди. «Уни сен азиз дўстим шоир Туроб Тўлага олиб бориб бер, ҳозир у радиода ишламоқда. Агар иложи бўлса, шеърларимни «Қизил Ўзбекистон» газетасига етказсин. У ерда танишлари кўп», деб ёзган эди.

Мен «Тўрт томчи кўз ёши» шеърини ўқиб чиққанимда, шеърнинг бошланишидаги бир жойига эътибор бердим.

Эсингда бор бўлса нигорим, жоним,
Кузатиш учун деб вокзалга чиқдинг.
Шу дафъа кўзингда севимли ёрим,
Кўп эмас, тўрт томчи ёшингни тўкдинг?..

Бу ўша, вокзалга кузатиш учун чиққан Юлдузга қаратилган сатрлар эди. Кейин анча вақтгача хат келмай қолди.

Хатларим ичида Маъруф акамнинг Донецкдан ёзган бир мактуби сақланиб қолган экан.

«Оғир дамлар, Инсон қулоғи эшитмаган ёвузликлар. Тинч замонлар қайда қолди, нега мен шу дўзахга тушиб қолдим.

Кўзимнинг нури Онажон. Шундай оғир дамларда Сизларни эслайман, соғинаман, меҳрли қарашларингиз, куйибёниб юришларингиз кўз олдимда намоён бўлади. Уйга келганимда бир коса иссиқ паловни меҳр билан келтириб қўйишларингиз ҳеч ёдимдан чиқармиди! Меҳрибон дадажон, ўзингизни эҳтиёт қилинг. Опаларим, укаларим, сизлардан илтимос, менинг йўқлигимни билдирмай, ойимга, отамга яхши қараб туринглар. Бу ерда Ўзбекистондан келган ажойиб йигитлар билан танишиб қолдим. Шоир Назармат, Маҳмуд Мусаев деган тахтапуллик йигит, Вали Умаров, яна фронт газетасида Тўғон Эрназар деган шоир билан дўстлашиб қолдик."

Мактуб билан яна бир даста шеър. Уни мен радиога олиб бориб беришим керак. «Донецкдан хат» деган шеър шундай бошланарди:

Яна кўклам, соғинтирар баҳор онларинг,
Баҳор кўркинг, баҳор завқи армуғонларинг.
Жилваларинг, гулзорларинг муштоқидурмен,
Амал олсин орзуларинг ва армонларинг.

Акам менга ёзган бир хатида ўша Тошкент вокзалида кузатувга чиққан Юлдуз деган қизнинг номига ёзган хатини қизнинг манзили билан қўшиб юборган экан. Маъруф акамнинг топшириғи билан қидириб, қизнинг уйига бордим. Афсуски, Юлдуз аллақачон турмушга чиқиб кетган экан. Кейин мен акамга бу ҳақда ҳеч нарса ёзмадим. Истиҳолага бордим, хафа бўлмасин деб.

Бир сафар акам юборган шеърларни шоир Туроб Тўлага олиб бориб берганимда, бўлган воқеани сўзлаб бердим. Афтидан, Туроб ака фронтга йўллаган хатида Юлдуз ҳақидаги гапларни ёзган бўлса ҳам ажаб эмас. Чунки акам кейинги хатида бу ҳақда бирор марта ёзмади, эсламади ҳам.

Ушбу мавзуга яна қайтадиган бўлсак, акам уруш тугагач, таътилга келганида, биргалашиб бир қадрдон дўстимизникига меҳмонга бордик. Дўстимнинг туғилган куни бўлгани учун анчагина қадрдонлари йиғилишган экан. Уйнинг тўрида барчанинг эътиборига тушиб ёш, дўндиққина бир аёл эри билан ўтирарди. Аёл кўзимга жуда таниш кўринарди. Кимнидир эсларди. Хаёлларим тўзғиб, акамга қарадим, у кўзларини бир нуқтага тикканча ўтирибди.

— Ака, овқатлардан олиб ўтиринг, — дейман. Лекин Маъруф акам яна жим, қуйилган ароқдан кетма-кет ичарди, аммо овқат емасди, хаёл дарёсига чўмиб, миқ этмай ўтира берди.

— Ака, анави аёлни қаердадир кўргандайман, аммо эслай олмаяпман, — дедим.

Шу вақт пастроқда ўтирган бир киши қадаҳ кўтариб:

— Азиз дўстлар, шу қадаҳни кечамизнинг азиз меҳмони Содиқ акамиз ва ул кишининг рафиқалари севимли Юлдузхон опамизнинг саломатлиги учун кўтарайлик, — деб қолди.

Эсимга тушди, бу ўша, ҳа, урушнинг ўша оғир дамларида акамни вокзалда кўз ёшлари билан кузатиб қўйган Юлдуз... Бир акамга, бир аёлга қарадим. Тошкент вокзали, ўша қаҳратон қиш, бир-биридан ажралолмай турган, илк муҳаббат лаззатлари билан сармаст қалблар, меҳрли-севгили кўзлар кўз олдимдан ўтди. Акам сукутда, аёлга қарадим, кўзларида ўша тўрт томчи кўз ёши акс этгандек кўринди менга. Тақдир экан, қонли уруш инсон ҳаётига, қисматига қандай таъсир кўрсатганлиги кўриниб турибди. Бунда ҳеч кимни айблаб ҳам бўлмайди.

Ўшанда акам гапдан-гап чиқиб, менга фронтда бирга жанг қилган, неча бор ўлимга тик бориб, бирга қон кечган, худди ака-укадек қадрдонлашиб кетган бир дўсти ҳақида яна бир ҳикояни сўзлаб берди:

— Мен Умарали Воҳидов билан биринчи бор фронт штабида кўришиб қолдим. Кейин у билан бир қисмда жанг қилишга тўғри келди. Жуда ажойиб, хушчақчақ йигит ўзи. Урушнинг оғир дамлари эди. Ўшанда куни-кеча соппа-соғ юрган жангчидан бир зумда ажралиб қолиш ҳеч гап эмас эди. Жанг олдидан икки дўст қучоқлашиб, ўпишиб хайрлашардик, бир-биримизга сиҳатлик, омад, ғалаба тилардик. Бир куни Умарали жангга кетиб, қайтмади. Мен хавотир олиб суриштирсам, ярадор бўлиб, яқиндаги дала госпиталига тушиб қолибди. Ўша куниёқ госпиталга бордим, саломат эканлигини кўриб, ўзимда йўқ қувондим. Кейин ҳар куни бўш вақт топиб, дўстимнинг ҳол-аҳволидан бир бор хабар олиб келардим. Умарали Воҳидов ҳар борганимда кўзига ёш олиб, соғ-омон қолганлиги учун минг-минг шукур қиларди. Икки ҳафтадан кейин Умарали тузалиб чиқди. Дўстимнинг сиҳат-саломат келганлиги учун от гўштидан бир амаллаб ош қилдик.

Жанг тобора кескин тус олар, мамлакат учун ғоят оғир пайт, ҳаёт-мамот жанги бормоқда эди. Қаттиқ жангларнинг бирида Умарали Воҳидов яна оғир ярадор бўлди. Мен уни ўқ ёмғирлари остида жанг майдонидан не-не азоблар билан олиб чиқиб, кейин зудлик билан госпиталга жўнатдим. Шунда ҳам кўнглим бўлмай, орқасидан тезда ўзим ҳам етиб бордим, Умарали жарроҳ хонасида экан. Мени таниб: «Раҳмат, умрбод унутмайман сизни», — деди пичирлаб.

Жарроҳ бир гуржи аёли экан. Дўстимни сақлаб қолишни ундан ёлвориб сўрайман. Аёл: «Кўп хавотир бўлманг, тузалиб кетади», — деди мени ишонтириб.

Бу воқеа 1942 йилнинг авжи қиш чилласида рўй берганди. Душман кўп талофат кўрса ҳам, ҳужумни кучайтирмоқда, биз бир неча шаҳар ва қишлоқларни бўшатиб, вақтинчалик орқага чекинмоқда эдик. Шу тўполон ичида госпитал ҳам бошқа жойга кўчиб, Умарали Воҳидовни йўқотиб қўйдим. Кейин қанча қидирмай, суриштирмай, дўстимни топа олмадим. Фақат 1944 йилнинг бошларида тошкентлик қуролдош ўртоғим гвардия майори Маҳмуд Мусаевдан хат олдим. Умаралини танирди, мен билан қадрдонлигимизни ҳам биларди. У ўз хатида дўстим Умарали Воҳидов Тошкентда министр лавозимида ишлаётганлигини билдирган эди.

— Бўлмаса, ўша министрликка бора қолайлик, — дедим акамга.

Ўша куниёқ акамнинг қадрдон дўстини сўроқлаб министрликка бордик. Йўл-йўлакай икки дўстнинг самимий учрашув дақиқаларини тасаввур қиламан, кўз олдимдан ана шу бўлғуси қувончли дамлар ўта бошлади.

Министрлик қабулхонаси одамлар билан тўла. Мен акамга имо қилиб, қабулхона котибасига мурожаат қилишни айтдим. Акам жуда камтар, содда йигит бўлганлиги учун менинг имо-ишорамга эътибор ҳам қилмай, индамасдан бориб, бўш стулга ўтирди. Мен ҳам акамнинг олдида одоб сақлаб, унинг ёнига чўкдим. Қабулхона котибаси «нимага келдинглар», дегандек қарайверди. Кейин бориб: «Бу киши Умарали Воҳидовнинг қуролдош ўртоғи, агар иложи бўлса министрга кириб айтсангиз», деб акамнинг исми шарифини ёздириб қўйдим.

Котиба ўша заҳотиёқ министрнинг хонасига кириб кетди. Юрагим бетинч, гуп-гуп уради. Хаёлларим тўзғиган... Ўзим ҳам ўлгудек хаёлпарастман-да! Котиба кириб кетгач, шу аснода бўлғуси учрашувни хаёлан шундай тасаввур этаман...

«...Министр хонасининг эшиги очиладию, ичкаридан ховлиққанча Умарали Воҳидов чиқиб келади. Министрни кўриб қабулхонада ўтирганларнинг ҳаммаси оёққа қалққанча, қўлларини кўксига қўйиб тантанавор туришади. Акам ҳам жанговар дўстини кўриб, икковлон қучоқлашиб кўришиб кетишади. Улар энди ҳамма нарсани унутгандай, бир-бирларига тўймай, ҳатто сўзлашишга ҳам ўрин қолмагандай бағирларини бағирларига босишади.

— «Азиз дўстим, қадрдоним, дунёда бор экансанку, сени йўқотиб қўйган эдим, ҳартугул сиҳат-саломат экансан. Ўзинг ҳам жонон йигитсан-да, ўртоқ капитан. Қара, нишонлар муборак. Жанговар «Қизил юлдуз»-а, баракалла, қандингни ур! Бутун Оврупони айланиб чиқибсан-а, жаҳонгашта йигит.

Министрнинг сўзларига ҳамма турганлар чапак чалиб юборди. Мен ҳам.»

Шу ерга келганда хаёллар тасмаси узилди.

Беш-ўн дақиқа ўтгач, ичкаридан кўзойнакли басавлат бир киши чиқиб кетди. Қўнғироқ чалинди. Котиба ёндафтарни кўтарганча кирди-ю, орқасига қайтиб чиқиб, «киринглар» деб, бизга ишора қилди. Бўлажак учрашувни ўйлаб, яна юрагим гуп-гуп ура бошлади.

Биз министр ҳузурига кириб бораётирмиз-ку, хонадаги бўлажак учрашув яна ўша кино тасмасининг давомидек, яна кўз ўнгимдан ўта бошлади:

«Акамнинг дўсти хонанинг ўртасида қучоқ очиб қарши олди. Жанговар дўстлар бир-бирларини ўпишиб, ялаб-юлқаб кетишди. «Эсон-омон келдингми, дўстим, қадрдоним, сени жуда соғиниб кетдим-ку!» «Кўринишларинг яхши, туф-туф, кўз тегмасин, тағин жанговар нишонларинг муборак бўлсин, чиройли нишонлар экан, қара-я, Варшава, Бухарест, Белград, Берлин... Энг муҳими соғ-саломат экансан, биз учун ана шуниси муҳим...» Кейин у акамни яна қучоқлади.»

Бу, албатта, менинг фикрим кўзгусидаги ширин хаёлларим. Ўзимча тафаккуримдаги кино десам ҳам бўлади...

Умарали Воҳидовнинг хонасига кирганимизда, у телефонда ким биландир гаплашаётган эди. Кейин бизга юзланиб:

— Эй, дўстим-ей, кетаман дегин-а, яна дийдорингга тўймай қоларканман-да. Мен ғарибни кимларга ташлаб кетасан, раҳмсиз?!

У оғир жудоликка учраётгандек қайғули бир алфозда, хайр азизим, кутаман, сабрсизлик билан кутаман, деди йиғламсирагандай.

Сўнг у хайрлашмоқ учун қўл узатди. Акам совуққина қўлини берди-ю, эшик томон кетди.

Акам уйга боргунча чурқ этмади. Кейин армиядан бўшаб келгандан кейин ҳам қуролдош ўртоғи ҳақида бирор марта ҳам сўз очмади...

Энди ўйлаб қарасам, ўша собиқ тоталитар тузум даврида амалдорликни ўзларига абадий берилган, деб биладиган айрим раҳбарлар дўстлик, қадрдонлик деган нарсани фақат одамларнинг мавқеига, даражасига қараб белгилар эканлар. Ахир, амал кишиларга абадий берилмайди-ю, «Қуш осмонга учгач, албатта ерга қайтиб тушади», дейди бобокалонларимиз.

Биз Тошкентнинг Себзор маҳалласидаги болахонали уйда турардик. Баҳор бўлди дегунча Юнусободдаги дала боғимизга кўчиб, то кеч кузгача ўша ерда яшардик.

1943 йилнинг баҳор ойида бирдан шаҳардаги уйимизга ҳарбий либосдаги бир қиз кириб келди. Хушқомат, чиройли. Мовий кўзлари денгизга ўхшайди. Кўкрагида «Қизил Юлдуз» нишони, бир қанча нишонлари...

Кириб онам билан қучоқлашиб, бағрига босиб кўришди.

— Меня зовут Наташа Архипова. Я от Маъруфа, вашего сына, он вам большой привет передавал, — деди майин жилмайиб.

Онамга унинг гапларини таржима қилиб бердим.

— Вой ўлмасам, боламни олдидан келдингми, ўзи соғми-саломатми, қани ўғлимни кўрган кўзларингдан бир ўпай, деб ойим қизнинг кўзларидан, юзларидан ўпа бошладилар.

Хуллас, шундан сўнг дарҳол дастурхон ёзилган, онаизор эмасми, йўқ ердаги нарсаларни келтириб дастурхонга тўкиб солдилар. Бир пасда чой ҳам қайнаб келақолди. Мен бўлсам таржимон.

— Сени кўриб, «қизимка», ўғлимни кўргандек бўлдим, бўйи-бастингдан ўргулай сени, — деб бироз кўз ёши ҳам қилдилар.

Архивдан олинган сурат

Қиз онамнинг сўзларига унча тушунмас, аммо онаизор нима деяётганини дилидан сезиб турарди.

Онам шўрлик фронтдан хушхабар келтирган қўғирчоқдек бу кўҳлик қизни қайга ўтказишни билмас, нима қилсам шу аёлга ёқар эканман, дегандек уни етаклаб хоналарга олиб кирар, деворда осиғлиқ турган акамнинг расмини кўрсатиб: «Хўп ажойиб ўғлим бор-да, ўзи ҳам йигитмисан йигит, ҳали тўйлар қиламиз, эсон-омон келса уйлантириб қўяман, бир яхши қиз ҳам топиб қўйганман, ҳа, сенга ўхшаган чиройли», деб ҳарбий қизни яна бағирларига босиб қучоқлардилар.

Онам кейин сандиқни очдилар-да, ундан келинига атаб қўйган саруполардан ички кийим ва битта хонатлас кўйлакни олиб Наташага бердилар. «Ма, кийиб ол, мана бу уруш кийимларингни ечиб ташла, танang бироз дам олсин», дедилар аёлга меҳри яна ҳам товланиб кетиб.

Наташа онам берган кийим-бошларини олди-да, ювиниш хонасига кириб кетди. Бир неча дақиқадан сўнг ювиниб-тараниб, ҳалиги хонатлас кўйлакни кийиб чиққан эди, онам ҳайратдан лол бўлиб қолди:

— Вой ўлмасам, келин пошшанинг ўзи бўлдингку, атлас кўйлак бирам ярашибдики, ўзинг ҳам укпарга ўхшайсан, оппоқ қизим...

Наташа онамнинг гапларига тушунмас, кулганча кўйлагининг уёқ-буёғини тузатган бўлар, кейин келиб қаршисида завқ билан турган меҳрибон аёлни қучоқлаб юз-кўзларидан ўпа бошлади. Кейин онам менга баъзи бир бозор-ўчар ишларини буюрдилар-да, ўзлари қилган саховатли ишларидан хурсанд бўлиб ўчоқ бошига бориб, кечки овқатга уннадилар.

Кечқурун овқатдан сўнг Наташа жомадонини очиб, майда-чуйдаларни саранжом-саришталай бошлади. Онамга жундан тўқилган иссиқ кўйлак, бошига чиройли шоҳи рўмолча солди. Менга бўлса зобитлар taқадиган соат берди, устидан каноп билан бойланган картон қутини очиб, бир костюм олиб «Дадамга бер» деб тайинлаган, деди. Кейин опаларимга кўйлак, рўмол, турли тақинчоқларни олиб қўйди. Сўнг жомадон чўнтагига эҳтиётлаб солиб қўйилган, онам ва отам номига битилган хатни тутқазди. «Буни акангиз бериб юбордилар. Унда ҳамма гап ёзилган», деб қўйди.

Хатни очиб, овоз чиқариб ўқий бошладим ва йўл-йўлакай таржима қилиб бердим:

«Меҳрибон онажоним, азиз отажоним. Саломдан сўнг сизларга маълум бўлсинки, ушбу хат олиб боргувчи Наташа Архиповани мен учун энг қадрдон, севимли аёл деб билурсизлар. Тўғри гапни айтсам, мен унга уйландим. У мени бир неча бор ўлим ва офатлардан қутқариб қолган. Уни ранжитмай, ўз фарзандингиздек қабул этгайсизлар. Омон-эсон қайтиб борсам, эл-юртга катта тўй қилиб берурман.

Онажон, хафа бўлманг, нега ўғлим берухсат уйланибди деб, Наташа жуда ҳам одобли, меҳнаткаш қиз. Мени қандай кўрсангиз, унга ҳам шундай меҳр билан қаранг. Ўз қизингиздай...

Сизларга ҳурмат-эҳтиром билан соғиниб қолгувчи ўғлингиз Маъруф, 1943 йил, октябр."

Онам хатни бошдан-оёқ эшитдилару, ранглари докадек оқариб кетди. Киприклари пир-пир учар, лаблари гапга келмай титрарди. Тиллари сўзга келмас, йиғлашни ҳам, қувонишни ҳам билмасдилар.

Онамнинг нафаслари ичларига тушиб кетгандай эди. Бошларига ўраб олган совға рўмолни ечиб, ёстиқ устига ташладилар. Кейин жазавалари тутди:

— Бу нима қилгани, сўрамай-нетмай. Энди куним шунга қолибдими? Эси йўқ аканг нима иш қилиб қўйди-а? Қариндош-уруғ, қўни-қўшнилар олдида не деган одам бўлдим. Мен уни тилини тушунмасам, зотини билмасам. Астофурулло, астофурулло! Энди менга шу ташвиш ҳам бор эканми?

Онам кўзларига ёш олдилар.

Онамнинг сўзларига уялиб кетдим. Яхшиям Наташа ўзбекчани билмайди, гапларини тушунмайди. «Нима бўлди ўзи, ойим нега йиғлаяпти», деб уларга яқинлашиб кўнгилларини кўтармоқчи бўлар, онам бўлса унга қараб: «Нари тур, суйкалма менга, бор ўша ўғлимнинг ёнига», деб тескари ўгирилиб олдилар. Наташа ўнғайсиз аҳволда эди, не қиларини билмай бир ойимга, бир менга қарар, кейин пешайвон чеккасидаги қозиққа илиб қўйилган шинелини кийиб, бир четкада очиқ турган жомадонига майда-чуйдаларини пала-партиш сола бошлади. Асаби бузилганлигидан қўллари титрарди. Шўрлик, шунчалик бўлишини кўз олдига келтирмаган бўлса керак. Кейин менга қараб:

— Майли, онамга тушунтиринг, кўп хафа бўлмасинлар, мен кетаман, — деди-да эшик томон юра бошлади.

Энди менинг ҳам жаҳлим чиқиб, ўзимни тутолмадим:

— Ойи, нима қилиб қўйдингиз, ахир, энди бутунлай кетиб қолади-ку! Акамга нима деймиз?

Энди ойим ҳам қизиқ бир ҳолатда, нима қилишларини билмай аросатда турар эдилар.

Менга юзланиб:

— Бўлмаса нима қилай, ахир! Агар хотини бўлса, анави тепадаги акангнинг ўзи ётадиган уйга кириб тураверсин, — дедилар бироз жаҳлдан тушгандай.

Хурсанд бўлиб кетдим, чопа бориб: «Ҳеч қаерга кетмайсиз, онам шундай дедилар, шу ерда турасиз", — деб, қўлидаги жомадонини олиб, акам турадиган уйга қўйиб чиқдим.

Наташа ҳам онамнинг ҳолатини тушундию, ўзи гап бошлади:

— Ойижон, асло хафа бўлманг, Маъруф эсон-омон қайтиб келса... унгача бирга тураверамиз, ҳаммаси яхши бўлади, агар қачон кет десангиз, кетавераман, — деди кулимсираб.

— Яна иршаяди-я, биров ўлай деса, биров кулай дермиш, ана ўша болахонага кириб турavер, — дедилар онам яна хонани кўрсатиб.

Шундан кейин бир неча кун ўтди. Ҳаммаёқ жойига тушгандай. Наташа келгач, хонадонимизга гўё файз киргандай эди. Қаровсиз бўлиб қолган уй-ҳовлилар анча тартибга тушди. Наташа бозордан оҳак олиб келиб ҳаммаёқни оқлади, деворларни сувоқ қилди. Ўзи ҳарбий Комиссариатга бориб, вақтинчалик ишга ҳам жойлашди.

Ўша йили кузда мен ҳам Тошкент давлат ҳуқуқшунослик институтига ўқишга кириб олган эдим. Бир куни ўқишдан қайтиб келсам, ойим уйда бир ўзлари ўтирган эканлар. Салом бериб ёнларига чўккаладим. Қани келинлари ҳақида нима дер эканлар деб, оғизларини пойладим, лекин ойим анчагача бу ҳақда оғиз очмади. Охири ўзим гап бошлашга мажбур бўлдим:

— Қалай энди, келинингиздан хурсандмисиз?

— Айланай болам, яна келинингиз дейсан-а, мен сенга айтсам, барибир бўлмайди, аканг қайтиб келганда нақ онаси ўпмаганни олиб бераман.

— Ахир, Наташанинг нимаси сизга ёқмаяпти?

— Сен менга ҳадеб бунақа савол бераверма, бу қизни ёмон деяпганим йўқ. Оёқ-қўли чаққон, ўзи жуда меҳрибон, вақти келса устимда ўлиб қолади. Ишдан чарчаб келса ҳам кечаси билан уй тозалайди, кир ювади. «Ҳай, қизимка, ухла энди», десам ҳам қаёқда дейсан...

— Ана, кўрдингизми, сиз бўлсангиз...

— Эй, барибир охири вой, бўлмайди, — дедию, онам ер остидан менга қараб қўйдилар.

— Тушунолмадим, ўзингиз мақтайсиз-ку, кейин яна бўлмайди, дейсиз? Бу қанақаси?

— Эй болам, нега ҳадеб менга унақа дейсиз, бунақа дейсиз, деяверасан! Ахир, мен уни ёмон, деяпганим йўқ-ку! Мана, куни кеча ишхонасидан маош олибди, ҳаммасини қўлимга олиб келиб тутқазди, — дедилар ва рўмолчага тугиб қўйган бир даста пулни олиб менга кўрсатдилар.

— Ана, кўрдингизми, бунақа келинни қаердан топасиз?

Кунлар кетидан кунлар, ойлар кетидан ойлар ўтди. Бир куни Наташа ишдалик вақтида Маъруф акамдан хат келган экан, ойим мени чақириб қолдилар.

— Ўқиб бер-чи, нима деб ёзибди. Ҳаммасини ўқи. Анави Наташага ёзганини ҳам ўқи, нима деган экан?..

Наташага аталган жойини ўқиб бермадим. Хатнинг сўнггида: «Онажон, Наташа сиздан жуда хурсанд, худди ўз қизингиздек меҳрибонлик кўрсатибсиз, бунинг учун катта раҳмат», дейилганди.

— Ҳа, хурсанд ҳам бўлмасинми? Ахир, суқсурдек ўғлимни бериб қўйганимдан кейин...

Шундан бир ойча вақт ўтгач, бир куни ҳовлида майда-чуйда ишлар қилиб юрган эдим, онам келиб:

— Ҳой, болам, анавига бир бало бўлдими? Икки кундан бери ишга бормайди, ётоқчилагани ётоқчилаган. Касалга ўхшайди. Доктор чақириб берсангмикан, — дедилар.

Наташанинг хонасига кирдим. Унинг ранги анча кетиб қолган. Катга ёнбошлаб, оёғига иссиқ грелка қўйиб, китоб ўқиб ўтирарди.

— Нима бўлди, ишга ҳам бормабсиз?

— Таътилга чиқдим, — деди хиёл кулимсираб.

— Ишга кирганингизга бир йил бўлгани йўқ-ку, дарров таътил беришдими?

— Ҳа, беришди, гапнинг ростини айтсам, декрет таътилига чиқдим, — деди уялибгина.

Мен Наташанинг ёнидан чиқиб, ҳамма гапни онамга ётиғи билан тушунтирдим.

Онам бу хабарни эшитдилару, чопганча Наташанинг хонасига кириб кетдилар. Жуда ҳам қўрқиб кетдим, онам яна жанжал бошласалар нима бўлади, деб ҳадиксирадим. Кейин онамнинг орқасидан юриб, эшикка яқинлашган эдим, ичкаридан ҳаяжон билан гапираётган овозлари эшитилди:

— Вой болам тушмагур-ей, шундоқ экан, бир оғиз айтсанг бўлмайдими? Ахир, мен бегона эмас, онангман-ку! Худога шукр, невара ҳам кўрадиган бўлибман! Боламнинг боласи...

Баҳор бўлиши билан биз Себзордаги шаҳар ҳовлимиздан Юнусободдаги дала боғимизга кўчиб кетдик. Отам жамоа хўжалигида ферма мудири бўлиб ишлар эдилар. Мен, онам, Наташа дала боғимизда яшай бошладик. Ўшанда Наташанинг ой-куни яқинлашиб қолган эди. Далага кўчиб борганимиздан кейин келинпошша қўчқордек ўғил туғиб берди. Отам унга Баҳодир деб ном қўйдилар.

Аммо акам урушдан кейин ҳам ҳарбий хизматдан бўшамадилар. Хизмат қилишни давом эттирдилар. Ўғиллари Баҳодир бир ёшга тўлган, жуда ширин, ёқимтой бола бўлган эди.

Бир куни Наташа кечқурун оила даврасида суҳбатлашиб ўтирган чоғимизда:

— Юртимни, ота-онамни соғиндим, Маъруф ҳали келмайдиганга ўхшайди, агар рухсат берсангизлар, ота-онам олдига кетсам, — деб қолди.

Ҳаммамиз бир бўлдик, унинг ўзи бир сўзда туриб олди. Розилик беришдан бошқа иложимиз қолмаган эди.

Акам армиядан қайтиб келгач, дастлаб Юнусободдаги ўрта мактабда муаллим бўлиб ишлади. Замон тақозоси билан ўша мактабнинг муаллимаси Сафурахон Ҳакимовага уйланди. Бу ота-она амри билан бўлди. Кейин Маъруф акам ўқитувчиликдан Ўзбекистон Радио эшиттиришлари давлат қўмитасига ишга кирди. Акамнинг яна ижод майдонига кириши ана шу даврдан бошланди.

Ҳаётнинг ҳеч ким билмас, ўзига хос қонуниятларини қарангки, акам вафотидан бир неча йил ўтгач, Наташалар хонадонидан хушхабар келди. Ўғиллари Баҳодир ўз укаларига совға-саломлар юборибди. Акамнинг фарзандлари — Гўзал, Алишер, Гулнора, Ҳамза, Феруз ва Гулёрани ўз юртига меҳмонга чақирибди. Маълум бўлишича, Баҳодир катта тижоратчи бўлиб кетган эмиш. Учта фарзанди бор экан — Маъруф акамнинг неваралари...

Биз учун қардошлик иплари олис Украинада ҳам томир отаётганлиги, дўстлик ришталари нақадар мустаҳкам боғланаётганлиги яна ҳам қувончли эди.

Дунё — кенг...

ТЕРМИНАТОР ГУБЕРНАТОР БЎЛМОҚЧИ

Эллик олти ёшигача Арнолд Шварценеггер спортда ва шоу-бизнесда жуда катта ютуқларни қўлга киритди. Голливудда ижро этган роллари унга жаҳоний шон-шуҳрат келтирди. Булар билан ҳам қониқмаган шекилли, Арнолд энди ўз кучини сиёсатда синаб кўрмоқчи.

У сайловда ўз номзодини АҚШнинг энг йирик Калифорния штати губернаторлигига қўймоқчи. Калифорния — ҳаёт кечириш учун жуда яхши жой, дейди Арнолд, бироқ, афсуски, ҳозир бу ерда ҳам иқтисодий ва бошқа муаммолар сероб.

Албатта, "Терминатор"ни ўйнаб довруқ қозонган актёрнинг улкан штатни бошқара олишини кўпчилик тасаввурига сиғдира олмайди. Бунга жавобан А.Шварценеггер шундай дейди:

— Бир пайтлар бу ориққина австриялик йигитча бодибилдингда бирор-бир ютуққа эришиши даргумон дейишарди. Мен эса йигирма ёшимда "Ер мистери" чемпионатида ғолиб чиқдим. Кейин эшитдимки, меникидай гавда, талаффуз ва исм-шариф билан голливудда бирор-бир мавқега эга бўлиш мумкин эмас, деб. Кейин нима бўлгани ўзингизга аён. Энди эса, нима эмиш, Арнолд Шварценеггернинг сиёсий тажрибаси йўқ, шу боис у Калифорния штатини эплай олмасмиш. Бу гаплар фақат менинг кулгимни қўзғайди.

Дарҳақиқат, айни пайтда Арнолд бош ролни ижро этган "Терминатор-3: машиналар исёни" фильми жуда катта муваффақият билан намойиш этилмоқда.

Агар губернатор бўлиб сайлансангиз, кинода рол ўйнашни ҳам давом эттирасизми, деган саволга Арнолд Шварценеггер октябрда бўлиб ўтадиган сайловдан кейин жавоб беришини ваъда қилган.

ПАЙШАНБА — АЁЛЛАР КУНИ

Шу йил биринчи октябрдан бошлаб Испаниянинг Торидонжимено шаҳрида эркаклар учун "комендантлик соати" кучга киради.

Ўн тўрт минг аҳоли яшайдиган бу шаҳарда аёллар эллик икки фоизни ташкил этади. Модомики, биз кўпчилик эканмиз, дейишади аёллар, эркаклар марҳамат қилишиб, ҳафтанинг бир кунида бизнинг ўрнимизда бўлишсин.

Хуллас, бу талаб шаҳар ҳокимиятида инобатга олинди ва биринчи октябрдан бошлаб "ҳар пайшанба аёллар куни", деб қарор қабул қилинди. Шаҳар ҳокимининг қарорида белгиланишича, пайшанба кунлари эркаклар учун "комендантлик соати" кучга киради. Унга кўра, кеч соат тўққиздан оқшомги иккигача эркакларнинг барларда пиво ичиши тақиқланади. Бу вақтда улар уйда рафиқалари бажарадиган ишлар, яъни хоналарни тозалаш, болаларга қараш каби юмушлар билан банд бўлишлари лозим. Аёллар эса, шаҳар ҳокими Хавер Чекнинг айтишича, бу пайтни кўнгиллари тусаган тарзда ўтказадилар.

Янги қоиданинг амалда жорий этилишини махсус аёллар патрули назорат қилади. Қоидага хилоф тарзда иш тутганларга етти доллар миқдорида жарима солинади.

Бироқ бундай қарордан эркаклар ранжишмади. Чунки Испанияда кечаси соат иккидан кейин ҳам сайр қилиб юриш одат тусига кирган.

Бундай бироз кулгили воқеалар кейинги пайтда Ғарбий Европа мамлакатлари турмушида тез-тез содир бўлиб турибди. Хусусан, Англияда ўтказилган бир сўровда маълум бўлишича, оилада эркак аёлдан кўра кам пул топса, уйда ўтириб, хўжалик ишларини бажариши, болалар тарбияси билан шуғулланиши лозим экан.

ХЕМИНГУЭЙ МЕРОСХЎРЛАРИ

АҚШда машҳур адиб Эрнест Хемингуэйнинг мероси бўйича олиб борилган ишни кўриб чиқиш қайта жонланди.

Ёзувчининг кичик ўғли Грегорига тегишли 7,5 миллион долларга унинг саккиз нафар фарзанди ва охирги, тўртинчи хотини даъвогарлик қилмоқда. Иш эса тобора мураккаблашиб бораётир. Бунинг асосий сабаби Грегорининг ўз жинсини ўзгартиргани билан боғлиқ, дейишмоқда мутахассислар. Бундан икки йил муқаддам вафот этган Григори 1994 йили ўз жинсини жарроҳлик амали воситасида ўзгартириб, Глорияга айланган эди.

Газетанинг навбатдаги сони 19 сентябрда чиқади.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, котибият — 136-56-50
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 136-56-50 *Ижтимоий ҳаёт бўлими: 133-49-93*
Санъат бўлими: 136-56-48 *Назм ва наср бўлими: 133-49-93*

Бош муҳаррир Мурод АБДУЛЛАЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Усмон МУРОДОВ
Саҳифаловчи — Шоҳруҳ ҚОСИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти—20.00. Босишга топширилди — 21.00.

Газета Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00024-рақам билан рўйхатга олинган. Буюртма Г— 861. Ҳажми — 3 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН